

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi Programı

TTK Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler: Kalıp Sözlerin Kullanımında İsviçre Örneği

Kübra KAYA TERME

Yüksek Lisans

Ankara, 2021

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi Programı

TTK Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler: Kalıp Sözlerin Kullanımında İsviçre Örneği

Phrases in TTK Textbooks: The Swiss Example in the use of Phrases

Kübra KAYA TERME

Yüksek Lisans

Ankara, 2021

Öz

Geçmişe eskiye dayanan Türkçenin öğretimi günümüzde önemini daha da arttırmakta gerek yabancılara Türkçe öğretimi olarak gerekse yurt dışındaki Türk çocuklarına Türkçe öğretimi olarak ön plana çıkmaktadır. Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına yönelik olarak yapılan Türkçe öğretiminde, Türkçe materyallere ulaşım sınırlı olduğundan temel kaynak ve materyal olan ders kitapları daha önemli ve belirleyici hâle gelmektedir. Dil öğretiminde kalıp sözler, her dilde olduğu gibi Türkçe ve Türk Kültüründe de önemli bir yere sahiptir ve günlük hayatta sıkça kullanılmaktadır. Bu durum kalıp sözlerin Türkçe öğretimindeki önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda 2019 yılından itibaren kullanılmaya başlanan TTK kitaplarının içeriğindeki kalıp sözler betimlenecek ve İsviçre'deki Türk çocuklarının bu kalıp sözleri kullanabilme düzeyleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Dilde iletişim rahatlığı sağlayan kalıp sözler hem sözlü ve yazılı iletişimde anlatım olanakları sağlamakta hem de toplumun kültürüne ışık tutmaktadır. Bu nedenle, çocukların kalıp söz kullanım düzeylerinin tespit edilerek olası eksikliklere yönelik betimlemelerin yapılması, Türkçe öğretiminin planlanması açısından önemli katkı sağlayacaktır.

Anahtar sözcükler: Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları, kalıp sözler, İsviçre, anadili, iki dillilik.

Abstract

Teaching Turkish, which has a long history, increases its importance even more today and becomes more valuable as teaching Turkish to foreigners and teaching Turkish to Turkish children who live abroad. Education of Turkish language to Turkish children who live abroad become more important and decisive, since access to Turkish materials and textbooks, which are the main source, is limited. As in every language, phareses in language teaching have an important place in Turkish and Turkish culture and they are frequently used in daily life. This situation increases the importance of phareses in Turkish teaching. In this context, phareses in the content of TTK books, which have been used since 2019, will be described and it will be tried to determine the level of Turkish children in Switzerland using these phareses. Phareses provide ease of communication both in oral and written expression and shed light on the culture of the society. For this reason, determining the children's usage levels of phareses and making descriptions for possible deficiencies will make an important contribution to the planning of Turkish teaching.

Keywords: Turkish and Turkish culture class books, phareses, Switzerland, mother tongue, bilingualism.

Oğlum Göktuğ'a

Teşekkür

Öncelikle, tezimin yazım sürecinde bana engin bilgi ve birikimleriyle yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Nermin YAZICI' ya emeklerinden dolayı saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Yurt dışında Türkçe öğretimine yönelik olarak çeşitli faaliyetler yürüten Türkiye Cumhuriyeti Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına bana sağlamış oldukları desteklerinden dolayı şükranlarımı ve saygılarımı sunuyorum.

Tez savunma jürimde bulunmayı kabul ederek beni onurlandıran ve kıymetli bilgileriyle yol gösteren hocalarım Doç. Dr. Filiz METE ve Dr. Öğr. Üyesi Hatice Çiğdem YILDIRIM' a teşekkür ederim.

Bana her daim inanan ve arkamda duran kıymetli annem Ayşe TERME' ye ve çalışmamdaki katkılarından dolayı sevgili kardeşim Berkay Kürşat KAYA' ya teşekkür ederim.

Canım oğlum Alptuğ'a sonsuz sevgi ve teşekkürle...

İçindekiler

Öz.....	i
Abstract	ii
Adama.....	iii
Teşekkür.....	iv
Tablolar Dizini	viii
Şekiller Dizini.....	xi
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini	xii
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
Araştırma Problemi	3
Sayıtlar	3
Sınırlılıklar	4
Tanımlar	4
Bölüm 2 Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi ve İlgili Araştırmalar	5
Anadili, İki Dillilik, Çok Dillik ve Çok Kültürlülük.....	5
Anadili.....	5
İki Dillilik.....	9
Çok Dillilik ve Çok Kültürlülük.....	16
Söz Varlığının Tanımı	20
Söz Varlığının İçeriğindeki Öğeler.....	20
Temel Söz Varlığı.....	21
Atasözleri.....	22
Deyimler.....	23
İkilemeler.....	25
Yabancı Sözcükler.....	26
Terimler.....	27
Kalıp Sözler.....	28

Kalıp Sözlerin Yapısal Özellikleri.....	30
Kalıp Sözlerin Anlamsal Özellikleri.....	31
Kalıp Sözlerin İşlevsel Özellikleri.....	32
Kalıp Sözlerin Bağlamsal Özellikleri.....	33
Kalıp Sözlerin Sıklık Özellikleri.....	34
Kalıp Sözlerin Sınıflandırılması.....	34
Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programında Kalıp Sözlerin Yeri ve Önemi.....	36
Yurt Dışındaki Türk Varlığı.....	41
İsviçre İle İlgili Temel Bilgiler.....	42
İsviçre'ye Türk İşçi Göçü Süreci.....	43
İsviçre'de Anadili Eğitimi.....	46
İsviçre'de Türkçe ve Türk Kültürü Dersleri.....	49
Konuyla İlgili Alanda Yapılmış Çalışmalar.....	51
Bölüm 3 Yöntem.....	55
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	55
Veri Toplama Süreci.....	56
Veri Toplama Araçları	56
Verilerin Analizi	57
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar	58
Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Yer Alan Kalıp Sözlerin Özellikleri Nelerdir?	58
Türkçe ve Türk Kültürü 2019 Ders Kitaplarında İşlevsel ve Anlamsal Özelliklerine Göre Yer Alan Kalıp Sözler Nelerdir?.....	58
Selamlaşma Bildiren Kalıp İfadeler.....	59
Hayır Dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp İfadeler Kalıp İfadeler.....	60
Ayrılık Bildiren Kalıp İfadeler.....	61
Minnet ve Teşekkür Bildiren Kalıp İfadeler.....	62
Duygusal Tepkileri Dile Getiren Kalıp İfadeler.....	63
Yüceltme Bildiren Kalıp İfadeler.....	63
Dini İnanç Bildiren Kalıp İfadeler.....	64
Eleştirme, Uyarma, Tehdit Etme Bildiren Kalıp İfadeler.....	65

Soru Sorup Cevap İsteyen Kalıp İfadeler.....	66
Töre, Gelenek ve Kültürel Ayrıntıları Yansıtan Kalıp İfadeler.....	66
Bir İsteği Kabul veya Reddetme Bildiren Kalıp İfadeler.....	67
Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildiren Kalıp İfadeler.....	68
Özür Dileme Bildiren Kalıp İfadeler.....	68
Genel Bir Davranış veya Düşünce Bildiren Kalıp İfadeler.....	69
Bir İstek Bildiren Kalıp İfadeler.....	69
Türkçe ve Türk Kültürü 2019 Ders Kitaplarında Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı Nasıldır?.....	70
Türkçe ve Türk Kültürü 2019 Ders Kitaplarında Yer Alan Kalıp Sözlerin Seviyelere (1,2,3,4,5,6,7,8) Göre Dağılımı Nasıldır?.....	86
İsviçre'deki İki Dilli Çocukların Kalıp Sözleri Kullanım Düzeyi Nedir?.....	109
İsviçre'deki Türk Çocuklarının Yazılı Anlatım Yanlışıları.....	120
Bölüm 5 Sonuç ve Öneriler	129
Kaynaklar	135
EK-A: Söylem Tamamlama Testi İzin Belgesi.....	142
EK-B: Söylem Tamamlama Testi.....	143
EK-C: İsviçre'deki Türk Çocuklarının Yazılı Anlatım Yanlışıları.....	146
EK-Ç: Etik Komisyonu Onay Bildirimi.....	150
EK-D: Etik Beyanı	151
EK-E: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	152
EK-F: Thesis/Dissertation Originality Report.....	153
EK-G: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	154

Tablolar Dizini

Tablo 1 Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programındaki Kalıp Sözlere Dair Kazanımlar.....	37
Tablo 2 Selamlaşma Bildiren Kalıp İfadeler.....	59
Tablo 3 Hayır Dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp İfadeler.....	60
Tablo 4 Ayrılık Bildiren Kalıp İfadeler.....	61
Tablo 5 Minnet ve Teşekkür Bildiren Kalıp İfadeler.....	62
Tablo 6 Duygusal Tepkileri Dile Getiren Kalıp İfadeler.....	63
Tablo 7 Yüceltme Bildiren Kalıp İfadeler.....	63
Tablo 8 Dini İnançları Bildiren Kalıp İfadeler.....	64
Tablo 9 Eleştirme, Uyarma, Tehdit Etmeyi Bildiren Kalıp İfadeler.....	65
Tablo 10 Soru Sorup Cevap İsteyen Kalıp İfadeler.....	66
Tablo 11 Töre, Gelenek ve Kültürel Ayrıntıları Yansıtan Kalıp İfadeler.....	66
Tablo 12 Bir İsteği Kabul veya Reddetme Bildiren Kalıp İfadeler.....	67
Tablo 13 Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildiren Kalıp İfadeler.....	68
Tablo 14 Özür Dileme Bildiren Kalıp İfadeler.....	68
Tablo 15 Genel Bir Davranış veya Düşünce Bildiren Kalıp İfadeler.....	69
Tablo 16 Bir İstek Bildiren Kalıp İfadeler.....	69
Tablo 17 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 1. seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	70
Tablo 18 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 2. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	73
Tablo 19 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 3. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	75
Tablo 20 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 4. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	76
Tablo 21 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 5. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	78
Tablo 22 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 6. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	80
Tablo 23 Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 7. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....	81

Tablo 24	<i>Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 8. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı.....</i>	84
Tablo 25	<i>Kalıp Sözlerin TTK Ders Kitaplarındaki (2019) Geçiş Sıklığı.....</i>	106
Tablo 26	<i>Türkiye’de hasta olan yakınınızı ziyarete gittiğinizde neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	109
Tablo 27	<i>İsviçre’ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye’ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	110
Tablo 28	<i>Türkiye’ye izne gittiğinizde bir mağazadan alışveriş yapıp çıkarken kasiyere neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	111
Tablo 29	<i>Türkiye’de hala, teyze, amca ya da dayınıza akşam yemeğine davetlisiniz sofradan kalkarken neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	111
Tablo 30	<i>Türkiye’de komşunuz kapının zilini çalıyor ve kapıyı açtınız, neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	112
Tablo 31	<i>Türkiye’de kuzeninizle oyun oynarken hapşırdı ona neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	113
Tablo 32	<i>Türkiye’de bir yakınınızın bebeği oldu ve annenizle bebeği görmeye gittiniz, bebeğin annesine neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	114
Tablo 33	<i>Türkiye’de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	115
Tablo 34	<i>Türkiye’de kuzeninizin doğum gününe katıldınız ona neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	115
Tablo 35	<i>Türkiye’ye gittiniz ve size akrabalarınız hediyeler aldı neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	116
Tablo 36	<i>Türkiye’de annenizle beraber bir akrabanıza davetlisiniz ve gidemeyecek durumdasınız, ikna etmek için akrabalarınıza neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	117
Tablo 37	<i>Türkiye’de kuzeninize bir hediye aldınız ve size teşekkür etti, kuzeninize neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	117
Tablo 38	<i>Türkiye’de izin sırasında köye gittiniz ve bir yakınınız ev yaptırıyor, neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....</i>	118

Tablo 39 Türkiye’de gece saat 02.00 kapınızın zili çalıyor, panikle uyandığınızda ilk neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....	119
Tablo 40 Türkiye’de bir arkadaşınızla tartışma yaşadınız ve siz haklısınız arkadaşınıza duygularınızı ifade etmek için neler söylersiniz? Sorusuna ilişkin istatistiksel bulgular.....	120

Şekiller Dizini

Şekil 1.12 Eylül darbesi sonrası İsviçre'ye iltica talebinde bulunan Türk vatandaşlarının sayısının 1980'lerdeki artışı.....	45
Şekil 2.1990 ve 2007 arası İsviçre tarafından iltica talepleri kabul edilen Türk vatandaşlarının sayısı.....	46

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türkçe ve Türk Kültürü

BM: Birleşmiş Milletler

AT: Avrupa Topluluğu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde; araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın alt problemleri üzerinde durulacaktır.

1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'ya başlayan işçi göçü sonrasında zaman içinde yerleşik bir hâle gelen nüfusun dil öğrenim gereksinimleri açığa çıkmıştır. Bu gereksinim yurt dışındaki anadili öğreniminin önemini daha da artırırken yeni düzenlemelerin de yapılması gerektiği görülmüştür.

Yurt dışında anadili olarak Türkçe öğretimi, Milli Eğitim Bakanlığının atadığı Türkçe ve Türk Kültürü öğretmenleri ile Sivil Toplum Kuruluşlarının oluşturduğu üyelerce yürütülmektedir. Bu derslerdeki en önemli sorunlardan biri materyal yetersizliğidir. Eğitim ve öğretimde en temel materyallerden olan ders kitaplarının dil öğretim hususundaki önemi yadsınamaz. Bu bağlamda da çalışmamızda Türkçe ve Türk Kültürü (TTK) 2019 ders kitapları temel alınmıştır. Bahsi geçen kitaplarda yer alan kalıp sözlerin betimlenmesi yapılırken aynı zamanda İsviçre'deki anadili öğrenen çocukların kalıp sözleri kullanabilme düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İsviçre'de yaşayan Türk çocukları iki dilli bir ortamda büyüdükleri gibi aynı zamanda iki kültürlü olarak da büyümektedirler. Bir dili öğrenmek aynı zamanda o dilin kültürünü de edinmeyi beraberinde getirir. Toplumsal kültürü barındıran, belli olaylar karşısında söylenen, klişeleşmiş sözler olan kalıp sözler de dil öğrenmeye katkı sağlaması ve içinde barındırdığı kültürel unsurlar açısından anadili öğretiminde önemli bir yere sahiptir.

Problem Durumu

Anadili edinimi sürecinde iletişim kurmak için ya da belli durumlarda iletişimi kısa yoldan sağlamak için bazı kalıp sözler kullanılmaktadır. Anadili edinimi sürecinde kalıp ifadeleri doğru ve yerinde kullanabilmek o dile olan hâkimiyeti göstermektedir. Kalıp ifadelerin öğrenimi çocukluk yıllarında başlar ve yetişkinler tarafından bu ifadelerin kullanımı teşvik edilir. Çocukların bu ifadeleri doğru biçimde, doğru zamanda ve uygun bağlamlarda kullanımı önemlidir. Kalıp ifadelerle iletişim kurmak, Türkçeyi anadili olarak öğrenenlerin hayatını ve anadili

öğrenim sürecini kolaylaştırır, bireyler hedef dili konuşmaktan haz duyarlar. Böylece toplumda kendilerini yabancı hissetmez ve ihtiyaçlarını rahatlıkla dile getirirler. Bu da kalıp sözlerin toplumsal bütünleştirici bir işlevi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda kalıp sözlerin öğrenenler üzerinde okumayı hızlandırıcı etkisi de görülmektedir (Martı, 2019, s.118).

İsviçre özelinde ama genel olarak yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının da bu kalıp ifadeleri gerektiği yerde kullanması onların dildeki yeterlilikleri ve aidiyet duyguları açısından oldukça önemlidir. Hâlihazırda iki dilli ve iki kültürlü olan göçmen çocukların kalıp ifadeleri öğrenebilecekleri sosyal bir ortam bulunmamakta, daha çok aile içerisinde kısıtlı zamanlarda kalıp ifadelerin edinimi sağlanabilmektedir. Bu durum, Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin dolayısıyla da TTK ders kitaplarının önemini daha da artırmaktadır.

Yurt dışındaki Türkçe derslerinde kullanılan ders materyalleri MEB tarafından sağlanmaktadır. Bu çalışmada MEB tarafından hazırlanan Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında; günlük yaşam içinde sözlü ve yazılı iletişimi kolaylaştırmayı sağlayan aynı zamanda Türk kültürüne ışık tutan kalıp sözlerin betimlenmesi hedeflenmiştir. Ders kitapları dil öğretiminde en temel materyallerdendir ve genellikle dersler bu materyallerle yürütüldüğü için bu kitaplardaki kalıp sözlerin çeşitliliği ve sıklığı önemli hâle gelmektedir. Aynı zamanda İsviçre’de yaşayan ve iki dilli olan çocukların bu kalıp sözleri ne düzeyde kullanabildiklerini bilmek ve eksikliklerini tespit etmek, yeni ders materyallerinin oluşturulmasına da katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı; Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında kullanılan kalıp sözlerin betimlenmesi, bu kitaplarda yer alan kalıp sözlerin kullanım sıklıklarının incelenmesi ve kalıp sözlerin İsviçre’deki iki dilli çocuklar tarafından kullanım düzeylerinin belirlenmesidir. Yurt dışında anadili öğretimi için hazırlanan bu ders kitaplarındaki kalıp sözlerin belirlenmesi ve kalıp sözlerin öğrenciler tarafından bilinirlik düzeylerinin tespit edilmesi ders materyalleri hazırlayacak olanlara söz varlığı açısından yardımcı olabilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu çalışmayla, TTK ders kitaplarındaki kalıp sözlerin bütüncül bir şekilde görülebilmesi ve çalışmalara veri sunması beklenmektedir.

Araştırmanın önemi; Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları hakkında bugüne değin kalıp sözler üzerine yapılmış bir çalışmanın literatürde yer almaması bakımından araştırma önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu bağlamda İsviçre’de yaşayan iki dilli çocuklara herhangi bir uygulama yapılmamış ve Türkçeyi anadili olarak öğrenen yurt dışındaki çocukların durumları tespit edilememiştir. Bu çalışma ile TTK ders kitaplarında geçen kalıp sözler bütün hâlinde görülecek ve sonraki çalışmalara veri sunacaktır. Günlük yaşantımızda kendimizi ifade etmemizde büyük bir öneme sahip olan kalıp ifadelerin bu kitaplarda tespit edilebilmesi aynı zamanda Türkçeyi anadili olarak öğrenen çocuklara da kolaylıklar sağlayacaktır.

Araştırma Problemi

“Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki kalıp sözlerin durumları nelerdir ve İsviçre’de yaşayan Türk çocuklarının kalıp sözleri kullanabilme düzeyi nedir?”

Alt problemler. Yapılacak çalışma ile şu alt problemlere cevap aranacaktır.

1. Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında yer alan kalıp sözlerin özellikleri nelerdir?
 - a) Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında işlevsel ve anlamsal özelliklerine göre yer alan kalıp sözler nelerdir?
 - b) Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında yer alan kalıp sözlerin tema bağlamında kullanım sıklığı nasıldır?
 - c) Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında yer alan kalıp sözlerin seviyelere göre (1,2,3,4,5,6,7,8. Seviyeler) dağılımı nasıldır?
2. İsviçre’deki iki dilli çocukların kalıp sözleri kullanım düzeyi nedir? (Söylem Tamamlama Testi uygulanacaktır).

Sayıtlılar

Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarının sekiz seviyesi kalıp sözleri ortaya koyma açısından yeterli olacaktır.

Uygulama sürecine katılacak olan İsviçre’deki Türk öğrenciler, sorulan soruları dikkatle ve içtenlikle cevaplayacaktır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma 2019 yılında yürürlüğe giren Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının 1-2-3-4-5-6-7-8 seviyeleri ile sınırlandırılmıştır.

TTK ders kitapları yalnızca kalıp sözler bakımından araştırılarak çalışma sınırlandırılmıştır.

Uygulama İsviçre'deki Türkçe derslerine devam eden öğrencilere yapılacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Kalıp sözler: “Önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsediği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir” (Gökdayı, 2008,s.106). “Sözvarlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir” (Aksan, 2006,s.34).

Anadili: Anadili, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir (Aksan, 1975, s.426).

İki dillilik: İki dillilik (bilingualism), insanın çeşitli sebeplerle ve değişik şartlar altında birden fazla dili edinmesi, kullanması veya ikinci bir dili anadiline yakın düzeyde öğrenmesi (Aksan, 2009).

Bölüm 2

Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi ve İlgili Araştırmalar

Anadili, İki Dillilik, Çok Dillilik ve Çok Kültürlülük

Araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan ikinci bölümde anadili, İki dillilik, çok dillilik ve çok kültürlülük gibi temel kavramların tanımlaması ve açıklamaları yapılmıştır. Aynı zamanda Türkçedeki söz varlığı ve söz varlığını oluşturan unsurlar ele alınmıştır. Söz varlığı içerisinde yer alan kalıp sözlere dair özellikler ve sınıflandırmalar incelenmiştir.

Anadili. İnsan yaşadığı duyguyu, düşüncüyü ve sezgilerini yalnızca dilini kullanarak karşı tarafa aktarabilir. Bu da insan yaşamındaki en önemli unsurlardan biri olan toplumsallaşmayı sağlar.

Dil sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, güçlü ve büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünölünü aktarma dizgesidir (Aksan, 2020, s.17). Ergin'e (1998, s.7) göre dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örölmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemidir. Köksal'a (2005, s.55) göre, insan bazı değişkenlerin merkezinde yer alır ve başta dil olmak üzere toplumsal kurumların herhangi birinde meydana gelecek olan değişim bütün diğer kurumları da etkiler. Dil, bu nedenle diğer kurumlar arasında farklı ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

İnsanlık adına yaşamsal önem taşıyan dil, bireyin doğumundan itibaren edinilmeye başlar ve bu ilk edinilen dil anadilidir. Aksan (1975, s.426) anadilini şu şekilde tanımlar: "Anadili, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil "dir.

Anadili bireyin dünya ile ilk iletişime geçme sürecinde edinip öğrenmeye başladığı dildir ve buna bağlı olarak anadili bireyin kişiliğini, kimliğini, duygusal ve zihinsel gelişimini kazanmasını sağlar. Bireylerde yaşamın ilk yıllarından itibaren oluşmaya başlayan bu dil, bireyin kişiliğine ve sağlıklı bir kimlik geliştirmesine etki

eder. Bican'ın(2017, s. 73) aktarımına göre anadilinin sesbirimlerini, sözcüklerini, nesnelerini, kavramlarını, bunlar arasındaki ilişkileri ve temel değer yargılarını bir kez dile getirerek oluşturan, böylece kimliğini ve anadili bilincini edinen çocuk, bundan sonra, bütün kavrayış yeteneğini, düşünce yeteneğini, yaratıcılığını yaşamı boyunca bu temeller üzerinde, anadilinin seslerine, sözcüklerine ve kavramlar dizgesine yaslanarak geliştirir.

Demir'e (2016, s. 73) göre kültürel sınırlar dille korunur ve dil aslında varlığın teminatıdır. Bu nedenle anadili var olma, kişiliği geliştirme, kültürü aktarmada önemli işlevlere sahiptir. Aynı zamanda anadilleri ve yaşadıkları ortam dilleri aynı olmayan çocuklar, başka bir ifadeyle iki dilli çocuklar için anadili edinimi ikinci dillerini kolaylaştırma işlevine sahiptir. Bireylerin ana dillerindeki düzeyleri ikinci dildeki düzeylerini de destekler durumdadır.

Çocukların anadillerini doğru biçimde kullanmaları yaşadıkları toplumun dilini öğrenmelerine ve okul başarılarına katkı sağladığı gibi aynı zamanda aile çevreleriyle daha yakın ilişkiler kurmalarına ve kişilik gelişimlerine katkı sağlar. Çünkü anadili bir ülkede yaşayan bireyleri ortak paydada buluşturur ve ulus bilincinin gelişmesini sağlar. Bu anlamda iki dilli büyüyen çocukların anadilleri konusunda gerekli hassasiyet gösterilmelidir. Özellikle yurt dışında yaşayan vatandaşlar için anadili, kültürel kimliğin korunması ve aktarılması anlamında hayati önem taşır. Cummins (Akt. Bayat, 2016, s. 25) iki dilli çocukların anadili gelişimi hakkında bazı önemli ifadelerde bulunmuştur:

- İki dillilik, çocukların eğitimsel gelişmelerinde önemli etkiye sahiptir.
- Çocuğun anadilindeki düzeyi ikinci dilinin düzeyini belirlemede etkin rol oynar.
- Anadili okul dilinin de gelişmesine yardımcı olur.
- Okullarda azınlık dilinde eğitim verilmesi, akademik dil başarısına engel teşkil etmez.
- Erken okul yıllarında anadili hassastır ve çabuk unutulur. Okulda çocuğun dilini yok saymak çocuğu yok saymaktır.

Anadilin öğreniminin önemine ilişkin olarak son yıllarda pek çok çalışmalar yapılmaktadır. Avrupa Birliğinde meydana gelen son yıllardaki gelişmeler ile çok

dillilik ve bunun eğitimi önemli olgular hâline dönüşmüştür. Nitekim Avrupa Konseyi (2009, s.4) tarafınca hazırlanan kararların önsözündeki üç temel ilke şu şekildedir:

- Avrupa'daki dil ve kültür zenginliğinin korunması ve geliştirilmesi gereklidir.
- Avrupa'da ön yargıların ve ayrımcılığın üstesinden gelebilmek adına farklı anadillere sahip Avrupalıların iletişim ve etkileşiminin kolaylaştırılması gerekir.
- Üye ülkelerin modern dil öğretim ve öğreniminde ulusal ilkeleri kabul etmesi hâlinde uygun düzenlemeler yapılarak Avrupa düzeyinde daha kapsamlı yakınlaşma elde edebileceklerdir.

Aynı zamanda Avrupa Konseyi, AT'ye üye olan devletlerde 3. ülkelerden gelip çalışanların çocuklarının okul eğitimi ile ilgili bir talimatname çıkarmış ve üye devletlere anadilinin öğretilmesi hususunda özellikle dikkat çekmiş, bunun için kendi bünyelerinde kurumlar oluşturmaları önerilmiştir. Bu talimatnamede AT üyesi olan devletlerin görevleri şu şekildedir:

- Çalışmaya gelineen ülkenin devlet dilini öğretmek,
- Anadili ve kültürü üzerine verilen dersleri o ülkelerle iş birliği içinde çalışarak teşvik etmek,
- Çalışmaya gelineen ülkenin resmi dili için öğretmenlere meslek içi eğitim vermek (Bican, 2017, s. 86).

Her çocuk dil edinimi sürecinde gerekli koşullar ve girdiler sağlandığı sürece çevresiyle sağlıklı etkileşim kurarak birden fazla dili öğrenebilir. Avrupa'da ikinci dil ortamında Türkçenin anadili olarak öğretimi işçi göçünden sonra başlamıştır. Yaşanan göç sürecinden en fazla etkilenen hiç şüphesiz göçmen çocukları ve onların anadili eğitimleri olmuştur(Şen, 2016, s.1023). Göçmen çocuklar anadillerindeki süreci tamamlamadan ikinci dili öğrenmeye başlamışlardır. Yağmur'un (2013, s. 184) ifadesine göre yurt dışında yaşamını sürdüren birinci kuşak uzun yıllar anadillerinden uzak kaldıkları için dillerinde yıpranmalar olmuştur. Dilde basit yapılar kullanarak sözcük dağarcıkları zayıflamıştır. İkinci kuşak ilk kuşağın yaşadığı sorunlara bağlı olarak ebeveynlerinden gerektiği kadar

anadilini edinememişlerdir. Buna bağılı olarak da üçüncü kuşak için anadili nitelemesi tamamen yitirilmiştir. Pek çok göçmen toplumda olduğu gibi bulunan ülkenin resmi dili göçmen çocuk için anadili hâline gelmiştir. Göçmen aileler için Türkçenin anadili olarak kabul edilmemesi, aile içi iletişimde kullanılmaması, anadile karşı gelişen olumsuz tutum ve ön yargılar, uygulanan olumsuz politikalar anadili baskın dile karşı pasifleştirmiştir.

Aynı zamanda Avrupa'da anadili eğitiminde hedef, içerik ve sonuçlar bakımından sorunlar yaşanmaktadır. Türkçe ve Türk Kültürü dersleri, anadili ve milli kültür eğitimi konusunda büyük bir öneme sahip olsa da gerek göç edilen ülkenin getirdiği kısıtlamalardan gerekse uygulamaya ilişkin pürüzlerden dolayı etkili bir şekilde yürütülememektedir (Şen, 2011, s.134). Anadili olarak öğretimin tercih edildiği uygulamaların başında MEB tarafından hazırlanan *Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı* gelir. Türkçenin anadili olarak öğretiminin Batı Avrupa'daki en yaygın uygulaması ilkokullarda ders saatleri dışında anadili olarak, orta dereceli okullarda ise seçmeli ders olarak yapılmaktadır (Yağmur, 2009, s.3). Bu durum gösteriyor ki Avrupa'daki anadili öğretimi henüz istenilen seviyelerde değildir.

Bu durumun sonucunda yukarıda bahsedilen birinci, ikinci ve üçüncü kuşak için karşılaşılan tablo; yaşadıkları toplumun dilini bilmediği için kendini dışlanmış hisseden ebeveynler, yaşadıkları toplumun dilini benimseyerek istedikleri sosyo-profesyonel başarıya ulaşabileceklerine inanan çocuklar şeklindedir. Dolayısıyla yurtdışında yetişen Türk çocuklarının nitelikli ve yapıcı bir biçimde yönlendirilmeye gereksinimleri vardır. Bu bağlamdaki en temel gereksinim anadili öğretimidir. Çünkü anadili öğretimi evrensel boyutta çocukların bilişsel gelişimi dolayısıyla da akademik başarıları için önemli bir husustur.

Bazı kesimlerce bireyin anadilini öğrenmesi baskın dilinin öğrenilmesine engel olduğu düşünülmektedir. Bu anlayış çocukların iki dilli olarak gelişimlerinin önündeki en büyük engeldir. Oysa iki dilliliğin pek çok avantajı vardır. Baker (2011, s. 33-34) bu duruma karşı iki dilliliğin avantajlarını şu şekilde sıralamıştır:

- İletişim avantajı; iki dilde okur-yazarlık sağlanırken aynı zamanda geniş kapsam iletişim ve iş alanları oluşturulur. Kültürel değerler ve inanç sistemi etkili bir şekilde iletilir.

- Kültürel avantajı; daha çok hoşgörü daha az ırkçılık ile kutuplaşmaların önüne geçer ve geniş kültürlenme sağlar
- Bilişsel avantaj; iletişime duyarlılık ve yaratıcılık kazandırır
- Karakter avantajı; yüksek özsaygı ve özgüven
- Müfredat avantajı; okul başarısı ve üçüncü bir dili daha kolay öğrenebilme
- Maddi avantaj; ekonomik fayda ve iş bulmada üstünlük sağlaması

Özetle, başta çocukların kişilik gelişimi olmak üzere sosyal, kültürel, bilişsel alanda anadili edinimi büyük önem taşır. Çocuğun ailesi ve yakın çevresi ona bir model oluşturur. Bu nedenle yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkçeye karşı tutumu ve bakış açısı Türkçenin anadili olarak öğretiminde önemli bir husustur. Göçmen ailelerin kendilerini ifade edebilmek için yaşadıkları toplumun dilini bilmeleri kaçınılmazdır. Fakat Türk kültürü ve medeniyetinden kopmamak, Türk toplumu ile iletişimin devamlılığını sağlamak adına Türkçeye gereken önemin de verilmesi gerekmektedir.

Göçmen Türk aileler pek çok alan yazın çalışmalarında da görüldüğü üzere çocuklarının anadillerini bilmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Fakat bazı kesimlerce yaşanan toplumun dili daha ağır basmaktadır ve anadili olan Türkçeyi unutup bulundukları ülkenin dilini anadilleriymiş gibi öğrenebilmektedirler (Mete, Yeşilyurt ve Keskin 2018, s. 175). Bu durum da Türkçenin anadili olarak öğretilmesi gayesini zorlaştırmaktadır. Dil politikalarının da desteği ile Türkçenin yeri hem aileler hem de dili öğrenecek bireyler tarafından korunmalıdır.

İki dillilik. Dünyadaki nüfusun bir kısmı istihdam, aile birleşimi, eğitim ve ülkelerinde yaşanan savaş ve salgın gibi durumlardan kaynaklı ülkelerini değiştirmiş gittikleri ülkelere kendi dil ve kültürlerini de beraberinde götürmüşlerdir. Göç olgusunu açığa çıkaran bu durumlar neticesinde yalnızca kendi dil ve kültürleri ile değil gittikleri ülkelerin dil ve kültürleriyle de etkileşim içinde olmuşlardır. Dünya nüfusunda meydana gelen bu etkileşim bir arada yaşamının doğal bir sonucu olarak bireylerin birden fazla dile ihtiyaç durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç alan yazına 'iki dillilik' kavramını kazandırmıştır.

İki dilliliğin meydana gelmesinde yalnızca göç olgusu etkili değildir. Bazı ülkeler birden fazla resmi dile sahiptirler ve bu durumda iki dillilik kavramını karşılamaktadır. Baker'in (2011,s.16) ifadesine göre bir bireyin birden fazla dil konuşması ile bir topluluk, bölge ya da ülke içinde birden fazla dil konuşulması arasında fark vardır. Batı Avrupa'da resmi olarak çok dilli olan az sayıda ülke bulunmaktadır ve genelde bölgesel tek dillilik politikaları bulunur. Örneğin, İsviçre ve Belçika ülkelerinin politikası bu şekildedir.

Tek kültürlü ve tek dilli toplumlarda yetişen insanların sayıca az sandığı iki dillik durumu, sanılanın aksine oldukça yaygındır. Crystal ve Weir 'in (aktaran Maftoon ve Shakibafar, 2011, s.79) ifadesine göre dünyadaki çocukların üçte ikisi iki dilli ortamlarda yetişmekte; dünya nüfusunun ise üçte biri istihdam, aile birleşimi gibi sebeplere bağlı olarak iki ya da daha fazla dili bir arada kullanmaktadır.

İki dillilik İngilizcede *bilingualism* sözcüğüne karşılık gelmektedir. Latince de iki anlamına gelen 'bi' ve dilbilimi anlamına gelen 'lingualism' sözcüklerinin birleşimiyle ortaya çıkmıştır. Terim, Merriam Webster (2016) sözlüğünde "iki dili konuşma becerisi" şeklinde tanımlanmıştır (Bican, 2017, s.99).

İki dilliliğin birçok tanımı olmakla birlikte en genel ifadesiyle; bireyin iki ayrı dili aynı anda tam ve doğru olarak kullanabilmesi olarak tanımlanır. İki dillilik kategorisi içerisine bir dili konuşabilen fakat konuşmayan, bir dilde başkalarının söylediğini anlayan ancak o dili çok az konuşan ya da hiç konuşmayan, okuma-yazma becerisi olmadığı hâlde o dili akıcı olarak konuşan ya da her iki dilde de çok iyi düzeyde okuyup yazan her birey girmektedir. Bu durum iki dilliliğin tanımlanmasını ve ortak bir tanıma varılmasını engellemektedir. Jacobson'a göre bu sebepten dolayı da olacak ki iki dillilik dilbiliminin en temel sorunudur (akt. Romaine, 1992, s.1). Hoffmann'a (1991, s.17) göre ise iki dillilik çalışmaları, birçok yöntemsel sorun ve teorik eksiklerle karşılaşmaktadır. Bu durum, bireysel davranışı tanımlayan sosyal, psikolojik ve şans faktörleri ile bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu durum neticesinde iki dilliler üzerine yapılan genellemeler geçersiz olur. Dolayısıyla konunun uzmanları tarafından konuya yönelik tanımlamalar ve görüşler birbirlerine zıtlık ve çeşitlilik arz eder.

Aksan (2009, s.26) iki dilliliği, “bireyin farklı sebepler ve değişik şartlara bağlı olarak birden fazla dili edinmesi, edindiği bu dili kullanması veya ikinci bir dili anadiline yakın bir seviyede öğrenmesi.” olarak tanımlanmaktadır.

İmer vd. (2011, s. 153) ve Vardar (2002, s. 118) iki dilliliği; “bireyin iki dil bilmesi ya da toplumda iki dil kullanılması durumu” şeklinde tanımlamaktadır. Karaağaç’a göre (2011, s. 222) iki dillilik, “bir kişi, bir meslek, bir topluluk veya bütün bir dil toplumunda görülen iki dil kullanma durumu” dur.

Hoffmann’a (1991, s.17) göre dil kullanımı, insan davranışının bir yönü olması nedeniyle tam manasıyla bilimsel sorgulama ve deneysel araştırmaya açık değildir. İki dillilik göreceli olarak görülüp her birey için geçerli olan iki dillilik profili belirlemenin daha verimli bir yaklaşım olacağını ifade eder. Hoffmann’a (1991, s.22) göre örnek iki dillilik profilinden bazıları şu şekildedir:

- Annesiyle İngilizce, babasıyla Welsh dili konuşan çocuk,
- Ailesinin İngilizce geçmişi olan fakat okul ortamında Fransızca öğrenen çocuk,
- On bir yıl Fransızca üzerine eğitim gören genç üniversite mezunu,
- Tercümanlar,
- İş yaşamı nedeniyle yaşamının büyük çoğunluğunda İngilizce konuşan Japon pilot,
- Almanya’ya göç eden işçinin, iş ortamında Almanca, aile içerisinde ise Türkçe konuşması,
- Türk göçmen eşinin alışveriş yaparken baskın dili kullanması ama bu dilde okur-yazarlığının olmaması.

Yukarıda yer alan iki dillik çeşitliliği sabit bir iki dillilik profili oluşturmanın zorluğunu ortaya koyar. Birçok uzman bu profilleri iki dilli olarak kabul ederken, birçoğu da buna katılmazlar. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere dilbilimcilerin bazıları iki dilliliği iki dilinde tam ve yetkin kullanılması şeklinde kabul ederken, bazıları da ikinci dilin belirli ölçüde kullanılabilmesi şekliyle kabul etmektedirler. Buna göre Cummins (akt. Bayat, 2016, s.15) ise iki dilliliği bir örnek ile açıklamaktadır: Bisikletin her bir tekerleğinin sahip olunan bir dile benzetilmesi örneğinde söz konusu durum şöyle somutlaştırılmaktadır: “Tek tekerlek sizi bir yerlere götürebilir, bir tekeri büyük ve bir tekeri küçük şekilde de ilerleyebilirsiniz; fakat bisikletin her iki tekerleği dengeli ve tam olarak şişirilmiş ise

olduğunuzdan çok daha uzağa gidebilir, daha çok mesafe kat edebilirsiniz. Önemli olan o tekerleği yapanların ne yaptıklarını bilmesidir.”

Bu durumda iki dili eşit oranda bilmekle iki dilde farklı düzeyde yetkinliğe sahip olma durumunu etkileyen bazı faktörleri ifade etmek gerekir. Bireylerin dilleri bilme derecesi, dili kullanım durumu ve sıklığı, dili öğrenme şekilleri iki dilliğin tanımlanmasındaki karmaşıklığın başlıca sebeplerindendir. Aynı zamanda iki dillilik yalnızca dilbilim alanı ile araştırılmaksızın disiplinler arası bir olgu olmasından dolayı da kavramın tanımlanmasında etkin farklı bilim dalları (psikoloji, sosyoloji vb.) bulunmaktadır. Dolayısıyla iki dillilikle ilgili bir tanım birliğine varılması güçleşmektedir. Grosjean (2013, s. 7) bu durumla ilgili olarak iki dilliliğe ilişkin iki dile de akıcı bir biçimde hâkim olmanın yanlış bir kanı olduğunu belirtmiştir. Çünkü iki dilliler kullandıkları dilleri farklı amaçlarla farklı alanlarda kullanmaktadırlar. Bu durumda iki dilde de eşit akıcılığa sahip olmak istisna bir durumdur. Bir dildeki akıcılık düzeyi ile o dilin gereksinim durumu doğru orantılıdır.

İki dillilik birçok farklı durumda ortaya çıkabilir ve durağan bir yapıda olmaması kavrama dair pek çok tanımlamanın açığa çıkmasına sebep olmaktadır. Kişi; aile içerisinde, sokakta, toplumda veya okulda anadili dışında ikinci bir dili edinebilir (Baker, 1993, s.67). Örneğin, kişi eğitim süresince okulda yabancı dil görmüştür ve ihtiyaç durumunda okulda almış olduğu eğitimi iletişim aracı hâline getirmiştir. Bu durumun da iki dillik içerisinde yer aldığı düşünüldüğünde dünyada tek dilli nüfusun oldukça azınlık olduğu düşünülür. Bu örneğe bağlı olarak yapılan aksi bir tanımlama ise dil yeterliliği aramakla ortaya çıkar. (Bee Chin ve Wigglesworth, 2007, s. 3; Kelağa, 2005, s. 43-44; Maftoon ve Shakibafar, 2011, s. 79).

İki dilliğin tanımlanması durumunu etkileyen başka bir faktörde iki dilliğin bireysel ve toplumsal boyutudur. Bireysel iki dillilik, iki dilin de kullanıldığı bir ortamda doğmuş olma ve yaşıyor olma durumu iken toplumsal iki dillilik, bireyin farklı dilleri bir arada kullanmasına imkân sağlayan toplumsal yapının olması durumudur (Altıparmak Yılmaz, 2020, s.34).

Bireysel iki dillik, iki kültürlü bir ortamda yaşamaktan dolayı açığa çıkan ihtiyaçtan olabileceği gibi bireyin kendini farklı şekillerde ifade etmesi gerekliliğinden dolayı da ortaya çıkmaktadır. Bu duruma iş ya da eğitim için dil

kursuna gidilmesi örneği verilebilir. Toplumsal iki dillilik durumuna ise, İsviçre’de Fransızca, Almanca ve İtalyancanın resmi dil olarak konuşulması örnek olarak verilebilir.

Göçmenliğe bağlı olarak oluşan koşullardan dolayı kişiler, başka bir dili etkili bir biçimde kullanmayı tercih edebilirler. İki dillilik durumunda olan bu kişilerin çoğu zaman anadilleri, ikinci dille yer değiştirme tehlikesi yaşar. Bican ve Demir (2018, s. 136)’in ifadesine göre “iki dilli bireylerden beklenen, dillerinden birini diğerinin yerine tercih etmeleri değildir. İki dilli bireyler için beklenen dilsel yetkinlik, iki dilin birden işlevsel olarak kullanılması ve dil becerilerinde birbirine yakın derecelerde gelişim gösterilmesidir.”

İki dilin de birbirinin yerine geçmemesi ve gerekli durumlarda her ikisinin de kullanılmasını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunun anlaşılır olabilmesi adına alan yazında yapılmış olan sınıflandırmalar söz konusudur. İki dilliği sınıflandırırken birden çok ölçüt göz önüne alınır. Araştırmalara göre bu ölçütlerin başında dildeki beceri düzeyi gelir. Bunun dışında dili edinim şekli ve koşulları, zamanı, bireyin yaşı, dil edinim sırası ve dilin zihindeki yapılanışı gibi pek çok faktör etkin rol oynar.

1960’lardan yakın zamana kadar iki dillilik, sıralı ve birleşik olarak ele alınmıştır. Konuşurların iki dili de aynı bağlamda edinmesi bileşik iki dillilik olarak ifade edilir. Bileşik iki dillilik de bir kavramın her dilde bir tane olmak üzere iki farklı sözcük olarak zihinde var olması ancak bir anlamı karşılayacak biçimde birbirine bağlı olduğu varsayılmıştır. Sıralı iki dillilik de ise iki farklı ortamda öğrenilen iki dil söz konusudur (Altıparmak, 2020, s.36). Bu durum en çok çocukların evde ve okulda iki farklı dil ortamında bulundukları göçmen ailelerde görülmektedir. Weinreich, iki dilliliğin zihindeki temsiline yukarıda belirtilen iki seçenek dışında bağımlı iki dillilik tanımlamasını da getirmiştir. Bağımlı iki dillilik, ikinci dilde öğrenilen yeni sözcüklerin tanımlanmasında ilk dile başvurulması durumudur (Bialystok, 2006, s. 100-101).

Dillerin edinim yaşlarına göre sınıflandırılması durumu alan yazında ön planda yer alan bir sınıflandırmadır. Buna göre; birey ikinci dilini çocukluk döneminde edindiye erken iki dillilik, yetişkinlik döneminde edindiye geç iki dillilik olarak adlandırılmaktadır. Hull ve Vaid’e (2007, s.1990) göre erken iki dillilik de

kendi içinde sınıflandırmaya muhtaçtır. Dilin 6 yaşına kadar öğrenilen süreci erken çocukluk dönemi, ikinci dilin 6-13 yaş aralığında edinilmesi çocukluk dönemi, ikinci dilin 13 yaş ve sonrasında edinilmesi ise yetişkinlik dönemi olarak ifade edilir.

İkinci dilin edinim şekline göre iki dillilik; doğal iki dillilik ve kültürel ya da okul iki dilliliği olarak ele alınır. Doğal iki dillilik; herhangi bir örgün eğitim içinde bulunmadan günlük yaşamın içindeki iletişim yoluyla gerçekleştirilen dil öğrenimini ifade etmektedir. Bu durum genellikle yaşanan toplumun dilinin aile içindeki konuşulan dilden farklı olduğu durumlarda açığa çıkar. Okul iki dilliliği ise, doğal iki dilliliğin aksine dilin örgün eğitim içerisinde öğrenilmesini ifade eder. Bu durumda dilin pratik yapılması durumu yok denilecek kadar azdır. Kültürel iki dillilik ile okul dilliliği genel anlamda örtüşmektedir. Fakat kültürel iki dillilik durumu daha çok iş, seyahat, turistik amaçlı kullanılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre yalnızca doğal iki dilliler gerçek iki dilli olarak sayılmaktadır (Skutnabb-Kangas, 1981, s. 95).

Dil becerilerindeki yeterlilik durumu göz önüne alındığında iki dillilik; üretimsel iki dillilik ve alıcı (algısal) iki dillilik olarak ikiye ayrılır. Üretimsel iki dillikte birey her iki dilde konuşma ve yazma becerilerinde aktif olarak yeterlilik gösterir. Bireyin bu dil becerilerinde pasif rol oynadığı hâli ise alıcı (algısal) iki dilliliği ifade eder. Haznedar'a (2018, s. 61) göre göçmenlerin çoğu alıcı iki dilli özelliğine sahiptir ve bu bireyler işlevsel olarak konuşamayıp dilde üretim yapamayan konumundadırlar.

Dilde üretim yapabilmek dile maruz kalma ve dile duyulan ihtiyaçla doğru orantılıdır. Bir bireyin ikinci dili öğrenmesi için doğru bir zaman, koşulların uygunluğu ve etkili öğretim stratejileri önemli hususlardır. Bir dilin gelişimindeki önemli ayrıntı dile maruz kalma durumu ve dilin ihtiyaç derecesidir. Örneğin, bir çocuk doğduğundan itibaren çevresindeki insanlar tarafından aynı dile maruz kalır. Aynı zamanda çocuk içinde bulunduğu çevre ile iletişime geçmek için dili edinmeye ihtiyaç duyar. Bu durum dilin öğrenilmesi ile sonuçlanır. Buradan da anlaşılacağı üzere çocuk doğumundan itibaren iki dile maruz kalır ve çevresiyle iletişim için iki dile de ihtiyaç duyarsa iki dili de eş zamanlı olarak öğrenmiş olur. Göçmen ailenin çocuklarında ise anne ve babanın da aynı ana dile sahip olduğu düşünüldüğünde bu durum farklılık gösterir. Göç ettikleri ülkelerde doğmaları ve yaşamaları neticesiyle ikinci dile hâkim olan nesiller hariç birinci ve ikinci nesil

aileler ihtiyaçlarını görebilecek kadar dil öğrendikleri için çoğu zaman yukarıda da belirtildiği üzere dilde üretimsel ve aktif konumda değillerdir.

İki dillilik, sanılanın aksine, avantajlarının çoğunlukta olduğu bir durumdur. Azınlık dilinin o dili konuşan bireyler arasında ve yaşanılan toplum içerisinde istenilen değeri görmediği durumunda ancak iki dilliliğin olumsuzluğundan söz etmek mümkündür. İki dilli bir ortamda yaşayan bireyler çeşitli psiko-toplum faktörlere bağlı olarak iki dilli olmayı tercih edebileceği gibi anadilini kullanmama yolunu da tercih edebilmektedir. Bu durumu en çok belirleyen faktör ise baskın toplumun azınlık dilin kullanımına karşı tutumudur. Baskın grup azınlık grubu asimile etme gayesi içerisinde olduğunda azınlık olan grup kültürünü ve dilini zaman içerisinde kaybetmektedir. Yani bireylerin iki dillilik hususundaki tercihlerini ülkelerin dil politikaları ve çok dilliliğe bakış açıları belirlemektedir. Azınlığın sahip olduğu anadilin kaybedilmesindeki geri dönülmez hata ise ailelerin çocukları ile ana dildeki iletişimini kesmeleridir. Bu durum dil ölümü ile sonuçlanmaktadır ki dil kullanımının yavaşlaması, durağan hâle gelmesi ve azalması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde İsviçre'de Romanşa %0,5 oranında konuşulmaktadır ve neredeyse kaybolmak üzeredir. Yerel ve kabile dillerinin yanı sıra azınlık ve göçmen dilleri de bu tehlikeyle karşı karşıyadır. Bir dilin ölümü demek aynı zamanda o dile ait olan kültüründe ölümü demektir. Carol'un (aktaran Altıparmak Yılmaz, 2020, s.47) ifadesine göre ana vatandan uzak yaşayan özellikle üçüncü kuşak göçmenler için en ciddi sorun dil kaybıdır. Özellikle ikinci kuşaktan sonra anadili göçmen toplumlarda zayıflamaya başlamıştır. Anadilini ebeveynler çocuklarına gerektiği şekilde aktaramadıkları ve dolayısıyla anadilin kullanılacağı alan kısıtlı olduğu için özellikle üçüncü kuşak ve sonrası için anadili sıkıntılı bir sürece girmiştir.

Anadilinin korunması ve özellikle çocukların kültürel benliklerinin desteklenmesine yönelik iki dilliliği destekleyen eğitim modelleri bulunmaktadır. Bu model, çok kültürlülüğü ve çok dilliliği bir zenginlik olarak kabul eder ve çocukların dengeli iki dilli olarak yetişmesini amaçlar. Bahsi geçen eğitim modelleri yanında veliler bilinçlendirilmeli ve gereken sorumluluğu üstlenmelidirler. Ailelerin, anadilinde gerekli yeterliliğe sahip olamadığında çocuklarının okul dilinde ve toplum dilinde de sorun yaşayacakları konusunda farkındalık kazanmaları gerekir.

Peltzer-Karpf tarafından Viyana'da 1999-2003 yılları arasında yapılan çalışmada göçmen Türk çocuklarının okul dilleri olan Almancadaki yeterliliklerinin zayıflığı ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra aynı çocukların anadilleri olan Türkçede de zayıf oldukları anlaşılmıştır (Brizic ve Yağmur, 2008, s.256). Bireylerin duygu, düşünce, benlik ve hayal dünyaları dili çerçevesinde şekillenir. Dolayısıyla çocukların ana dillerindeki yeterlilik düzeyleri onların yaşamının yanı sıra ikinci dil öğrenimini de etkilemektedir. Anadilindeki kelime hazinesinin zenginliği okul sürecinde öğrenilen ikinci dilinde daha kolay öğrenilmesini, okuma ve yazmanın daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

Çok dillilik ve çok kültürlülük. Bugün birden fazla dili biliyor olmak mesleki kariyerde, eğitimde, turistik gezilerde ve sosyal ilişkilerde önemli avantajlara sahip olmayı beraberinde getirir. Özellikle teknolojik gelişmelere bağlı olarak internet ve medya kullanımı, göçler, farklı milletleri ve kültürleri tanıma merakı, evlilikler, ticari ve siyasi ilişkiler iletişimin yaygınlaşmasını sağladığı gibi pek çok yeni olgunun da açığa çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, iki dilli ve çok dilli insan profillerinin oluşmasını sağlamıştır. Belirtilen etkenler doğrultusunda dünya nüfusunun yaklaşık 3'te 2'sinin iki veya daha fazla dili anlayıp konuştuğu tahmin edilmektedir (Dörnyei ve Csizer, 2002). Bu durum özellikle de göçmen topluluklarda görülmektedir. Günümüzde dünyada konuşulan dillerin sayısı ile ilgili çalışmalara bakıldığında bu sayının 6000 ile 7000 arasında olduğu düşünülmektedir (Crystal, 2010, s.15). Birleşmiş Milletlere üye olan ülke sayısının 193 olduğu bilindiğinde dünya ülkelerinin pek çoğunun çok dilli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Bayat, 2016, s.13).

Çok dilliliğin temelinde yatan faktörlerin siyasi, sosyal ve ekonomik olduğu düşünülmektedir. Bu duruma örnek olarak ayrı ayrı dillere mensup olanların meydana getirdiği Avrupa Parlamentosu örnek verilebilir. Avrupa Parlamentosu, içerisinde farklı dillere mensup olanların meydana getirdiği bir birliktir. Bu birlikte ortak dilin ne olacağı tartışması, Parlamenteoyu çok dillilik meselesini düşünmeye teşvik etmiştir. (Ateşal, 2018, s.17). Bu durum çok dilliliği hem dilbilim alanında hem de politik alanda tartışılan bir kavram hâline getirmiştir. Buna göre çok dilliliğin ele alınışının siyasi durumdan hareketle ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür.

Avrupa Komisyonu çok dilliliği “bir kişinin birkaç dili kullanma becerisinin yanı sıra bir coğrafyada farklı dillerin bir arada bulunması” olarak tanımlamaktadır(Ateşal, 2018, s.18).

Saydı’ ya göre çok dillilik, bir bireyin ya da topluluğun çeşitli dillerde konuşup kendini ifade edebilmesine verilen addır (Saydı, 2013, s.277).Bussmann’a göre çok dillilik, konuşanın kendini birçok dilde eşit ve anadilindeki gibi bir yeterlilikle ifade edebilmesidir. Bussmann’a göre politik açıdan tanımlanmış bir toplumda yani Hindistan, Kanada ve İsviçre’deki gibi çeşitli dillerin bir arada kullanılması durumu da çok dilliliği ifade eder (J. Lyons, 2014, s. 223).

Eker’e (2003, s. 50) göre ise çok dillilik, birden fazla anadilinin konuşulduğu sosyal çevrelerde, iletişimi gerçekleştirmek amacıyla bireylerin biri anadili olmak üzere en az iki dili anadiline yakın derecede kullanabilmesi durumudur.

Yukarıdaki tanımlamalara göre çok dillilik hem birey bazında hem de topluluk bazında ele alınmaktadır. Buna göre çok dilliliği, bireylerin ikiden fazla dili bilip kullanması ve bir ülkede siyasi durumda göz önünde bulundurularak ikiden fazla dilin kullanılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bazı ülkeler her ne kadar resmîyet ve ülke yönetim şeklinde çok dilliliğe yer verseler de bu o ülkede yaşayan bireylerin tamamının çok dilli olduğu anlamına gelmez. Örneğin, İsviçre federal yönetime bağlı olarak Almancanın, Fransızcanın, İtalyancanın ve Romanşçanın konuşulduğu çok dilli özellik gösteren bir ülkedir. Fakat İsviçreli vatandaşların yaklaşık olarak %6’sı ülkenin dört resmî dilini konuşabilmektedir (Romaine, 2002, s.517). Aynı zamanda 26 eyaletin 22’si resmî olarak tek dillidir. İsviçre’de ekonomik ve politik güç daha çok Almancada yoğunluk göstermektedir.

Bir başka hususta çok dillikten doğan kültür çeşitliliğidir. Dil ve kültür ayrılmaz bir bütündür ve çok dillilik beraberinde çok kültürlülüğü açığa çıkarmaktadır. Çok dilliliğin edinimi ilk etapta azınlık ve göçmen toplulukları akla getirmektedir. Çünkü göç gibi sosyal bir olgu ikiden fazla dilin edinilmesini ve öğrenilmesini meydana getirmektedir ve bu durum göçmen toplulukların oluşmasına neden olmaktadır. Göçmen toplulukların oluşması sonucunda da çok kültürlü bir yapı açığa çıkmaktadır. Temelini demokrasi, çoğulculuk ve farklılıklara

saygı gibi bütünleştirici değerlerden alan çok kültürlülük olgusu özellikle 20. yüzyılda üzerinde önemle durulan bir alan hâline gelmiştir.

Doytcheva'nın anlatımına göre, çok kültürlülük sıfat olarak ilk kez 1941 yılında İngilizcede eski milliyetçiliklerin bir anlam ifade etmediği, ön yargısız ve bağısız fertlerden oluşan kozmopolit bir toplumu nitelemek için kullanılmıştır. İsim olarak ise 1970'li yılların başında Avustralya ve Kanada'daki toplumların bir özelliği olan kültürel çeşitliliği teşvik eden devlet politikaları için ifade edildiği belirtilmiştir. 1970-1980 yılları arasında başlık olarak "çok kültürlülük" ifadesinin bulunduğu bütün kitapların Kanada ve Avustralya'da basıldığı, kavramın Oxford Sözlüğü'ne girişinin de ancak 1989 yılında olduğu ifade edilmiştir (Ateşal 2018, s.84).

Çok kültürlülük kavramı son birkaç yılda kamusal, siyasi ve sivil toplum alanlarında önemli olmuş ve Amerika kıtasını aşarak tüm dünyaya yayılmıştır. Bu durum kültürel anlamda homojen bir ulus-devlet anlayışını ortadan kaldırarak farklılıkların saygı ve kabul gördüğü bir ortam yaratmıştır. Çok kültürlülük; farklı etnik, kültürel ve dini grupların güvenli bir şekilde bir arada yaşamasını ön görür. Her kültürün kendine has karakteristik özellikleri bulunmaktadır ve her kültür başka bir kültür ile anlam kazanır, kendisini tanımlar.

Çok kültürlülük genel bir ifadeyle, bir toplumda birden fazla kültürün, farklı etnik yapıların bir arada yaşamasını kabul gören bir tanınma politikasıdır. Baumann'a (2006) göre çok kültürlülük bir üçgen olarak ele alınabilir ve bu üçgenin ilk ayağını devlet oluşturmaktadır. Yani halkın yaşam şansını belirleyen seçkinler bu noktada yer alırlar. Bu seçkinler, hangi kesimin azınlık olacağına karar veren kişilerdir. Üçgenin ikinci ayağını etnisite bir başka ifadeyle kültürel kimlik oluşturur. Üçgenin üçüncü ayağında ise din yer alır. Çok kültürlülüğe giden yolu en çok tıkayan faktör din çatışmalarıdır. Dinlerin hoş görülmesi ortamda yer alması çok kültürlülüğü daha çok mümkün kılmaktadır.

Charles Taylor (1996, s. 12) çok kültürlülüğü, farklı yaşam pratikleri içinde meydana gelen kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygı görmesi şeklinde tanımlamaktadır. Yani bu tanıma göre farklı olana saygı ve hoşgörü göstermek değil, tüm kimliklerin eş değer görülmesi esastır.

Parekh'e (2002, s.7) göre iki veya daha fazla kültürel topluluğu içinde barındıran toplum çok kültürlü toplumdur. Burada söz konusu olan etnisite temelli

kültürel farklılıklardır. Ergil (1995, s. 160) ise çok kültürlü toplumları farklı kültürlerin örgütlü ve yasal güvence altında kurumlaşmış yöntemlerle karar alma sürecine katılmaları ya da onu etkilemeleri ile oluşan toplumlar şeklinde ifade etmektedir. Bu duruma göre farklı kültürden bireylerin de oy kullanma ve devlet yönetim şeklinde söz sahibi olma yetkilerinin bulunması gerekmektedir.

Journet'e(2009, s.358) göre çok kültürlülük; sosyal bir grupta özel kültürlerin, sosyal haklılık ve hoşgörü düşüncesi içinde bir halkı kabul etmeye dâhil olma zorunluluklarını savunan, siyasi ve felsefi öğretilerin tamamıdır.

Çok kültürlü özellik gösteren ülkelerdeki farklı kültürlere sahip olan grupların aynı çatı altında ve aynı siyasi birimde beraberce yaşamalarının birçok sebebi bulunmaktadır. Kymlicka'nın (2015, s.41) ifadesine göre çok kültürlülüğün nedenleri şu şekildedir:

- Azınlık grubunun yaşadığı ülke/bölgenin başka bir devlet tarafından alınmasıdır. Başka bir ifadeyle kültürel çeşitliliğe yol açan en önemli faktörlerden biri sömürgeleştirmedir.
- Bir ülkedeki kültürel çeşitliliği oluşturan bir diğer faktör ülkeler arasında yapılan göçlerdir. Bazı ticari etkinliklerde bulunmak ve uluslar arası endüstriyel alanlarda çalışmak büyük ölçüde göçlere neden olmuştur. Yani özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Batı Avrupa, ABD gibi ekonomik yönden gelişmiş ülkelere giden insanların oluşturduğu dalgalar da kültürel çeşitliliği tetiklemiştir.
- Bir ülkenin çok kültürlü olmasının bir başka nedeni de savaşlar sonrasında yapılan anlaşmalarla belirlenen sınırlardır.
- Çok kültürlülük durumu, farklı kültürlerin karşılıklı yararlarını gözeterek bir federasyon oluşturmak üzere anlaştıkları durumlarla da açığa çıkmaktadır. İsviçre ve Belçika, bu duruma örnek iki ülkedir. Bu ülkelerde farklı kültür ve dillere sahip topluluklar bulunmaktadır.

Özetle, tarihi çok uzun yıllar öncesine dayanan sömürgecilik başta olmak üzere, özellikle 1960'lardan itibaren işçi göçlerinin hız kazanması kültür çeşitliliğini ve çok dilli toplumların oluşmasına neden olmuştur. Çok kültürlü yapıyı oluşturan en temel bu iki etken dışında savaşlar, anlaşmalar ve ülkelerin yönetim biçimleri de etkili olmuştur. Kymlicka'nın ifade ettiği nedenlerin dışında özellikle son 30 yılda

daha belirgin olarak görülen 'aile birleşimi' durumu da çok kültürlü ortamın oluşması nedenlerinin arasındadır.

Söz Varlığının Tanımı

Bir dilin söz varlığı denildiğinde akla o dile ait olan sözcükler ve kalıplaşmış dil birimleri gelmektedir. Dil birimleri içerisinde; atasözleri, deyimler, ikilemler ve kalıp sözler yer almaktadır. Bir dili kullanırken sözcüklerin yanı sıra o dildeki dil birimlerinin tespit edilerek kullanılması hem o dili konuşanlar hem de öğrenenler için bir ihtiyaçtır.

Dilin konuşurları arasında anlam aktarmak amacıyla kullandıkları bütün birimler, o dilin söz varlığını oluşturmaktadır. Aksan'a (2002, s. 13) göre söz varlığı "bir topluluğun diline ait olan sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelen öğeleri ve bu sözlerle oluşturulmuş olan deyim, atasözü gibi kalıp ifadeleri kapsayan anlamlı birlikler bütünüdür."

Günay'a (2007, s.29-30) göre söz varlığı, "bir dildeki sözcüklerin bütünü değil; bir kişinin sahip olmuş olduğu söz varlığıdır." Buna göre söz varlığı daha çok bireysel dil kullanımıyla alakalı bir durumdur.

Baş (2010, s.138)*Söz Varlığının Oluşumunda ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü* adlı çalışmasında "söz varlığı bir dilin dolayısıyla o dili konuşan ve yazan bireyin anlatım gücünü geliştirir. Dilin anlatım gücü, milletin her noktadaki gücüne de tekabül eder. Söz varlığının gücünü koruyabilen ve geliştirebilen millet, her daim var olur" ifadelerini kullanmıştır.

Özetle, bir dildeki söz varlığı o dilin tarihine ve kültürüne ışık tutarken aynı zamanda kelime hazinesini zenginleştirerek konuşura iletişimde kolaylık sağlar. Söz varlığı dili konuşanlar arasında anlam aktarımı sağlayarak kişiler ve kültürler arasında köprü kurar.

Söz varlığının içeriğindeki öğeler. Söz varlığının içeriğindeki öğeler; temel söz varlığı, atasözleri, deyimler, ikilemeler, yabancı sözcükler, terimler ve kalıp sözlerden oluşmaktadır.

Temel söz varlığı. Temel söz varlığı, insan yaşamını temel alan ve insanın kendini ifade ederken kullandığı sözcüklerin bütünüdür. Barın'ın (2003, s. 311) ifadesine göre temel söz varlığı belirlenirken öncelikle; organ ve akrabalık adlarının, sayıların, günlük hayatta sıkça ifade edilen isim ve fiiller ile onlarla ilişkisi olan kelimelerin, sıkça kullanılan deyimler, atasözleri ve iletişimde önemli bir konuma sahip olan kalıp sözlerin ele alınması gerekmektedir.

Aksan (1996, s.11), söz varlığının önemini “Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir” şeklinde ifade etmiştir. Buna göre Türkçenin söz varlığının gerektiği biçimde belirlenmesi Türkçenin anadili olarak öğretilmesi için de önem arz eder.

Hengirmen (2002, s. 413) temel söz varlığını, insan yaşamında birincil derecede önemli olan, sık kullanılan ve tarihsel süreçte en az değişikliğe uğrayan sözcükler şeklinde tanımlarken; el, ayak, anne, baba gibi örnekleri de temel söz varlığı olarak örnek gösterir.

Anadili olarak Türkçenin öğretiminin de diğer dillerin öğretiminde olduğu gibi tek gayesi birkaç kelime öğretmek ya da o dili kişilerce konuşur hâle getirmek değildir. Kişiye dille beraber o dilin tarih ve kültürünü de aktarabilmek dil öğretimindeki önemli bir amaçtır. Aksan'ın (2002, s. 413) da ifadesine göre benzer durum söz konusudur: “Filoloji ve dil bilim çalışmalarında, bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelme ögeleri, atasözleri, deyimleri, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş kalıp sözleri ve kalıplaşmış birtakım özdeyişler, bir bütün olarak söz varlığı adı altında ele alınır. Bu terimle anılan varlık, aynı zamanda o dili konuşan ulusun maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü, yaşam koşullarını ve deneyimlerini de yansıtır”.

Temel söz varlığının maddi ve manevi kültürleri yansıtmadaki önemli bir aracı konumunda olmasının temel sebebi çok az değişime uğrar durumda olmalarıdır. Temel söz varlığı dışında kalan dilin bazı özellikleri değişip, unutulabilir de temel söz varlığı için bu durum pek de mümkün görülmez. Bu bağlamda Aksan'ın dildeki bir sözcüğün temel söz varlığı üyesi olup olmadığını belirleme hususunda bazı ölçütleri vardır:

- İnsan yaşamında birincil derecede önemli olan sözcükler; yemek, içmek, uyumak, göz, el, ayak gibi.
- İkinci ölçüt bir sözcüğün yeni öge, bileşik sözcük ve yeni sözcük meydana getirebilmesidir. Türkçedeki dış ve alt sözcüklerinden türeyen sözcükler örnek olarak gösterilebilir; altgeçit, altyazı, dışışleri gibi.
- Bir sözcüğün anlam aktarımlarıyla daha geniş ölçüde kullanılması da temel söz varlığını belirlemede bir ölçüttür. Anlamaların sayısı arttıkça konuşmadaki sıklıkta aynı ölçüde artmaktadır.
- Son olarak bir sözcüğün temel söz varlığı olabilmesindeki ölçüt, sözcüğün deyimlerle de kullanılabilir olmasıdır; göz, el, ekmek gibi.

Türkçenin öğretiminde kelime hazinesini geliştirebilmek için temel söz varlığının bu ölçütlerden de yola çıkarak sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi ve bunların uygun materyallerle sunulması gerekmektedir. Konuşma dili ile yazı dili her dilde olduğu gibi Türkçede de farklılıklar gösterir. Bu sebeple temel söz varlığının belirlenmesi yalnızca yazılı kaynaklarla mümkün değildir. Günlük yaşamda sıkça kullanılan kelimelere dili öğrenen kişi fazlasıyla ihtiyaç duymakta ve bunların tespit edilerek öğretilmesi önem teşkil etmektedir.

Atasözleri. İnsanlar arasındaki iletişimi sağlarken dil yoluyla bireye hayatı ve yaşadığı ortamı algılaması için yardımcı olan atasözleri, aynı zamanda dilde pratiklik sağlar. Atasözlerinin tarihi, isminden de anlaşılacağı üzere atalardan kalma ve kökleri uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Atasözleri ilk olarak Göktürk Abidelerindeki Uygurlardan kalma metinlerde karşımıza çıkar. İslamiyet öncesi Eski Türklerde sav olarak adlandırılan atasözleri, İslami dönemdeki eserlerde *mesel* şeklinde adlandırılmaktadır. Elçin'in (2001, s. 623-624) ifadesine göre günümüzde Anadolu halkı başta olmak üzere Batı Trakya, Yugoslavya, Azerbaycan, Bulgaristan ve Irak Türkleri *atalar sözü* tabirini kullanırken yaklaşık yarım asırdır Türkiye'de *atasözleri*, *atasözü* şeklinde ifade edilmektedir.

Atasözleri, sözlük anlamıyla, "ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünme ya da öğüt veren ve kalıplaşmış bir biçimi olan kamuca benimsenmiş kısa, özlü sözlerdir" (Püsküllüoğlu, 1995, s. 7).

Mieder'in (2004, s.3) ifadesine göre atasözleri; bilgeliği, ahlaki değerleri ve kültürün geleneksel yapısını mecazi bir biçimde anlatan özlü sözlerdir.

Korkmaz'ın (2007, s.27) ifadesine göre atasözleri; söyleyeni belli olmayan atalardan miras kalmış, toplumun ortak tutum ve davranışlarını yansıtan genel kurallar niteliğindeki sözlerdir.

Hengirmen'e (2009, s.39-40) göre ise, topluma mal olmuş ve toplum tarafından benimsenmiş, belirli bir düşünce ve mantık sisteminden geçerek günümüze ulaşmış sözlerdir.

Atasözleri genel anlamda cümle şeklinde özellik gösteren ve etkili anlamlardan oluşan sözlerdir. Söz sanatlarına sıklıkla başvuru alan atasözlerinin Aksoy'a (1978, s. 19-22) göre bazı biçimsel ve kavramsal özellikleri vardır. Biçimsel özellikleri; kalıplaşmış olmaları ve az sözcükle çok şey anlatmalarındır. Kavramsal özellikleri ise; genel olarak doğa ve sosyal olaylara yer verilir ve öğüt veren özelliğine sahiptirler. Bu bağlamda da sıkça inanışlara, töre ve geleneklere atasözlerinde yer verilir.

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere atasözleri, her döneme uygun olabilecek nitelikte öğüt veren sözlerdir ve bu durum atasözlerinin kalıcılığını ve evrenselliğini göstermektedir. Aksan'ın (2001, s. 147) ifadesine göre en eski atasözleri, bugün unutulmuş olan istisnalar dışında, çok az değişime uğramış çoğunluğu hiç değişmeden günümüze ulaşmış pek çok atasözleri bulunmaktadır. Bu sözler, Türk milletinin duygu dünyasını, gelenek ve göreneklerini yansıtır niteliktedir. Aynı zamanda konuşma sırasında etkileyici anlatımlar ve kolay hatırlanabilir kalmaları bakımından da iletişimde rahatlık sağlar.

Deyimler. Bir dildeki söz varlığının önemli öğelerinden biri olan deyimler de tıpkı atasözleri gibi ait olduğu toplumun kültür taşıyıcılığını yapar. Deyimlerle ilgili çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Aksoy (1988, s.52) "Bir kavramı, bir durumu ya da çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlardan ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" şeklinde tanımlar.

Aksan'a (2009, s.35) göre deyim, "Belli bir kavramı belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcük bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür."

Hengirmen'in (2007, s.7) ifadesine göre ise deyim, "genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlerdir." Deyimler az söz ile çok şey ifade eden hem konuşma dilinde hem de yazı dilinde anlatıma güç katan sözlerdir. Bu durum deyimleri kullananlarda hem iletişimde kolaylık hem de kültürel bir zenginlik sağlamaktadır.

Deyimler çoğu zaman söz varlığı içerisinde yer alan öğelerle karıştırılmaktadır. Bu bağlamda farklı şekillerde karşımıza çıkan deyimlerin türlerine bakmakta fayda vardır. Aksoy'un (1993, s.497-509) ifadesine göre bazı deyim türleri şu şekildedir:

- Deyimlerin büyük bir kısmı mecaz anlamla kullanılanlardır: Abayı yakmak, eli açık gibi.
- İki yargıdan oluşan ve kendi içerisinde kafiye özelliği taşıyan deyimler: Allaktan sıksa ne yapsın muska gibi.
- Bazı deyimlerde karşılıklı konuşma özelliği taşır: Tencere dibin kara, seninki benden kara gibi.
- Belli bir olaya ya da duruma dayandırılarak kullanılan deyimler: Baklayı ağzından çıkarmak gibi.
- Bazı deyimler bulundukları toplumun inanışını, gelenek ve görenekleri yansıtan niteliktedir: Ağzından yel alsın gibi.
- Bazı deyimler anlatımda güzelliği ve estetiği ön plana çıkarmadan kullanılır: Canı isterse gibi.
- Bazı deyimlerde dil bilgisi kurallarına dikkat edilmez, özel biçimlerle kurulur: Aç açına gibi.
- Deyimlerin bazısında eksilteli anlatım mevcuttur: Er geç (er ya da geç), ne fayda (ne faydası var) gibi.
- Bazı ikilemeler, aynı sözcüğün kullanıldığı durum hariç, deyim özelliği gösterir: bet beniz gibi.

Deyimler, bir dildeki kelimeleri ustaca kullanmayı sağlarken, farklı anlatım yollarını açığa çıkararak dildeki yapı ve anlam zenginliğine katkıda bulunurlar. Başka bir

ifadeyle, bir dilin yerlisi gibi akıcı bir biçimde o dili kullanabilmenin bir yolu da deyimleri bilmektir.

İkilemeler. İkilemeler, iletişim esnasında anlatımı güçlendiren ve besleyen öğelerdendir. İkilemelerin en sık aldığı yerler atasözleri ve deyimlerdir. Bu durum hem atasözü ve deyimlerin hem de dilin kolaylıkla öğrenilmesini sağlar. Çünkü bir dili öğrenmenin en kolay yolu ahenk ve tekrardan geçmektedir.

Korkmaz' ın (1992, s. 82) ifadesine göre ikilemeler; “aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesidir.”

Aksan'a (2006, s.81) göre, Türkçeye olağanüstü bir anlatım gücü ve zenginliği kazandıran, anadilimizin biçim, sözdizimi, sözcükbilim ve anlambilim bakımından önemli bir özelliğini oluşturan öğeler, ikilemelerdir. Hint-Avrupa dillerinde Türkçeye göre çok az kullanılan ikilemeler, Türkçenin her döneminde ve hemen hemen her lehçesinde mevcuttur.

Hatiboğlu (1981) *Türk Dilinde İkileme* adlı eserinde ikilemeleri; “Anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır” şeklinde tanımlar. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi ikilemelerin hem biçim hem de anlamsal bazı özellikleri vardır. Erdem (2005, s.189-225) bu özellikleri şu şekilde ifade eder:

- İki kelime de aynı anlamı ifade eder hâle gelir.
- İkilemelerin meydana gelişi asırlarca sürer.
- Özellikle dini ve kültürel değişimler ikilemelerin oluşumuna zemin hazırlar.
- Cümle içerisindeki görevleri bakımından iki kelime de aynı görevi üstlenir.
- İkilemelerdeki her iki kelimedede aynı ekleri alır.
- İkilemeler dil olgularıdır ve oluşumlarını ait oldukları dillerin yapısından alırlar.

İkilemeler aslında birer tekrar öbekleridir. Fakat tekrar öbeklerinin hepsi ikileme olarak kabul edilemez. Baş'ın (2011, s. 123) ifadesine göre bu grupların içinde kalıplaşmış olanlar ve “m” ünsüzü ile yapılan ikilemeler, ikilemeler sözlüğünde yer almasa da ikileme olarak kabul edilir.

Yabancı sözcükler. Günümüzde toplumlar arasındaki iletişim, ticaret, siyaset, ekonomi, kültür ve sanat ilişkileri geçmişe göre daha önemli hâle gelmiştir. Milletler arasındaki bu ilişkiler neticesinde iletişim aracı olan dil de bazı gelişmeler göstermiştir ve önceki yıllara göre başka dillerden etkilenme daha hızlı bir şekilde açığa çıkmıştır. Başka dillerden alınma kelimeler ve dil unsurları bazen dili tamamen yabancılaştıracak kadar yoğun özellik göstermektedir. Bu durum neticesinde ‘yabancı sözcükler’ ögesi de söz varlığı başlığı altında yer almaya başlamıştır.

Yabancı kelimeyi Üçok (2004, s. 181); “Başka dillerden muayyen bir dil birliğinin diline girmiş olan kelime” şeklinde ifade etmektedir. Yazar, yabancı kelimeyi üç kategori altında incelemektedir:

- Bir kelime içine girmiş olduğu dilde yabancılığını bariz belli ediyorsa yabancı kelime (Türkçedeki Arap ve Acem kelimeler)
- Kelime içine girdiği dile uyum sağlamışsa ödünç veya iğreti kelime
- Kelime bir tek dilden çıkmış olduğu hâlde dünyada birden çok dilde görülüyorsa dolaşıcı (wanderwort) kelime şeklinde ifade edilmektedir.

Aksan (2004, s. 29) yabancı bir dilden alınmış olan öğeleri iki başlık altında ifade etmektedir:

- Alışılmış bazı terimler yoluyla yerleşmiş; ses, eğilim ve kurallara uyum göstermiş, yabancılığı artık belli olmayan öğeler. Bunlar genellikle Farsça ve Arapça kökenli kelimelerdir: duvar (divar), surat (süret), sandık (sanduk) gibi.
- Dilin ses, eğilim ve kurallarına uyum gösterememiş, yabancılığı hemen belli olan sözcükler de yerleşmemiş yabancı sözcükler olarak nitelendirilir: oksijen, lokomotif, tren gibi.

Farklı dillerden alınmış olan sözcükler yalnızca biçimsel olarak değil anlamsal olarak da bazı değişikliklere uğrarlar. Örneğin; Arapçadaki yazıhane anlamına

gelen mektep sözcüğü Türkçede okul anlamında kullanılmaktadır. Yine Fransızcadan alınma artist sözcüğü güzel sanatlardan birini iş hâline getiren anlamındayken Türkçede tiyatro ve sinema sanatçılarının genel adıdır (Aksan, 2009, s.33).

İslamiyet'in kabulünden sonra Arapça sözcüklerin dilimize yerleşmesi ve İslami Dönem eserlerine de bu durumun yansmasıyla beraber dilimize yabancı sözcük yerleşimi her geçen gün artmıştır. Aksan'ın (2010) ifadesine göre Kutadgu Bilig'deki yabancı ögelerin oranı %1-2 iken, Atabetü'ül-Hakayık'ta bu oran %20-26 olmuştur. Modern Türkiye Türkçesindeki yabancı sözcükler profiline bakıldığında yine ilk sırayı Arapça sözcükler almakta ikinci sırada ise Fransızca kökenli sözcükler bulunmaktadır.

Yabancı sözcükleri dilimize en çok medya aracılığıyla girmektedir. Günümüzde internetin ve gelişen teknolojinin varlığı dilimizdeki değişimleri de etkilemektedir. Aksoy (1975, s. 86); Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerinde Türkçe kullanım oranını %67, Reşat Nuri Güntekin'in %74, Necati Cumalı'nın %81 olduğunu tespit etmiştir. Bu durum bize yalnızca medya ve iletişim ağlarıyla değil edebi ürünler aracılığıyla da yabancı sözcüklerin dilimize yerleştiğini göstermektedir.

Terimler. Aksan'ın (2004) tanımlamasına göre terim; bilim, teknik, sanat, zanaat, spor gibi alanların kavramlarını yansıtan dil ögeleridir. Terimler, toplumun bütün kesimleri tarafından bilinip kullanılır duruma geldiklerinde terim olma özelliğini yitirirler fakat ilgili oldukları alandaki sözlüklerde varlıklarını korurlar. Örneğin; telefon, demokrasi ve telgraf gibi sözcükler farklı alanlara ait terimler oldukları halde hemen hemen her dildeki kullanımları genelleştiği için terim olma durumundan çıkmış fakat sözlüklerde yine de yer alan kelimelerdir.

Dilaçar'ın (1957, s. 207) tanımlamasına göre terim; "Bilim ve sanat kollarında kullanılan, bunların müfredatına ve disiplinine tabi bulunan ve belirli bir kavramın, nesnenin, olayın veya durumun karşılığı olan kelimedir."

Tarihsel süreç içerisinde terimlere bakıldığında en eski kullanımlarına Orhun ve Yenisey Yazıtlarında rastlanmaktadır. Özellikle askeri, idari ve yönetsel alandaki terimler bu metinlerde ağırlık gösterir. Geçmişten günümüze söz varlığı içerisinde yer alan terimlerin özelliklerini Zülfikar (1991, s.20-23) şu şekilde sıralamaktadır:

- Terimlerin genel olarak tek bir anlamları vardır: üçgen (geometri terimi).
- Terimler türetilirken bazı yollara başvurulur:
 - a) Dilin kendi öğelerine yeni anlamlar yüklemesi yoluyla: 'köprü'nün dişçilik terimi olarak kullanılırken, 'diş'in marangozluk terimi olarak kullanılması durumu.
 - b) Kelimelerin birleşmesi yoluyla; tekel, bilgisayar gibi.
 - c) Dilin unutulmuş ama bazen lehçe ve ağızlarda varlığını koruyan kelimelerinin kullanılmasıyla; nitelik, nicelik gibi.
 - d) Çeviri yoluyla başka dillerden alınanlar; bilim kurgu gibi.
 - e) Bir dilin kendi kökü ve ekleriyle türetmesi yoluyla; saplantı, asalak gibi.
- Terimler cümle içerisinde kullanılsa bile farklı anlamlara gelecek şekilde yer almaz, anlamları daima sabit kalır.
- Bazı terimler halk ağzında yer alıp sonradan terim özelliği kazanmışlardır; kuyumcu, demirci gibi.
- Bazı durumlarda gündelik dilde sıkça kullanılan kelimeler de terim özelliği gösterir. Örneğin; *Bunda benim suçum yok* cümlesindeki *suç* sözcüğü kabahat, hata anlamındadır. Hukuktaki *kanunlara aykırı davranış, cürüm* tanımlamasındaki *suç* terimdir.

Kalıp Sözcükler

Kalıp sözcükler, gündelik yaşamda iletişimi sağlayan ve çok sözcük yerine az sözcük kullanarak olayları ve durumları kısa bir şekilde karşılamaya yardımcı olmak amacıyla da kullanılan söz varlığıdır. Dolayısıyla bir dildeki kalıp sözcüklerin bilinmesi o dile ait olan kültürün de bilinmesine yardımcı olur.

Gökdayı'nın (2020, s.71) tanımlamasına göre kalıp sözcükler; "önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak, gerekiyorsa bazı ekleme ve/veya çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten ardışık veya aralı sözcükler içeren sözcük öbeği ya da tümceden oluşabilen, belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve görece sıklığa sahip sözcükler olarak iletişim kurulmasına, devamına veya

sonlandırılmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir.” Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere kalıp sözlerin en belirgin özelliği kalıplaşmış olmaları ve toplum tarafından benimsenmiş olmalarıdır. Kalıp ifadelerin tanımlaması yapılırken ele alınan ölçütler ve isimlendirilmesi hususunda çeşitli görüşler öne sürülmektedir.

Özellikle son yıllarda önem kazanan İngilizcedeki ‘speechact’ sözcüğüne karşılık gelen ilişki sözleri, kalıp sözler, söz eylem, söz edimi, kültür birim, iletişimsel sözler ifadeleri farklı araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir. Bu sözler kültürel odaklı ele alındığında ilişki sözleri, kültür birim, iletişimsel sözler olarak tanımlanırken, dil bilimsel açıdan kalıp sözler, kalıplaşmış ifadeler ve kalıp cümle şeklinde adlandırılır. İlişki sözleri terimini kullanan Aksan’ın (1996, s. 35) ifadesine göre bu sözler; Bir toplumdaki bireyler arasındaki ilişkiler dolayısıyla, kullanılması adet olmuş birtakım sözlerdir ve bu nedenle ilişki sözleri adlandırılması tercih edilmektedir.

Dilekçi (2019, s. 151-152) tanımlamasında kalıp sözler ifadesini kullanır ve belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş, klişe sözler olduğunu, toplumun yaşam ve kültürüne ışık tuttuğunu ifade eder.

Toklu (1995) tanımlamasını yaparken iletişimsel sözleri kullanmıştır; “belirli bir iletişim durumlarında özellikle toplumsal uzlaşma dayalı durumlarda alışlagelmiş bir biçimde kullanılan kalıplaşmış sözcük dizileri” (Akt. Karatay, Dilekçi, 2019, s. 151).

Belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş bu sözler, kültürün yansıması olarak kültür birim şeklinde de adlandırılmaktadır (Kula, 1996). Bağlam ve kültürün esas alındığı tanımlamaya göre kalıp sözler; doğum, düşün ve ölüm gibi özel olaylardaki duygularımızı açıklamak için kullanılan sözlerdir (Özdemir, 2000, s. 173).

Hemen hemen her toplumda söylenmesi gelenek hâline gelmiş bu sözcükler Erol’un (2007, s. 14) ifadesine göre; bir kişiyle karşılaşıldığında, karşılaşılan kişi selamlandığında, bir iyiliğe karşılık vermek için, iyi dileklerde bulunmak veya tam tersi beddua etmek amacıyla bu sözler kullanılmaktadır.

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi söz varlığı içerisinde yer alan kalıp sözler de tıpkı atasözleri, deyimler ve ögeler gibi dili konuşan kültüre

ayna tutmaktadır. Toplumdaki inanç sistemini, gelenek, görenek ve adetlerini, belli durumlar karşısındaki davranışlarını yansıtmaktadır. Yani bu sözlerin kullanımı ve sözleri kullanan toplumun dünya görüşü ile hayat felsefesi arasında paralellik bulunmaktadır.

Kalıp sözlerin yapısal özellikleri. Kalıp sözlerin yapısal özelliklerini bilmek bu sözleri diğer kalıplaşmış dil birimlerinden ayırmaya yardımcı olur.

Yapısal açıdan kalıp sözlerin özellikleri belirlenirken Gökdayı (2020, s. 74-78) bu özellikleri beş başlık altında toplamıştır:

- Kalıplaşmış olma; bu özelliğe göre Türkçede dil bilgisel açıdan doğru sayılan herhangi bir öbek veya cümle gibi esnek bir sıralaması olmayıp her zaman aynı şekilde olan belli bir diziliş sırası göstermeleridir. Bu durum kalıp sözlerin diğer sözcük öbeklerinden kolaylıkla ayrılmasına yardımcı olur. Örneğin; iyi saatte olsunlar, eline sağlık gibi kalıp ifadeler hep aynı biçimde olmaktadır. Fakat kalıp sözlerin atasözü, deyim, ikileme gibi diğer dil birimlerin ayrılması zordur. Örneğin; *İyi saatte olsunlar* kalıp ifadesi *iyilik yap denize at* atasözünden, *iyiden iyiye* deyiminden kalıplaşmış olma özelliğiyle ayırt edilemez.
- Kalıplaşma derecesi; yukarıda bahsi geçen kalıplaşma özelliği diğer kalıplaşmış dil birimlerinin de özelliği iken kalıplaşma derecesi açısından bazı farklılıklar söz konusudur. Bazı kalıp sözler tıpkı atasözleri ve deyimler gibi ekleme ve çıkarmanın mümkün olmadığı özelliktedir. Örneğin; Allah'a ısmarladık kalıp ifadesinin farklı bir biçimde kullanımı düşünülemez. Yalnızca bazı dil bilgisel kurallar neticesinde ad ve eylem çekim eklerine bağlı olarak kalıplaşmış sözcüklerde değişiklikler görülebilir. Örneğin; *Hoşça kal* ifadesi ikinci çoğul kişi için veya nezaket maksadıyla *hoşça kalın* şeklinde kullanılabilir. Bu durum için *yarı kalıplaşma* ifadesi kullanılır.
- Ögelerin dizilişi; Kalıp sözler tıpkı diğer kalıplaşmış dil birimleri gibi cümle (Allah' emanet olun), öbek (canı isterse) ve çok sözcüklü sözlük birim (tövbe tövbe) yapısında görülebilir. Burada kalıp sözcükleri diğer kalıp birimlerden ayıran özellik, tek sözcük ile de kalıp ifadelerin kullanılabilmesidir. Örneğin; şerefe, aferin, helal gibi sözcükler. Bu

durumdaki tek sözcüklü kalıp sözler için herhangi bir öge dizilişi gerekmez.

Atasözleri ve deyimler gibi kalıp sözler de söz dizimsel yönden alt türlere sahiptir. Kalıp sözlerin özellikle cümle hâlinde olanları basit (ağzını hayra aç), bileşik (Allah tuttuğunu altın etsin), sıralı (bugün git yarın gel) veya eksiltili (canımız feda –olsun-) şeklinde kullanılabilmektedir.

- Sözcük sayısı; kalıp sözcüklerdeki sözcük sayısı fazla değildir. Bunun sebebi kalıp sözcüklerin amaçlarından biri olan az söz ile çok şey anlatabilmek ve akılda kalıcılığının kolay olmasını sağlamaktır. Bu maksatla sözcük sayısı bakımından az sözcük görülmektedir. Van Lacker- Sitdis ve Rallon'un (2004) İngilizcedeki kalıp sözler üzerine yaptıkları çalışmada sözcük sayılarının 1-14 arasında olduğu tespit edilmiştir. Türkçede *hayret* kalıp ifadesi gibi tek sözcükle olduğu gibi *X belediyesinin bana verdiği yetkiye dayanarak sizleri karı koca ilan ediyorum* şeklinde dokuz sözcükle de kalıp ifadeler yer almaktadır. Genel anlamda kalıp sözlerin az sözcükle kurulduğunu ifade etmek mümkündür.
- Dönüşüm; bu durum dil birimleri arasında bir birimden başka birime dönüşmesi şeklinde açıklanabilir. Örneğin; *razı ol-* birleşik eyleminin *Allah razı olsun* şeklinde kalıp söz olarak kullanılmasına dönüşmesidir.

Özetle kalıp sözler yapısal olarak; bütün veya çekirdek hâlde kalıplaşma, cümle, öbek, çok sözcüklü veya tek sözcüklü kullanılabilmek ve dönüşme özelliği gösterebilmektedir. Diğer dil birimlerine bakarak ayırıcı tek özelliğin tek sözcükle de kullanılabilmek olmasıdır. Fakat kalıp sözcükler yalnızca tek sözcükle oluşmadığı için diğer dil birimlerinden ayırmak için farklı özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir.

Kalıp sözlerin anlamsal özellikleri. Kalıp ifadelerin diğer kalıplaşmış dil birimlerinden ayrılmasının bir ölçütü de anlamlarıdır. Bu sözlerin anlamları çoğunlukla gerçek anlamlardır (Yüceol Özezen, 2001, s. 877). Fakat bazı kalıp sözler mecazi anlam özelliği de gösterirler. Gökdayı'nın (2020, s. 79) örneklemesine göre *buyurun* sözcüğü Türkçede aslında emir vermek maksadıyla

kullanılır. Oysaki aynı sözcük telefona cevap verirken kalıp sözcük olarak kullanılır.

Genel anlamda gerçek anlamlarıyla kullanılan kalıp sözler, bu özelliği ile atasözleri ve deyimlerden ayrılabilir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise, kalıp sözlerin işlevsel özellikleri öne çıkar.

Kalıp sözlerin işlevsel özellikleri. Kalıp sözlerin işlevlerinin tespit edilmesi bu sözcükleri kalıplaşmış dil birimlerinden ayırırken bu sözcüklerin tanımlanmasını da sağlar. Gökdâyı'nın (2020, s. 80-85) ifadesine göre kalıp sözlerin bazı işlevleri ve kullanımları şu şekilde sıralanabilir:

- İyi ve kötü dilek bildirenler; mutlu yıllar, iyi bayramlar gibi.
- Beddua ve ilenç bildirenler; Allah belanı versin, canın cehenneme gibi.
- Selamlaşma ve vedalaşma; merhaba, hoşça kalın gibi.
- Stresli ve başa çıkılması zor durumlarda kullanılanlar; başınız sağ olsun gibi.
- Mesajın daha açık bir şekilde iletilmesini sağlayanlar; sizi tenzih ederim gibi.
- Toplum içerisindeki davranışları düzenlemek ve nezaket amacıyla kullanılanlar; teşekkür ederim, sağ olun gibi.
- Bir gruba ya da topluma aidiyeti bildirenler; Elhamdülillah Müslüman'ız gibi.
- İletişim sırasındaki karmaşıklığı engellemek için kullanılanlar; sözünü kestim, lafını unutma gibi.
- Anlatımı güçlendirmek için kullanılanlar; sürçülisan ettiyse affola, söz gelişi gibi.
- Bir şey söylemenin zaruri olduğu durumlarda; hapşıran birine karşılık iyi yaşa denmesi gibi.
- Aynı dili konuşan toplumun inançlarını yansıtmak için kullanılanlar; nazar değmesin, kader böyleymiş gibi.
- Toplumun kültürüne ışık tutanlar; ellerinden öperim, sizden iyi olmasın gibi.

Yukarıda sıralanan kalıp sözlerin işlevlerine bakıldığında Zijderveld'in (2010, s.41) de ifade ettiği gibi işlevin anlamdan daha önemli hâle geldiği anlaşıyor. Çünkü bu sözcükler, belirli yer ve durumlarda söylenebilir ve bu durum işlevini gerçekleştirdiğini gösterir. Fakat atasözleri ve deyimlerde de aynı işlevler söz konusu olduğu için bu dil birimlerinden kalıp sözleri ayırmak için işlev de tek başına yeterli değildir.

Kalıp sözlerin bağlamsal özellikleri. Kalıp sözlerin bağlamla ilişkili olduğu bazı durumlar söz konusudur. Örneğin; Türkçede hastalanmış biri için *geçmiş olsun* ifadesi kullanılmaktadır. Bunun yerine *çok yaşa* ifadesinin kullanılması doğru bir kullanım değildir.

Tannen ve Öztekin (1981, s. 39) ifadesine göre kalıp sözler dil dışı ve dil içi bağlamda kullanılır. Kalıp sözler daha çok dil dışı bağlamla ilişkilidir. Bunun için bir durumun oluşması ya da bir olayın meydana gelmesi gerekir. Gökdayı'nın (2020, s. 86) aktarımına göre kullanımını dış bağlamın yönlendirdiği bu sözler üç grupta ele alınır:

- Üzüntü veya strese neden olan durumlarda söylenenler; Allah kavuştursun.
- Mutluluk veren olaylarda söylenenler; bayramınız kutlu olsun, gözünüz aydın.
- Yakın ilişki kurmak istenen durumlarda söylenenler; teveccüh, estağfurullah.

Görüldüğü üzere dil dışı bağlamlarda bir olay ve durum olması gerekmektedir. Dil içi bağlama yönelik kalıp ifadelerin kullanımı için bu durum söz konusu değildir. Dil içi bağlamda konuşmanın akışı içinde daha önceden söylenen bir şeye karşılık olarak kullanım söz konusudur; Allah esirgesin, Allah şifa versin gibi genelde iyi dilek bildirenler örnek verilebilir (Gökdayı, 2020, s. 87).

Bazı kalıp sözlerde birbirinden ayrılmaz bir biçimde kullanılmaktadırlar. Örneğin; hapşıran birine çok yaşa ya da iyi yaşa denildiğinde hep beraber, hep birlikte denir ya da teşekkür edilir. Bu durum bağlamdan ve toplumsal bazı normlardan kaynaklanır.

Kalıp sözlerin kullanımını bağlam genel anlamda belirler fakat diğer dil birimlerinden ayırmak için tek başına yeterli değildir. Bu durumda; bağlam, anlam, işlev ve yapı bir arada düşünülmelidir.

Kalıp sözlerin sıklık özellikleri. Kalıp sözlerin kalıplaşmış olma dışındaki belirleyici bir başka özelliği de sıklıklarıdır. Gökdayı (2020, s.88) bu durumu “birimin kullanım sayısı arttıkça kalıplaşması pekişir, kalıplaşan bir birimin de kullanımı sıklaşır” şeklinde ifade etmektedir. Bu durum kalıplaşma ile sıklık arasında doğru orantı sağlar. Göz’ün 2003 yılındaki çalışmasına göre özellikle yazı dili devreye girince bu durumda bazı değişiklikler söz konusu olur. Örneğin sözlü dilde sıkça duyulan inşallah yazılı dil bütüncesinde 58 kez tespit edilmiştir (Akt. Gökdayı, 2020, s. 89). Yazı dili üslup gereği tekrar ve kalıplardan uzak olduğu için de bu durum söz konusu olabilir.

Özetle, kalıp sözlerin anlaşılabilmesi ve diğer kalıp birimlerden ayrılabilmesi için yukarıda bahsi geçen özelliklerden bir veya ikisinin kullanılması yeterli değildir. Diğer kalıplaşmış dil birimlerinden kalıp sözleri ayırabilmek için anlam, yapı, bağlam, işlev ve sıklık bir arada incelenmelidir.

Kalıp Sözlerin Sınıflandırılması

Kalıp sözler, birbirinden farklı anlam ve işlev özelliklerine sahiptirler. Aynı zamanda farklı sıklıkta kullanılan kalıp sözlerin daha iyi anlaşılabilmesi için de sınıflandırılması önemlidir.

Alan yazında kalıp sözlerin sınıflandırılmasına yönelik olarak çalışmalar ve derlemeler yapılmıştır. Bu konuda henüz ortak bir sınıflandırma söz konusu değildir. Sınıflandırmalar yapılırken anlam, işlev, yapı, bağlam ve sıklık ölçütleri bazen bir arada ele alınırken bazen de bir ölçüt ile sınıflandırma yapılmıştır.

Araştırmalar sonucunda ilk olarak 1994 yılında Coulmas’ın sınıflandırması görülür. Araştırmacı kalıp sözleri günlük dilde kullanılan kalıp birimler, rutin kalıplar, şiir kalıpları ve ritüel kalıplar şeklinde dört başlık altında sınıflandırır.

Glaser (1998, s. 126-127) kalıp sözleri; sözcük benzeri, cümle benzeri ve hem sözcük hem cümle benzeri olarak üç gruba ayırır.

Tannen ve Öztekin (1981, s. 39-45), Türkçe ve Yunancadaki kalıp sözlerle ilgili olarak yaptıkları karşılaştırma çalışmalarında kalıp sözleri bağlam duyarlı ve bağlam duyarsız olarak ikiye ayırmışlardır.

Zülfikar (2007, s. 349-350) kalıp sözleri; doğrudan kalıp cümleler, kalıp cümle yapısındaki ünlem cümleleri, kalıp cümle yapısında hayır dualar ve kalıp cümle yapısında beddualar şeklinde dört başlık altında sınıflandırma yapmıştır.

Kalıp sözlerin yapı, işlev ve anlam bakımından çeşitlendiğini savunan Gökdayı (2020, s.104-111) ise kalıp sözleri yine anlam, işlev, bağlam ve yapı olarak sınıflandırmıştır:

- Yapısına göre kalıp sözler; tek sözcük olanlar (Aferin, Alo), çok sözcüklü sözcük birimler (günaydın, tövbe tövbe), öbek hâlinde olanlar (Allah aşkına, Allah rızası için), cümle yapısında olanlar (her işte bir hayır vardır), bitişken olanlar (çok yaşa- sen de gör).
- Anlamlarına göre kalıp sözler; gerçek anlamlı kalıp sözler (durakta incek var), değişmece anlamlı kalıp sözler (buyurun).
- İşlevlerine göre kalıp sözler; iyi veya kötü dilek bildirenler (mutlu yıllar, lanet olsun), her duruma uygun sözler sağlayanlar (günaydın, merhaba, elveda), stresli durumlarda iletişim kurmaya yardımcı olanlar (başınız sağ olsun, kısmet değilmiş), mesajı daha açık ve kısa sürede iletmeye yardım edenler (sizi tenzih ederim), nezaket kurallarına uymayı sağlayanlar (teşekkür ederim, müsaadenizle), dinsel kimliği açığa çıkaranlar (Allah rahmet eylesin), iletişim sürecini düzenleyenler (uzun sözün kısası, sözünüzü kestim), konuşmada anlatımı güçlendirenler (sözün gelişi, tabiri caizse), duygusal tepkileri dile getirenler (güleriz ağlanacak hâlimize), bazı durumlarda doğru şeyi söylemeyi sağlayanlar (merhumu nasıl bilirdiniz? Sorusuna iyi bilirdik cevabı), toplumun inançlarını yansıtanlar (nazar değmesin, tahtaya vur), kültürel ayrıntıları gösterenler (ellerinizden öperim), söz eylemleri gerçekleştirenler (elinize sağlık, zahmet oldu), cevap, öğüt ve ödüllendirme bildirenler (dikkatli ol, su gibi aziz ol).
- Bağlama göre kalıp sözler; bağlama göre kalıp sözler dil dışı bağlam duyarlı ve dil içi bağlam duyarlı sözler olmak üzere ikiye ayrılır:

1. Dil dışı bağlam duyarlı kalıp sözler;

1.1. Üzüntü veya strese neden olan olaylarda söyleneler

1.1.1. Sağlık; Geçmiş olsun

1.1.2. Kayıp

1.1.2.1. Ayrılık; İyi yolculuklar, hoşça kal

1.1.2.2. Ölüm; Allah rahmet eylesin

1.2. Mutluluk veren olaylarda söylenenler

1.2.1. Önemli günler; Mutlu yıllar, iyi bayramlar

1.2.2. Kazanımlar

1.2.2.1. Kavuşma; Gözünüz aydın

1.2.2.2. Yeni mal edinme; Hayırlı olsun

1.3. Başkalarıyla yakın ilişki kurmak istenen durumlarda söylenenler

1.3.1. Kendisini alçaltma; Estağfurullah

1.3.2. Karşıdakini yüceltme; Sizden iyi olmasın

2. Dil içi bağlam duyarlı kalıp sözler; Allah esirgesin, Maşallah, Hayrolsun gibi bir durumun oluşmasına gerek kalmadan konuşma sırasında söylenen kalıp ifadelerdir.

Özetle, kalıp sözlerin yukarıdaki sınıflandırmalardan da anlaşılacağı üzere pek çok sınıflandırma ölçütü bulunmaktadır. Henüz ortak bir sınıflandırma literatürde mevcut değildir. Kalıp sözlerin sınıflandırılması anlaşılıp betimlenmesi açısından ve diğer kalıp birimlerden (atasözü, deyim, ikileme vb.) ayrılması açısından önemlidir.

Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programında Kalıp Sözlerin Yeri ve Önemi

Ders kitapları öğretimin en temel araçlarından biridir. Yurt dışındaki Türk çocuklarının Türkçeyi doğru bir şekilde öğrenmeleri için de nitelikli Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları ve öğretim programlarına ihtiyaç vardır. Bu gerekçeyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından “Uzaktaki Yakınlarımız” adlı bir proje başlatılmıştır. Yurt dışında yaşayan Türklerin öncelikle eğitim sorunlarını çözmek maksadıyla

hayata geçirilen bu proje kapsamında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nda oluşturulan Özel İhtisas Komisyonu tarafından “Yurt Dışındaki Türk Çocukları için Türkçe ve Türk Kültürü Dersi (1-10. Sınıflar) Öğretim Programı” hazırlanmış ve Kurul'un 03.08.2009 tarih ve 112 sayılı kararıyla 2009-2010 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilmiştir (MEB, 2009). 2010 yılında da bahsi geçen programın içeriğine uygun olarak Türkçe ve Türk Kültürü ders materyalleri ve çalışma kitapları hazırlanmıştır. Ders materyalleri ve çalışma kitapları, 1-3, 4-5, 6-7, 8-10. sınıf düzeylerine uygun olarak hazırlanmıştır. Çalışmamızda yer alan kitaplar ise 2019 yılından itibaren kullanılmaya başlanarak 1,2,3,4,5,6,7,8 ayrı seviyeden oluşmaktadır. Bu seviyelerdeki kazanımlarda doğrudan ve örtük şekilde kalıp sözlere ne derece yer verildiği aşağıda ifade edilmiştir:

Tablo 1

Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programındaki Kalıp Sözlere Dair Kazanımlar

	1.Dinleme/izleme	2. Konuşma	3. Okuma	4. Yazma
1. Seviye	1.3. Dinlediklerindeki günlük hayata ilişkin kalıp sözleri belirler	2.1 Düzeyine uygun söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanılır.	-	-
2. Seviye	1.3. Dinlediklerindeki günlük hayata ilişkin kalıp sözleri belirler	2.1 Düzeyine uygun söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanılır.	-	-
3. Seviye	1.10. Dinlediklerinde/ izlediklerinde günlük hayata ilişkin temel söz varlığını tanır.	2.1 Düzeyine uygun söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanılır.	-	4.9. Söz varlığı unsurlarını yerinde ve anlamlarına uygun olarak kullanır.
4. Seviye	1.4. Dinlediklerinde/ izlediklerinde günlük hayata ilişkin temel Söz varlığını tanır.	2.1 Düzeyine uygun söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanılır.	-	4.9. Söz varlığı unsurlarını yerinde ve anlamlarına uygun olarak kullanır.
5. Seviye		2.10 Temel söz varlığını anlamlarına uygun olarak	3.19. Okuduklarında geçen söz varlığı	4.9. Söz varlığı unsurlarını yerinde ve anlamlarına uygun olarak kullanır.

	-	kullanır. 2.12. Hazırlıklı konuşma yapar 2.13. Hazırlıksız konuşma yapar. 2.15. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.	unsurlarının anlamlarını Bulur.	4.18. Yazılarda uygun geçiş ve bağlantı ifadeleri kullanır.
6. Seviye	-	2.10. Temel söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanır. 2.12. Hazırlıklı konuşma yapar 2.13. Hazırlıksız konuşma yapar. 2.15. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.	3.19. Okuduklarında geçen söz varlığını unsurlarının anlamlarını Bulur.	4.9. Söz varlığı unsurlarını yerinde ve anlamlarına uygun olarak kullanır. 4.18. Yazılarda uygun geçiş ve bağlantı ifadeleri kullanır.
7. Seviye	-	2.10. Temel söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanır. 2.12. Hazırlıklı konuşma yapar 2.13. Hazırlıksız konuşma yapar. 2.15. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.	3.18. Bağlamdan yararlanarak söz varlığını unsurlarının anlamını belirler 3.19. Okuduklarında geçen söz varlığını unsurlarının anlam özelliklerini ayırt eder.	4.9. Söz varlığı unsurlarını yerinde ve anlamlarına uygun olarak kullanır. 4.18. Yazılarda uygun geçiş ve bağlantı ifadeleri kullanır.
8. Seviye	-	2.10 Temel söz varlığını anlamlarına uygun olarak kullanır. 2.12. Hazırlıklı konuşma yapar 2.13. Hazırlıksız konuşma yapar. 2.15. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.	3.18. Bağlamdan yararlanarak söz varlığını unsurlarının anlamını belirler 3.19. Okuduklarında geçen söz varlığını unsurlarının anlam özelliklerini ayırt eder.	4.9. Söz varlığı unsurlarını yerinde ve anlamlarına uygun olarak kullanır. 4.18. Yazılarda uygun geçiş ve bağlantı ifadeleri kullanır.

Dinleme/izleme becerisine yönelik olarak 1,2,3 ve 4. seviyelerde kazanımlara yer verilmiş olup diğer seviyelerde kazanıma dair bir bulguya rastlanmamıştır. Konuşma becerisiyle ilgili olarak kitapların tüm seviyelerinde kalıp sözlere dair kazanımlara yer verilmiştir. Okuma becerisine yönelik olarak 1,2,3 ve 4. seviyelerde kalıp sözlerle ilgili olarak kazanım bulunmazken, yazma becerisine yönelik 1 ve 2. seviyeler dışındaki tüm seviyelerde kalıp sözlere dair kazanımlara yer verilmiştir.

Kalıp sözler, dil ve kültür arasındaki ilişkiden dolayı ve değerler eğitimi için anadili öğretim programında öneme sahiptir. Aynı zamanda göçmen çocukların anadili öğrenimindeki amaçlarından biri olan Türkçede Türkiye'deki anadili olarak konuşan çocuklar gibi iletişim kurabilmek ve iletişim sürecini düzenleyebilmek adına kalıp sözlerin öğretim programında yer alıyor olması önemlidir. Çünkü böyle bir iletişim için pek çok bilgiye sahip olmak gerekir ve bu bilgilerin davranışa dönüştürülmesi beklenir. Bu durumu Gökdayı (2020, s. 133) şu şekilde ifade eder: “duraklamadan konuşabilmek, geniş bir söz varlığına sahip olmak, dil bilgisine uygun ve toplumca kabul edilebilir dilsel üretim yapmak, dil kullanımında kültürel uygunluk ve yerindeliğe dikkat etmek gibi becerilerin kazanılması gerekir.” Bahsi geçen amaçların pratiğe dönüşebilmesi için kullanılabilecek unsurlardan biri de kalıplaşmış dil birimleridir. Dolayısıyla da kalıp sözlerin öğretim programında doğrudan da yer alması önem arz etmektedir.

Anadili öğrenim sürecinde kalıp ifadelerden yararlanılmasının pek çok avantajı bulunmaktadır:

- Yurtdışındaki göçmen çocukların anadili öğrenim sürecinde kalıp ifadeleri kullanmak onlara, Türkiye'deki anadili konuşurlarına yakın beceri kazandırır ve anadili konuşurları gibi dili algılamalarını sağlar.
- Kalıp ifadelerin hafızada kolay saklanabilmesi gündelik iletişimde takılmaları önleyerek akıcı bir iletişim sağlar. Böylece yurt dışında yaşayan Türk çocukları iletişim sırasında zorlanmaz ve sıkılmadan dili kullanabilir. Bu durum onlara dili sevdendirirken aynı zamanda dil üzerine özgüven kazandırır.

- Konuşma sırasında ortaya çıkan boşlukları kalıplaşmış dil birimleri kapatmaya yardımcı olur, bu durum konuşma esnasında zaman kazandırır.
- Kalıplaşmış dil birimleri o dildeki hâkimiyetin göstergesidir ve konuşma sırasında entelektüel bir hava yaratır. Martı'nın (2009, s.110) da ifadesine göre kalıp ifadelerin doğru ve yerinde kullanımı, kişinin o dile ne kadar hâkim olduğunun göstergesidir.
- Kalıplaşmış dil birimleri daha hızlı okuma ve anlama özelliği gösterirler. Schmitt'in 2008 yılındaki araştırmalarına göre kalıplaşmış dil birimleri kalıplaşmamış sözcük ve sözcük dizilerine göre daha hızlı okunur sonucuna varılmıştır (Akt. Martı, 2019, s. 118).
- Sınıf içi yapılan uygulamalarda pratiklik ve doğruluk sağlar. Jiang ve Nekrasova'nın 2007 yılındaki tespitlerine göre kalıplaşmış dil birimleriyle ilgili yapılan uygulamalara daha hızlı ve doğru cevaplar verildiği görülmüştür (Akt. Martı, 2019, s. 118).
- Kalıp sözler gündelik iletişimde çok söz yerine az sözle anlatılacak şeyin iletilmesini sağlar.
- Kalıplaşmış dil birimleri yalnızca dili öğretmez, o dile ait kültür ve yaşam tarzını da öğretir. Yani toplumların kültürlerine ışık tutar ve nesiller arası kültür aktarımı sağlar.
- Kalıp sözler, bir şey söylemenin zaruri olduğu bazı durumlarda doğru ve yerinde kullanım sağlayarak, toplumsal özelliklere uygun sözleri söyleme imkânı verir. Bu durum iletişimde öz anlatım sağlar ve uyumlu iletişim ortamı oluşturur (Karatay ve Dilekçi, 2019, s. 149).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılıyor ki kalıp sözler; anadili öğrenimi sürecini, özellikle de göçmen çocuklar için hızlandırıyor, Türkçeyi anadili gibi konuşan çocuklar gibi göçmen çocukları konuşturmaya yardımcı oluyor, dildeki okuma, anlama ve konuşma sürecini kolaylaştırıyor. Günlük dilde iletişimin büyük kısmı kalıp ifadelerle gerçekleştiği için kalıp sözlerin diğer kalıplaşmış dil birimlerinden ayrı tutulması ve kültürle ilişkisinin önemi üzerinde durulması gerekir. Kalıp sözlerin yukarıda da belirtilen işlevlerine bakıldığında anadili öğretiminin ayrılmaz

bir parçası olduğu ve öğretim programında daha etkili bir şekilde yer alması gerektiği anlaşılmaktadır.

Yurt Dışındaki Türk Varlığı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bazı Avrupa ülkeleri, başta Almanya olmak üzere, meydana gelen iş gücü açığını ortadan kaldırmak için Akdeniz ülkelerinden işçi alımı başlatmışlardır. Bu başlatılan işçi göçüne 1960'larda Türkiye'de katılmıştır (Turan, 1997, s. 4). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen endüstrileşmenin yoğunluk kazanması, 1960-1974 yılları arasında görülen yüksek ekonomi, Avrupa ülkelerinde görülen büyüme hızındaki artış ve işsizlik sorununun üstesinden gelinememesi uluslar arası göç sürecini başlatmıştır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 181). Bu göç sürecinde ülkeler ilk olarak kendi ülke içinden göç almaya başlamışlardır. Daha sonra hükümetler arası sözleşmeler neticesinde İtalya (1955), İspanya (1960), Yunanistan (1960), Türkiye (1961 ve 1964), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1964) ve Yugoslavya (1968) olmak üzere sekiz Akdeniz ülkesinden göç alınmıştır (Kaya ve Kentel, 2005, s. 16).

Avrupa'nın göç almasındaki belli başlı nedenler yukarıda ifade edilmiştir. Türkiye'nin Avrupa'ya göç vermesindeki nedenler ise; 1950'lerin sonunda yaşanan ekonomik sıkıntılar, 1960'ların sonunda işsiz vatandaşın sayısının yaklaşık iki buçuk milyona ulaşması sebepleriyle hükümet istihdam alanları oluşturmak amacıyla işçi gücünü ihraç etmiştir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 184). Türkiye'nin göç sürecindeki beklentisi niteliksiz işçilerin eğitilmesi, işsizlik durumunun giderilmesi olmuştur.

Göç sürecinin ilk yıllarında hem göç alan ülke hem de göç veren ülke bu durumu geçici bir süreç olarak planlamıştır. Fakat zaman içerisinde bu göç kalıcı bir durum hâline gelmiş, aile birleşimi ile işçiler ailelerini de çalıştıkları ülkelere getirmeye başlamışlardır.

Günümüzde Batı Avrupa'da yaklaşık 4 milyon bir Türk nüfusundan bahsedilmektedir (Dış İşleri Bakanlığı, 2015). Avrupa'da yaşayan genel göçmen sayısına bakıldığında nüfusun dörtte üçünün Almanya'da olduğu görülmektedir. Almanya'yı sırasıyla Fransa, İngiltere, İsviçre ve İtalya takip eder.

Avrupa'ya göç eden işçilerin bölgesel özelliklerine ve çalışma alanlarına bakıldığında özellikle ilk dönem göç edenlerin %17, 2'si kırsal kesimden göç eden 20-39 yaş arasındaki erkeklerdir. İlk dönemlerde Avrupa'da tarım ve inşaat alanlarında çalışmaya başlayan Türk işçiler, yıllar içerisinde yerel yöneticilik gibi idari ve doktorluk, avukatlık gibi uzmanlık gerektiren işlerde yer alarak bulundukları ülkelerin ekonomik, kültürel ve politik yapılarında söz sahibi hâline gelmişlerdir (Şen, 2010, s. 240).

İsviçre ile İlgili Temel Bilgiler

İsviçre'nin resmi adı İsviçre Konfederasyonu'dur ve 20 tam 6 yarım kantondan oluşan bir cumhuriyettir. Federal yönetim sistemiyle yönetilen İsviçre'de yaklaşık 2 milyon yabancı nüfus bulunmaktadır. Yabancı nüfus içinde en kalabalık grupların ülkelere göre dağılımı: İtalya (%15,9), Almanya (%15,2), Sırbistan-Karadağ (%6), Portekiz (%12,3), Türkiye (%3,9), Fransa(%5,5) şeklindedir.

İsviçre yaklaşık olarak 8,5 milyon nüfusa sahiptir. Üç dil ülkenin resmi dili olarak kabul edilmiştir; nüfusun %65'i Almanca, %19'u Fransızca, %10'u İtalyanca, %1'i ise Romanş dilini konuşmaktadır. İ.Ö. 400 yılı civarında, Helvetler olarak bilinen Kelt kökenli bir kavimin bölgeye yerleşmesi dolayısıyla İsviçre'nin orijinal adı 'Helvet'tir.1291 yılının ağustos ayı İsviçre Konfederasyonunun başlangıcı kabul edilir ve 1 Ağustos İsviçre'nin ulusal bayramı olarak kutlanır.2002 yılında Birleşmiş Milletlere üye olmuş, Avrupa Birliği'ne girmeyi ise daima reddetmiştir.

İsviçre'de yaşayan insanların % 38,6'sı Katolik, %28'i Protestan, %4,5'i Müslüman, %0,2'si ise Musevi'dir (FSO, 2012b).

İsviçre'de yürütme yetkisi, parlamento tarafından seçilen yedi "erdemli kişi"den oluşan kabinenin elindedir. Bu sistemle hem kantonlar hem de siyasi partiler arasındaki güç dengesi korunur. Kabine üyesi yedi kişi sırayla konfederasyon başkanlığı görevini üstlenir. Her başkanın görev süresi ortalama bir yıldır. İsviçre'de hangi düzeyde olursa olsun "milletvekilliği" bir meslek olarak değerlendirilmemektedir. Seçilenlere milletvekilliği dönemi boyunca maaş yerine bir tazminat ödenirken aynı zamanda bu kişiler kendi mesleklerini sürdürmeye devam etmektedirler(Can, 2014,s. 58).

İşsizlik oranı İsviçre'de genel nüfusa oranla %3,3 seviyesinde olup, bunun % 53,4'ünü İsviçreli, %46,6'sını ise yabancılar oluşturmaktadır(Dış İşleri Bakanlığı

Cenevre Başkonsolosluğu, 2019) ve ekonomik yapısı; hizmet %73,2, sanayi %23, tarım %3,8 şeklindedir.

İsviçre'ye Türk İşçi Göçü Süreci

Bir göçmen ülkesi olarak nitelendirebileceğimiz İsviçre, uzun yıllardan beri göçmen kabul etmekte ve göçmenlerin uyum süreci için politikalar geliştirmektedir. Yaklaşık 8,5 milyona sahip nüfusu göz önüne alındığında karşılaşılan her dört kişiden birinin göçmen olduğu bilinir.

2017 yılsonu verilerine göre, İsviçre'de yaşayan 2.053.589 (%24) yabancı nüfus içinde Türkler oransal olarak İtalyan (%15,5), Alman (%14,89), Portekiz (%13,05), Fransız (%6,4), Kosovalı (%5,45) ve İspanyol (% 4,07) vatandaşlarından sonra %3,27 ile 7. sırayı almaktadır. Bu oranlara çifte vatandaşlık sahibi olan kişiler dâhil değildir (Dış İşleri Bakanlığı Cenevre Başkonsolosluğu, 2019).

2011 yılında İsviçre'de dünyaya gelen 80.810 çocuğun göçmen bir anneden doğduğu bilinmektedir (Göçmen Sorunları Federal Komisyonu, 2013). Bu nedenle İsviçre göç politikalarına ve göçmenlerin uyum sürecine diğer bazı Avrupa ülkelerine göre görece daha hassasiyet göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan göç süreci yıllar içinde artarak devam etmiştir. Türklerin göç sürecini dört dönem olarak ele almak mümkündür:

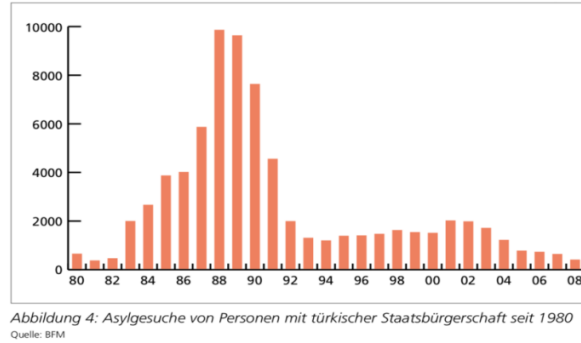
- Birinci Göç Dalgası: 1960'larda başlayıp 1980'lere kadar süren bir dönemdir. Bu süreçte 1960'ların başında Türkiye'den eğitimli işçiler, daha sonra ise eğitimsiz işçiler İsviçre'ye göç etmişlerdir. Türk işçilerin kabul edilmesinin nedenlerinden en önemlisi Almanya'nın o yıllarda ortaya çıkarttığı rekabetti. Almanya'nın sunduğu şartlar daha iyi olduğu için İtalyan işçiler İsviçre'yi değil Almanya'yı çalışacakları ülke olarak tercih ediyorlardı. İsviçre'nin en büyük işçi kaynağı olan İtalyan işçilerin sayısı azaldığı için, İsviçre başka ülkelere de işçi kabul etmeye başlamak durumunda kalmıştır. Genel anlamda işçilere verilen çalışma hakları dokuz aylık çalışma izni olan sezon işçi izniydi (Haub, 2010, s. 36).

1960 ila 1970 seneleri arası İsviçre toplumunun yabancılaşma korkusu yasalarda kendini göstermeye başlamıştır. 1961'de dili, kültürü ve dini farklı olan, özellikle Hristiyan kültüründen olmayan, yabancıların işçi göçünü azaltabilmek için siyasal ve yasal sınırlandırmalar konulmaya başlanmıştır. Türkiye'den gelenler ilk olarak turist daha sonra stajyerolarak ülkede kalabilmeyi amaçlamışlardır. İşçi gücüne ihtiyaç duyulduğu ve kaçak işçiler yerel işçilerden daha ucuz bir maaşla çalıştıkları için resmi kurumlar tarafından kaçak işçi kabul görmüştür. Buna rağmen 1964'te gümrük kontrolleri sıklaştırılmış, aynı yılda Türkiye'den gelen işçilerin ülkeye girişinin yasaklanması üzerine illegal göçte çoğalma yaşanmıştır. Türk ve İsviçre devletlerarasında 1969'da Türk vatandaşlarının sosyal güvencesini sağlayan bir anlaşma, yani Türk vatandaşı olan işçilere eşit hakları veren bir anlaşma, imzalanmıştır. Sonrasında gerçekleşen Petrol Krizinin getirdiği ekonomik sorunların çözümü olarak yabancı nüfusun azaltılması görüşü doğmuştur (Haub, 2010, s. 39).

- İkinci Göç Dalgası: İsviçre'ye göç eden ikinci dalga başlamadan önce, yani 1980' den önce Türkiye'den az sayıda iltica başvuruları yapılmıştır. İltica talebinde bulunan kesim Yunanlar, Ermeniler ve Süryaniler gibi Türkiye'de yaşayan azınlıklardan oluşuyordu ve başvuruları reddedilmiştir (Haub, 2010, s. 41).

Türkiye'de gerçekleşen 12 Eylül Darbesi sonrasında İsviçre'ye göç etmek isteyen Türk vatandaşlarının sayısı çoğalmıştır. Bu süreç içinde iltica talebinde bulunan Türk vatandaşlarını sendikacılar, üniversite öğrencileri ve sosyalist veya komünist siyasi görüşe sahip bireyler oluşturmuştur. İltica taleplerin çoğalmasıyla birlikte 1981'de resmi kurumlar bu başvurulara karşı hareketlenmişlerdir ve 1979'da yazılan İsviçre iltica yasasını değiştirme kararı almışlardır. Böylece iltica taleplerinin kabulü yasal yollardan zorlaştırılmıştır. Göçmenlerin sayısını sınırlandırmak adına atılan başka bir adımda 1982'de Türk vatandaşları için vize zorunluluğunun tekrar uygulamaya geçmesi olmuştur. İsviçre iltica yasası 1983'de ve 1990'da tekrar yenilenmiştir. Bu yasal değişimlerle birlikte iltica başvuruları kantonlara devredilmiştir. Bunun

sonucu olarak iltica talebinde bulunanların çalışma ve entegrasyon imkanları kısıtlanarak yaşam şartları zorlaştırılmıştır (Haub, 2010, s. 39-43).

Şekil 1.12 Eylül darbesi sonrası İsviçre'ye iltica talebinde bulunan Türk vatandaşlarının sayısının 1980'lerdeki artışı.

Yukarıdaki şekil özellikle 12 Eylül darbesi sonrası İsviçre'ye iltica talebinde bulunan Türk vatandaşlarının sayısının 1980'lerdeki artışını göstermektedir.

- Üçüncü Göç Dalgası: İltica talebinde bulunan Türk vatandaşları 1990 yıllarında da devam etmiştir. Bunlar, çoğunlukla kendilerini PKK ve Türk ordusunun arasında kalmış hisseden Kürtlerden oluşmaktaydı. Bunun yanı sıra köylüler, siyasi aktivistler ve entelektüeller de iltica başvurusunda bulunmuşlardır. İsviçre hükümeti başvuranların nedenlerini sorgulamıştır ve toplumda başvuranların gerekçelerine inanılmamış, başvuranlar “sahte mülteci” olarak adlandırılmışlardır (Haub, 2010,s.40).

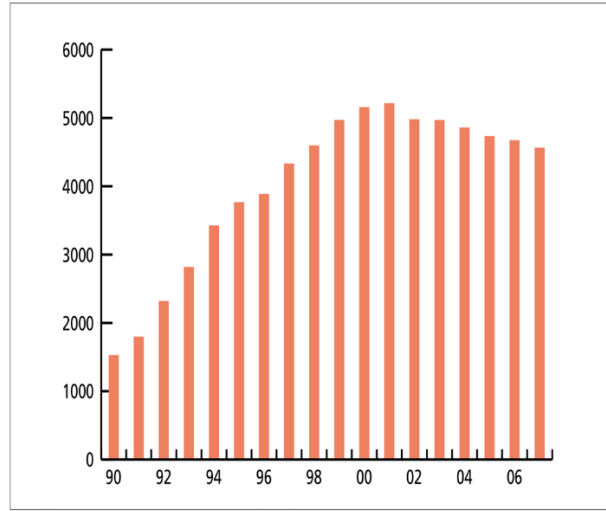

Abbildung 5: Anerkannte Flüchtlinge mit türkischer Staatsbürgerschaft seit 1990
Quelle: PETRA

Şekil 2.1990 ve 2007 arası İsviçre tarafından iltica talepleri kabul edilen Türk vatandaşlarının sayısı.

Yukarıda bulunan şekil 1990 ve 2007 arası İsviçre tarafından iltica talepleri kabul edilen Türk vatandaşlarının sayısını göstermektedir. Yani grafik ikinci ve üçüncü göç dalgasında iltica talebinde bulunanları kapsar.

- Dördüncü Göç Dalgası: Birinci nesil göçmenlerin eşlerini ve çocuklarını İsviçre'ye getirmesiyle birlikte sonuncu göç dalgası 1990 yıllarından sonra başlamıştır. Bunun yanı sıra ikinci ve üçüncü neslin aile birleşimi hâlâ gerçekleşmektedir.

Bugün İsviçre'ye göç edebilmenin en sık kullanılan yöntemleri şunlardır; aile birleşimi, iltica talebinde bulunmak ve kalifiye eleman olmaktır. Göç süreci sonunda göçmen ailelerin yaşadıkları en büyük problem dildir. Gittikleri ülkenin dilini bilemedikleri gibi kendi dillerinde de kayıplar meydana gelmektedir.

İsviçre'de Anadili Eğitimi

Bir göçmen ülkesi olarak nitelendirebileceğimiz İsviçre'de görece diğer Avrupa ülkelerine kıyasla fazlaca göçmen çocuk bulunmaktadır. Ülke geneline bakıldığında her beş çocuktan biri göçmendir ve bu oran büyük şehirlerde %40'lara ulaşmaktadır (Truniger, 1998, s.6). Göçmen kökenli öğrenci kitlesinin

genişliği düşünülduğünde eğitimde de ona göre düzenlemeler yapılması gerektiği açıktır.

Göçmen ailelerin yaşadığı önemli sorunlardan birisi de anadili kaybetme korkusudur. Göçler zaman içerisinde nesilden nesile aktarılmış ve süreç içerisinde değişikliklere uğramıştır. Diğer ülkelerde de olduğu gibi İsviçre'ye gelen birinci kuşak göçmenler hep ülkelerine geri dönme arzularından dolayı anadillerine bağlı kalmış, yabancı dili reddetmişlerdir. Fakat bu durum ikinci kuşak ile değişmeye başlamış üçüncü ve dördüncü kuşak ile tamamen değişiklik göstermiştir. Öyle ki günümüzde göç eden birinci kuşak, diğer kuşaklara anadillerini doğru şekilde öğretemeyecek durumdayken sonraki kuşakların da anadillerini öğrenme ortamları kısıtlı bir hâl almıştır. Bu nedenle ülkelerin anadiline yönelik öğretim programları daha önemli hâle gelmiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından hazırlanmış olan Tavsiye Kararları R (82) 18'de belirtilen anadili ile ilgili temel ilke: "Avrupa'daki dil ve kültür çeşitliliği, korunması ve geliştirilmesi gereken ortak ve değerli bir hazinedir; bu dil ve kültür çeşitliliğinin bir engel olmaktan çıkıp, karşılıklı anlaşmayı sağlayabilecek zenginleştirici bir kaynak hâline getirilmesi, eğitim alanında çok çaba gerektirir" şeklindedir. Bu ilkeden de hareketle anadili ve kültür dersleri ile ilgili konular eskiye göre daha önemli hâl almıştır.

İsviçre'de ilk olarak 1930'larda İtalya'dan gelen siyasi mülteciler için anadili ve kültürü dersleri girişimleri başlamıştır. 1960'larda ise diğer ülkelere gelen göçmenlerin talebi üzerine dernekler vasıtasıyla anadili dersleriyle ilgili girişimlerde bulunulmuştur. Eğitim Direktörleri Konferansı'nda (21 Haziran 1966) çıkan karara göre İtalyan mülteciler için dersler resmi hâle gelmiştir. 1983 yılında İtalyanlar için uygulanan karar diğer ülkeler içinde uygulanmaya başlanmıştır. Aynı yıl anadili ve kültür derslerindeki alınan notların karnede geçerli olması kararı verilmiştir (Zürich Kantonu Eğitim Müdürlüğü, 2013). Bu kararlar alınırken göçmen aile ve çocuklarının göç ettikleri ülkelere misafir oldukları ve ülkelere döndüklerinde zorluk yaşamamaları gerekçesi düşünülmüştür. Fakat yıllar içerisinde göçmen aileler ülkelere dönmedikleri için anadili ve kültür derslerinde değişiklikler yapılmış ve ihtiyaç olmadığı düşüncesi doğmuştur.

Anadili ve kültürü eğitimi çok dilliğin mevcut olduğu İsviçre için önemli bir husustur. Bu durum üzerine sayıca konferanslar, seminerler ve eğitimler düzenlenmiştir. Yapılan konferanslarda derslere yönelik olarak sıkıntılarda gündeme gelmektedir (Schader, Maloku, 2015, s. 8):

- Anadili eğitimi konusunda finansal sorunlar görülmektedir ki İsviçre dersi veren öğretmenlerin maaşlarını ailelerin ya da anavatan ülkelerin karşılamasını beklemektedir.
- Anadili eğitimi derslerini öğretmenlerle eşgüdüm içerisinde yapamamak.
- Anadili ve eğitim derslerin yalnızca iki saat olması ve zorunlu değil gönüllük esasına bağlı olması sonucunda devamlılıkla ilgili yaşanan sorunlar görülmektedir.
- Öğrencilerin farklı dil seviyelerinden kaynaklı karma sınıflarda yaşanan eğitim sorunları görülmektedir.
- Her göçmen ailenin dildeki profilleri farklıdır ve buna bağlı olarak geldikleri yörelerdeki ağız ve şivelerinden doğan farklılıklar görülmektedir.
- Göçmen çocuklara ders vermek üzere gelen öğretmenler, yurt dışındaki iki dillik ve çok kültürlülük üzerine yetiştirilmediklerinden yaşanan sorunlar bulunmaktadır.

Avrupa ülkelerinde anadili ve kültürü dersleri üzerine sorumluluk kapsamında değişiklikler söz konusudur. Yağmur'un (2010, s.222) ifadesine göre Danimarka, Hollanda, Norveç gibi ülkelerde bu dersler artık verilmezken, İngiltere bu konuyu toplum ve yerel yönetimler arasında görmektedir. İsviçre başta olmak üzere Almanya'nın büyük kısmı, Avusturya, Belçika ve Fransa anadili eğitimi sorumluluğunu göçmen gönderen ülkelere bırakmıştır.

24 Ekim 1991 tarihinde İsviçre'de *Kantonlar Eğitim Müdürleri Komisyonu* (EDK) "Yabancı Dilli Çocukların Okullaşma Önerileri" adlandırmasıyla İsviçre'deki anadili ve kültür dersleri sorumluluğunu kantonlara vermiştir. EDK, kantonların anadili üzerine sorumluluklarını şu şekilde belirlemiştir:

- Anadili dersleri en yararlı olacak şekilde ve zorunlu okul saatlerine uygun olarak en az 2 ders saati olarak belirlenmelidir.
- Gereken sınıf ve fiziki ortam ücretsiz olarak kullanıma sunulmalıdır.
- Zorunlu okul öğretmenleri ile anadili derslerini veren öğretmenler arasında iş birliği olmalıdır.
- Derslere devam ve notla değerlendirmenin karnede yer alması desteklenmelidir.
- Göçmen kökenli çocukların ebeveynleri bilgilendirilmelidir.
- Öğrencilerin sınıf ve kademeleri belirlenirken derslerinde edindikleri dil kazanımları dikkate alınmalıdır.

İsviçre’de Türkçe ve Türk Kültürü dersleri. Dünyadaki tüm diller açısından anadili öğretimi eşit ölçüde önemlidir. Anadilinde düşünen, konuşan bir birey ulusuna aidiyet hissederek ve de bu bireyin yaşam motivasyonuna katkı sağlar. Dil, bilgiyi nesilden nesile aktaran ve yaşatan en temel kaynaktır. Fakat bu kaynak yurt dışında yaşayan göçmenler için işlevini yerine getirememektedir.

Göçmen aileler her ne kadar ev içerisinde anadillerini konuşmaya özen gösterse de yaşanan ülkede hayatın idam ettirilmesi öz kültüre ve dile yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Bu bağlamda da yurt dışında yaşayan göçmen çocukların en temel sorunu olan yarım dillik ortaya çıkmaktadır. Özellikle ikinci kuşaktan itibaren göçmen Türk çocukları yeterince hâkim olamadıkları ikinci dilleriyle zihinsel gelişimlerini gerçekleştirmektedir. Günümüzde aileler için bulundukları ülkenin dilini bilmek ve yaygın konuşulan bir dile hâkim olmak yeterli görülse de uyum ve gelişim açısından MEB aynı düşüncede olmayıp çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların en önemlisi ve hedefe uygun olanı Türkçe ve Türk Kültürü dersleridir.

MEB (2006) yurt dışındaki Türk çocuklarının Türkçe öğrenmesiyle kazanacakları becerilerin bulundukları ülke diline de katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Her iki ülke içerisinde de sağlıklı bir iletişim için anadilin öğrenimini vurgulamaktadır. Anadiline hâkim olan çocukların okul başarısı ve ikinci dilleri de aynı oranda gelişim gösterecektir. Aynı zamanda Türkçe dersi verilen ortamlarda çocukların kendi dillerini konuşan, kendilerine benzeyen, ortak paylaşımlar

sağlayabilecekleri akranlarıyla beraber olmaları onların özgüvenlerine katkı sağlayacaktır.

Türkçe ve Türk Kültürü derslerinde yurtdışında yaşayan Türk çocuklarının; Türk dili ve kültürünü tanımaları, benimsemeleri ve geliştirmeleri, Atatürk İlke ve İnkılâpları doğrultusunda milli duygularını geliştirmeleri, bulundukları ülkelerde uyum içerisinde yaşamaları amaçlanmaktadır (MEB, 2006, s.2). Türkiye bu amaçlar doğrultusunda çalışmalar yürütse de dersin uygulanmasına ilişkin sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle bu derslerin bulunulan ülkelerdeki öğretim programlarıyla uyumlu yürütülmemesi ve öğrencilerin serbest saatlerinde derslere katılım sağlamasının beklenmesi sorunu en temel sorunlardandır. Bir diğer hususta Türkçe ve Türk Kültürü derslerinden alınan notların karne notlarını etkilememesidir ve bu durumda devam zorunluluğu görülmemesidir. Buna bağlı olarak da velilerin anadili derslerine karşı ilgilerinin az olmasıdır.

Anadili dersleriyle ilgili yaşanan ve yukarıda belirtilen bazı sorunlara yönelik olarak MEB *uzaktaki yakınlarımız* projesiyle yurt dışındaki Türk çocuklarının anadili öğretim programlarında düzenlemeler, gerekli materyaller ve öğretmenin mesleki gelişimini arttıracak hedefler belirlemiştir. Özellikle öğretmen hususunda ülkelerin yürüttükleri politikalar farklılık göstermektedir. Örneğin; İsveç, Danimarka ve Hollanda Türkiye'den görevlendirilen öğretmenleri kabul etmemekte kendileri öğretmen görevlendirmektedir.

İsviçre'de ise Türkçe ve Türk Kültürü dersleri ve öğretmen görevlendirilmesi dört farklı protokolle belirlenmiştir. Türkiye'den İsviçre'ye öğretmen ataması kararı 1977 yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ile İsviçre Kanton Eğitim Bakanları Konferansı arasındaki gerçekleştirilen Karma Eğitim Uzmanları Komisyonu toplantısında alınmıştır. Aynı toplantı 1987, 1991, 1996 yıllarında tekrarlanmıştır (Aygül, 2014, s. 115).

İsviçre'de yaşayan çocukların çok dilli ve çok kültürlü profillerinden dolayı dil derslerine ayrıca hassasiyet gösterilmektedir. 'Anadili ve Kültür' adında seçmeli dersin bulunduğu orta dereceli okullarda: Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Fince, Yunanca, Japonca, Hırvatça, Rusça, Sırpça, Türkçe ve Macarca dillerinde seçmeli dersler verilmektedir (Stebler, 2014, s. 10). Bu bakımdan İsviçre iyi öğrenilmiş bir

anadilin ikinci dile de katkı sağlayacağını bilincindedir ve gerekli önlemlerle beraber anadilin öğrenilmesine ve teşvik edilmesine dikkat çekmektedir.

Konuyla İlgili Alanda Yapılmış Çalışmalar

Söz varlığının bir unsuru olarak görülen ve çoğu çalışmada makale boyutunda araştırılan ya da kitaplarda kısmi şekilde yer alan kalıp sözlerle alakalı son yıllarda anadili eğitim öğretim programlarında ve Türkçenin yabancı dil öğretimi alanındaki gelişmelere paralel olarak artan sayıda pek çok çalışma bulunmaktadır. Anadili öğretiminde daha çok ders kitapları (Dilekçi 2013),(Yazıcı Okuyan 2012),edebi metinler (Sis ve Gökçe 2009, Turgut 2011) ve gazetelerin (Hasırcı 2008, Darıcı 2012) söz varlığının belirlenmesine yönelik araştırmaların bir parçası olarak kalıp sözler ele alınmıştır. Ortaokul ders kitaplarında (5-8. sınıflar) geçen kalıp sözler ve sıklığına yönelik yüksek lisans çalışmasında Dilekçi (2013) 171 kalıp söz tespit etmiştir. Öğrencilerin söylem tamamlama testi sonuçlarına göre 248 tane kalıp söz kullandıkları görülürken bu kalıp sözlerden sadece 30'unun Türkçe ders kitaplarında yer aldığı belirlenmiştir. Mete(2019), "5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Saygı İfade Kalıpları" başlıklı çalışmasında kitapta bulunan metin ve etkinliklerdeki saygı ifade kalıplarının neler olduğunu betimlemiş ve tespitlerde bulunmuştur.

Uçgun (2015), "Türkçe ve Türk Kültürü Ders ve Çalışma Kitaplarının Kalıp Sözler Açısından İncelenmesi" başlıklı çalışmasında Türk ve Türk Kültürü ders kitaplarında bulunan kalıp sözleri nitel ve nicel açıdan değerlendirip ders kitaplarında bulunan kalıp sözlerin çalışma kitaplarında bulunan etkinliklerle uyumunu incelemiştir. Araştırmanın sonucunda çalışma kitaplarındaki etkinliklerin sayısının ilerleyen sınıf düzeyiyle orantılı bir şekilde arttığını tespit etmiştir.

Yabancı dil öğretiminde ise, ders kitaplarındaki kalıp sözlerin tespit ve tasnifi ile önemi ve işlevleri (Şimsek 2015, Demir 2016, Çaydaş 2016, Martı 2014) boyutunda araştırıldığı görülmektedir. Kara ve Memiş (2015) Türkçe öğrenen yabancıların kalıp ifadeleri kullanma yeterliklerine yönelik yaptıkları araştırmada, 81 kalıp söz belirleyerek öğrencileri sınava tabi tutmuştur. Araştırma sonucunda, çoğu öğrencinin günlük konuşma dilinde kullanılan ve alt düzeylere ait kalıp sözleri bildiği ancak kalıp söz dağarcıklarının belli bir sınır içinde kaldığı görülmüştür.

Kalıp sözlerle alakalı yapılan çalışmalarda ortak nokta sınıflandırma çalışmalarıdır. Kullanım sıklığı, bağlamsal ve işlevsel çeşitliliğe bağlı olarak kalıp sözlerin sınıflandırmasıyla ilgili olarak çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Türkçe ile Yunancadaki kalıp sözleri karşılaştırmalı şekilde ele alan Tanen ve Özbek (1977), kalıp sözleri bağlamına göre endişe verici durumlarda, mutluluk veren durumlarda ve yakın ilişki kurulmak istenilen durumlarda kullanılanlar olmak üzere 3 grupta ele almıştır. Toklu (1995) ise Türkçe ve Almancadaki kalıp sözleri karşılaştırdığı çalışmasında kalıp sözleri işlev ve bağlamına göre 11 grupta ele almış, bu grupları da yine alt başlıklara ayırmıştır.

Türkçedeki kalıp sözleri yapısal yönden sınıflandıran Zülfikar (2007); doğrudan kalıp cümleler, kalıp cümle yapısında ünlem cümleleri, kalıp cümle yapısında hayır dualar ve kalıp cümle yapısında beddualar olmak üzere 4 grupta incelemiştir. Türkçede, kalıp sözlerin yapısal yönden sınıflandırmasıyla alakalı diğer bir çalışma da Erol'a (2007) aittir. "Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme" adlı çalışmasında Erol, anlam ve dilbilgisi yönünden kalıp sözler üzerine yer vermiştir. Anlamları açısından kalıp sözler incelendiğinde çeşitli söyleyiş özelliklerine sahip oldukları ve söz sanatları bakımından da zengin oldukları belirlenmiştir. Kalıp sözlerin dilbilgisi yönünden değerlendirilmesiyle de fiil çekimlerinin genellikle basit kiplerde yapıldığı nadiren birleşik kiplerin kullanıldığı görülmüştür.

Türkçedeki kalıp sözler üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Gökdayı (2020) "Türkçede Kalıp Sözler" adlı kitabında kalıp sözleri yapısına, anlamına, işlevine ve bağlamına göre 4 grupta değerlendirmiştir. Gökdayı, söz varlığında yer alan ve günlük dilde yaygın bir kullanıma sahip olan kalıp sözlerin ayrıntılı betimlemesini, sınıflandırmasını, tasnifini ve tanımını ele almıştır. Kitabının sonunda Türkiye Türkçesi söz varlığından belirlenen kalıp sözleri alfabetik sırayla derlemiştir.

Kalıp sözlerin sınıflandırılmasında yabancı dil öğretimini temel alan Demir (2016) ise, yüksek lisans tezinde, Gökdayı'nın (2015) derlemindeki kalıp sözleri "olaylar ve eylemler" temelinde, Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde belirtilen alanlara göre kişisel (özel), kamusal, mesleki ve eğitim alanı olmak üzere 4 grupta kategorize etmiştir. Bayram (2017) "Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Kalıp Sözleri

Kullanma Düzeyleri” başlıklı yüksek lisans tezinde Yabancılar Türkçe Öğretimi ders kitaplarındaki (Yeni Hitit-İstanbul-Gazi Tömer) kalıp sözlerin geçiş sıklığını değerlendirirken, öğrencilere yaptığı uygulama ile yabancı uyruklu öğrencilerin kalıp sözleri kullanım düzeylerini belirlemiştir.

Şimşek (2015), “Yabancılar Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlişkisel Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında Lale ve İstanbul A1 kitaplarındaki okuma metinlerini, kalıp sözler (ilişki sözleri) bakımından değerlendirmiştir. Bayraktar (2019) çalışmasında kalıp sözleri kültürel göstergeler bağlamında sınıflandırmış ve yorumlamıştır.

Martı, 2019 “Türkçe öğrenenler açısından kalıp sözler ve işlevleri” başlıklı çalışmasında kalıp sözler ve işlevleri konusunda genel bir bilgi vererek, Türkçe öğrenen yabancıların Türkçedeki kalıp sözlerin anlamlarını ve ne tür bağlamlarda kullandıklarının bilgisini ölçmeyi amaçlamıştır.

Karakuş ve Baki (2015), “Keloğlan Çizgi Filminin Kalıplaşmış Dil Birimleri Yönünden Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmalarında Keloğlan çizgi filminin dil gelişimine yönelik katkısını değerlendirmek maksadıyla filmi Türkçenin söz varlığı açısından incelemişlerdir.

Bulut (2012), “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri” başlıklı çalışmasında Anadolu ağızlarında yer eden kalıp sözleri betimlemiştir. Kitaplardaki metinlerden hareketle, Anadolu ağızlarında yerleşmiş kalıp sözleri belirlemiştir.

Kalıp sözlerin sınıflandırılması kapsam, bağlam, anlam ve işlevlerinin belirlenerek bu alandaki karışıklıkların giderilmesine yardımcı olurken diğer yandan farklı bakış açılarının ortaya çıkmasıyla ve aynı kalıp sözün farklı bağlamlarda değerlendirilmesiyle diğer kalıplaşmış birimlerle sınırlarının çizilememesi gibi bazı sorunlar alanda görülmektedir. Kalıp sözlerin bağlamsal ve işlevsel çeşitliliği, bazı kalıp sözlerin birden fazla bağlam ve işlevde kullanılması karmaşanın başlıca sebebini oluşturmaktadır. Kalıp sözlerin sınıflandırılması yapılırken hedef kitlenin özellikleri ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması alanda görünen karmaşaların giderilmesine yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda kalıp sözlerin öğretimi de önemlidir. Topçuoğlu Ünal ve Bursalı (2015) Türkçenin anadili öğretiminde çizgi dizi çalışmasında bu konuyu ele

almıştır. Yabancı dil olarak öğretiminde Yılmaz ve Ertürk Şenden (2014)“Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kalıp Sözlerin Etkinliklerle Öğretimi ”başlıklı çalışmalarında kalıp sözlerin öğretiminde yararlanılabilecek yöntemlerden pandomim, film ve resmi incelemiş ve buna bağlı olarak çeşitli etkinlik önerilerinde bulunmuşlardır. Aynı zamanda Yılmaz ve Ertürk Şenden (2015), “Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kalıp Sözler: ‘Babam ve Oğlum’ Film Örneği” adlı çalışmalarında Babam ve Oğlum filminde geçen kalıp sözleri betimlemiş ve bu kalıp sözlerin kullanıldığı B1 düzeyde etkinlikler geliştirmişlerdir. Filmdeki betimlenen kalıp sözleri anlamlarına ve işlevlerine göre yirmi iki başlık altında gruplandırmışlardır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere literatürde kalıp sözlere dair çalışmalar incelendiğinde araştırmaların çoğunun yabancılarla Türkçe öğretimi alanında yapıldığı ve pek çoğunun da kalıp sözleri sınıflandırmaya yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Yurt dışında yaşayan göçmen Türk çocuklarının kalıp sözler üzerine gerek seviyelerini belirleme gerekse onlara okutulan ders kitaplarındaki kalıp sözlerin durum analizlerini yapma konusunda çalışmalara, birkaç makale dışında, rastlanmamaktadır. Bu nedenle çalışmamızda, bağlam ve işlev temelli bir sınıflandırmaya gidilerek kalıp sözler; TTK 2019 ders kitaplarında sosyal ilişkiler kurma, duygu ve tutumları ifade etme ve söylemleri belirleme gibi amaçlar doğrultusunda betimlenmiştir. Aynı zamanda Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları özelinde İsviçre’deki göçmen çocukların durumları saha çalışmasıyla araştırılmıştır.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın evreni ve örneklemine, veri toplama araçlarına, veri toplama aracının süreci ile uygulanmasına ve verilerin analiziyle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

TTK ders kitaplarındaki kalıp sözler araştırılırken öncelikle tarama yöntemi kullanılarak kalıp sözler hakkındaki çalışmalara ve bilgilere ulaşılmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımda araştırmaya konu olan birey ya da nesne kendi şartları içerisinde ve var olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” (Karasar, 2014,s.77). Var olan bir durumu, var olduğu şekliyle ama betimlemeyi amaçlayan bu yaklaşımda, ilişkisel açıdan bir tarama yapılarak TTK ders kitapları içinde yer alan kalıp sözler incelenmiştir.

“Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama (survey) araştırması denir” (Büyüköztürk, 2010,s.16). Bu bağlamda yapılan bu çalışma ile İsviçre’de yaşayan ve Türkçe derslerine devamlılık gösteren Türk çocuklarının kalıp sözleri kullanma düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Uygulama yapılan Türk okulunda kullanılan kitaplar ise 2019 yılı itibariyle derste işlenen kitaplardır.

Özetle, İsviçre’deki Türk çocuklarının kalıp sözleri kullanabilme düzeyleri araştırılırken aynı zamanda 2019 yılı itibariyle kullanılmaya başlanan TTK (Türkçe ve Türk Kültürü) ders kitaplarının kalıp sözler bakımından sıklık ve çeşitlilik betimlemesi yapılmış,TTK ders kitapları da göz önüne alınarak İsviçre’deki Türk çocuklarının iletişim kolaylığı sağlayan kalıp sözleri kullanabilme durumları belirlenmiştir. Son olarak bu düzeyleri belirlemek için öğrencilere uygulama (Söylem Tamamlama Testi) yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İsviçre’de Türkçe derslerine devam etmekte olan çocuklar oluşturmaktadır. Türkçe derslerine devam eden öğrencilere uygulama

yapılarak anadili öğretiminde kalıp sözlerin önemi ve bu çocukların kalıp sözleri kullanabilme düzeyleri belirlenmiştir. Bu tespitler yapılırken TTK kitaplarının güncel olanı ve 2019 yılından itibaren kullanılmaya başlanana ele alınarak araştırmanın örneklemini oluşturulmuştur.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci 6 ay olarak belirlenmiştir.

- Çalışmada TTK 2019 ders kitapları sekiz seviyede yer alan kalıp sözler tek tek tespit edilmiştir.
- Bu kitaplarda yer alan kare kodlardaki dinleme metinlerinde bulunan kalıp sözler deşifre edilmiştir.
- Her seviye ve her bulgu için ayrı tablo oluşturularak kitaplarda hangi kalıp sözlerin yer aldığı, bu sözlerin kullanım sıklığı ve çeşitliliği, seviyelere göre dağılımları ve dinleme metni içerisinde olup olmadıkları belirlenmiştir.
- Anadili Türkçe olan öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeylerini belirlemek amacıyla Söylem Tamamlama Testi kullanılmıştır.
- Söylem Tamamlama Testi 15 sorudan ve selamlaşma, vedalaşma (uğurlama), yüceltme, karşılama, teşekkür, özür dileme, tebrik etme gibi durumlarda kalıp sözlerini kullanabilecekleri uygun sorulardan oluşmaktadır. Söylem Tamamlama Testi, İsviçre’de Kanton Vaud, Valais, Cenevre, Solothurn, Fribourg bölgelerinde Türkçe derslerine devam eden 43 öğrenciye uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelenmesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmada ilk olarak dil öğretimine, anadili öğretimine, Türkçenin anadili olarak öğretimine, İki dillilik, çok dillik ve çok kültürlülük, kalıp sözlerle yönelik ulaşabildiğimiz tüm kaynaklar (makaleler, tezler, kitaplar, bildiriler, internet siteleri vb.) taranmış ve elde edilen veriler doğrultusunda çalışmamızın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu bilgiler doğrultusunda anadili Türkçe öğretiminde kalıp sözlerden yararlanmanın önemi ve bunları günlük hayatta kullanabilme durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İncelemek üzere belirlediğimiz TTK ders kitaplarındaki kalıplaşmış dil birimleri tespit edilmiştir, bu birimler kaynak kitapta geçtiği hâliyle yazılmış ve geçiş sıklıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda kitaptaki kare kodlar da deşifre edilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Anadili Türkçe olan öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeylerini belirlemek amacıyla Söylem Tamamlama Testi kullanılmıştır. Dilekçi (2013) tarafından geliştirilen “Söylem Tamamlama Testi” konu ile ilgili alan yazın taraması yapılarak hazırlanmıştır. Söylem Tamamlama Testi 15 sorudan ve selamlaşma, vedalaşma (uğurlama), yüceltme, karşılama, teşekkür, özür dileme, tebrik etme gibi kalıp sözlerini kullanabilecekleri uygun durumlardan oluşmaktadır. Uygulama İsviçre’de Kanton Vaud, Valais, Cenevre, Solothurn, Fribourg bölgelerinde Türkçe derslerine devam eden 10-14 yaş aralığındaki 43 öğrenciye uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Doküman incelemesiyle elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. TTK ders kitaplarında bir söz varlığı ögesi olarak yer alan kalıp sözlerin betimlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada tespit edilen kalıp sözler; işlev, bağlam ve anlam durumları dikkate alınarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu bağlamda Gökdayı’nın (2008, s.101-102) çalışmasındaki sınıflandırma esas alınmıştır: Hayırdüa ve iyi dilek bildirenler; Küfür, beddua-ilenç bildirenler; Duygusal tepkileri dile getirenler; Selamlaşma bildirenler; Ayrılık bildirenler; Batıl inançları bildirenler; Bir istek bildirenler; Konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildirenler; Bir isteği kabul veya reddetme bildirenler; Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildirenler; Genel bir davranış veya düşünce bildirenler; Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar; Dini inançları bildirenler; Soru sorup cevap isteyenler; Özür dileme bildirenler; Sembolik olarak ödüllendirme bildirenler; Minnet, teşekkür bildirenler. Burada Gökdayı sınıflandırmasını 17 başlık altında yapmıştır. Çalışmamızda küfür, beddua-ilenç ve batıl inançlara dair herhangi bir bulguya rastlanmadığı için biz kalıp sözleri 15 başlık altında betimledik.

Çalışmada ilk olarak içerik çözümlemesinde kullanılan kategoriler tanımlanmış ve bu kategoriler ışığında toplanan bilgiler ayrıntılı bir şekilde bulgular ve yorumlar kısmında ifade edilmiştir.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine yönelik olarak bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bulgular tablolar hâlinde araştırmada yer almıştır.

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Yer Alan Kalıp Sözlerin Özellikleri Nelerdir?

- Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında işlevsel ve anlamsal özelliklerine göre yer alan kalıp sözler nelerdir?
- Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında yer alan kalıp sözlerin tema bağlamında kullanım sıklığı nasıldır?
- Türkçe ve Türk Kültürü 2019 ders kitaplarında yer alan kalıp sözlerin seviyelere göre (1,2,3,4,5,6,7,8. Seviyeler) dağılımı nasıldır?

Araştırmanın birinci alt problemlerine ve sorularına ilişkin bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

Türkçe ve Türk Kültürü 2019 Ders Kitaplarında İşlevsel ve Anlamsal Özelliklerine Göre Yer Alan Kalıp Sözler Nelerdir? Tespit edilen kalıp sözler işlev, bağlam ve anlam dikkate alınarak belirlenmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen bilgiler doğrultusunda kalıp sözlerin tasnifiyle ilgili olarak ortak bir karara varılamadığı görülmüştür. Gökdayı'nın (2008) ayrıntılı tasnifinden dolayı bu çalışmada onun tasnifine yer verilmiştir. Gökdayı'nın önerdiği kalıp sözler sınıflandırması şu şekildedir:

1. Hayırdüa ve iyi dilek bildirenler (mutlu yıllar, güle güle oturun)
2. Küfür, beddua, ilenç bildirenler (lanet olsun, Allah kahretsin)
3. Duygusal tepkileri dile getirenler (Allah aşkına, güleriz ağlanacak hâlimize)
4. Selamlaşma bildirenler (günaydın, merhaba)
5. Ayrılık bildirenler (hoşça kal, görüşmek üzere)

6. Batıl inançları bildirenler (şeytan kulağına kurşun)
7. Bir istek bildirenler (Bana müsaade, sadede gelelim, buyurun)
8. Konuşanı ve dinleyeni yüceltme bildirenler (rica ederim, senden iyi olmasın)
9. Bir isteği kabul veya reddetme bildirenler (baş üstüne, maalesef)
10. Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme (benden günah gitti, dikkat)
11. Genel bir davranış veya düşünce bildirenler (her şey olacağına varır)
12. Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar (ellerinizden öperim)
13. Dini inançları bildirenler (Allah rahmet eylesin)
14. Soru sorup cevap isteyenler (merhumu nasıl bilirdiniz?)
15. Özür dileme bildirenler (kusura bakma, özür dilerim)
16. Sembolik olarak ödüllendirme bildirenler (aferin, elinize sağlık)
17. Minnet, teşekkür bildirenler (teşekkür ederim, sağ ol)

Kalıp sözler Gökdayı (2008) tarafından işlevlerine ve anlamlarına göre 17 kategoriye ayrılmıştır. Çalışmamızda bu sınıflandırmayı ele aldık ve batıl inanç bildiren kalıp ifadeler ile küfür, beddua, ilenç bildiren kalıp ifadelerle dair herhangi bir bulguya rastlamadık. Bu nedenle araştırmamızdaki betimlemeler 15 başlık altında toplanmıştır.

Selamlaşma Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) selamlaşmayı bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 2

Selamlaşma Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	Merhaba	23
2	Merhaba	13
	Günaydın	3
	İyi günler	1
3	Merhaba	6
	Günaydın	1

	İyi günler	1
4	Merhaba	11
	İyi akşamlar	1
5	Merhaba	8
6	Merhaba	3
	Selam	1
7	Merhaba	6
	Selamın aleyküm	2
8	İyi günler	4
	Merhaba	13
	İyi akşamlar	3
	İyi geceler	1
Toplam		101

Tablo 2’de selamlaşma bildiren kalıp ifadelerin Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları sekiz seviyede de yer aldığı görülmüştür. Özellikle ‘merhaba’ kalıp ifadesi tüm seviyelerde en sık selamlaşma bildiren kalıp ifadesi olarak kullanılmıştır.

Hayır Dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 3

Hayır dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	Tebrik ederim	1
	İyi ki doğdun	2
	Mutlu yıllar	2
2	Doğum günün kutlu olsun	1
	İyi günler	1
	Kolay gelsin	2
	İyi eğlenceler	1
	Allah’a emanet ol	1
	Allah’a ısmarladık	1
	Kutlu olsun	3
	Tebrikler	1
	Afiyet olsun	3
	Geçmiş olsun	1
3	Kutlu olsun	3
	İyi günler	1
	Mutlu günler	1
4	Kolay gelsin	1
	Maşallah	1
	Geçmiş olsun	1
	Sağ ol	1

	İyi akşamlar	1
	Tebrikler	1
5	-	-
6	Başarılar	2
	Maşallah	1
	Kolay gelsin	1
	El öpenleriniz çok olsun	1
	Afiyet olsun	2
	İyi gezmeler	1
	Tebrik ederiz	1
7	İyi eğlenceler	1
	Gözümüz aydın	1
	Mübarek olsun	2
	Allah kabul etsin	1
8	Kolay gelsin	2
	İyi günler	4
	İyi çalışmalar	4
	İyi akşamlar	3
	İyi geceler	1
	Maşallah	1
	Afiyet olsun	1
	Allah'a ısmarladık	1
Toplam		62

Türkçe ve Türk Kültürü kitapları beşinci seviye hariç tüm kitaplarda hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp ifadelerin kullanımına rastlanmıştır.

Ayrılık Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) ayrılığı bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 4

Ayrılık Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	Hoşça kal	1
2	Hoşça kal	2
	Allah'a emanet ol	1
	Görüşmek üzere	1
	Allah'a ısmarladık	1
	İyi günler	1
	Kal sağlıcakla	1
3	Görüşmek üzere	1
	Hoşça kal	3
	Mutlu günler	1
	İyi günler	1
4	Hoşça kal	3

	Görüşmek üzere	1
	İyi akşamlar	1
	Selam söyle	3
5	Hoşça kal	2
6	-	-
7	Esen kal	1
8	Yolun açık olsun	1
	İyi günler	4
	Görüşmek üzere	3
	Selam söyle	1
	Gözlerinden öpüyorum	1
	Ellerinden öpüyorum	1
	İyi akşamlar	3
	İyi geceler	1
	Hoşça kal	3
	Allah'a ısmarladık	1
Toplam		44

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki 'ayrılık bildiren' kalıp ifadelerden 'hoşça kal' en çok kullanılan kalıp ifadedir. Seviye 6 ve 7 haricindeki tüm kitaplarda hoşça kal kalıp ifadesi geçmektedir.

Minnet ve Teşekkür Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) minnet ve teşekkür bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 5

Minnet ve Teşekkür Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	Teşekkür ederim	3
2	Teşekkür ederim	3
3	Teşekkür ederim	2
	Sağ ol	1
4	Sağ ol	1
	Teşekkür ederim	4
5	-	-
6	Teşekkür ederim	2
7	Teşekkür ederim	1
8	Teşekkür ederim	23
Toplam		40

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki minnet bildiren kalıp ifadelerden ‘teşekkür ederim’ en sık kullanılan ifadedir ve seviye 5 haricinde diğer tüm kitaplarda görülmektedir.

Duygusal Tepkileri Dile Getiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) duygusal tepkileri dile getiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 6

Duygusal Tepkileri Dile Getiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	Ağzımızın tadı kaçmasın	1
	Yaşasın	5
3	Ne fena	1
	Yaşasın	1
4	Dünya varmış	1
	Hayrola	1
	Kaptırdın kendini	1
	Tadım tuzum kaçtı	1
5	Ayıptır günahtır	1
6	Çektiğimi bir ben bilirim	1
7	Gece gündüz demeden	1
	Paha biçilemez	1
	Hayranlık uyandırmak	1
	Hâli vakti yerinde	1
	Güya	1
8	Seni gördüm daha iyi oldum	1
	Yaşasın	2
Toplam		22

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabındaki duygusal tepkiyi dile getiren kalıp ifadelere seviye 1 dışında tüm seviyelerde rastlanmıştır. Özellikle ‘yaşasın’ ifadesi sık kullanıma sahiptir.

Yüceltme Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) yüceltme bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 7

Yüceltme Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	Memnun oldum İyi ki varsın	1 1
2	Tanıştığım için mutluyum /memnun oldum	2
3	-	-
4	Memnun oldum Rica ederim Gönüllerin şampiyonu Saygılarımla	1 1 1 2
5	On parmağında on marifet	1
6	Zahmet olmazsa Saygıyla anıyoruz Rahmet ve minnetle anıyoruz	1 1 1
7	Memnun oldum Hâli vakti yerinde Paha biçilemez	1 2 1
8	Memnun oldum Saygıyla anıyorum Rica ederim	1 1 2
Toplam		21

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki yüceltme bildiren kalıp ifadelerden ‘memnun oldum’ sıkça kullanılan bir ifadedir. Seviye 3 haricindeki tüm seviyelerde bahsi geçen kalıp ifadelerin çeşitleri görülmektedir.

Dini İnançları Bildiren Kalıp İfadeler.Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) dini inançları bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 8

Dini İnançları Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	Allah’a emanet ol Allah’a ismarladık	1 1
3	Rahmetli Hayata gözlerini yumdu	1 1

4	Maşallah	1
	Hayata gözlerini yumdu	1
	Dünya kimseye kalmaz	1
5	Nasip	1
6	Maşallah	1
	Dünya kimseye kalmaz	1
	Vallahi	1
	Rahmetle ve minnetle anıyoruz	1
	Dünya fani	1
7	Tanrı misafiri	1
	Mübarek olsun	2
	Allah kabul etsin	1
	Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş	1
8	Maşallah	1
	Allah'a ismarladık	1
Toplam		20

Dini inançları bildiren kalıp ifadeler Türkçe ve Türk Kültürü seviye 1 kitabı dışında tüm seviyelerde görülmektedir. Bu kalıp ifadeler, her seviyede farklı ifadelerle karşımıza çıkmaktadır.

Eleştirme, Uyarma, Tehdit Etme Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) eleştirme, uyarma, tehdit etme bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 9

Eleştirme, Uyarma, Tehdit Etmeyi Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	Dikkat	1
	Ağzımızın tadı kaçmasın	1
3	-	-
4	Sabırlı ol	1
	İş çıkarma	1
	Kaptırdın kendini	1
	Dikkat	4
5	Aramızda kalsın	1
6	Dikkat	2
7	Dikkat	3
	Sana ne	1
8	Dikkat	3
Toplam		19

Eleştirme, uyarma, tehdit etmeyi bildiren kalıp ifadelere seviye 1 ve 3 dışındaki tüm kitaplarda rastlanmıştır. Özellikle ‘dikkat’ ifadesi sık kullanılan bir kalıp ifade olmuştur.

Soru Sorup Cevap İsteyen Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) soru sorup cevap isteyen kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 10

Soru Sorup Cevap İsteyen Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	-	-
3	Nasılsın?	1
4	Hayrola?	1
	Kendini tanıtabilir misin?	1
5	-	-
6	-	-
7	-	-
8	Nasılsın?	6
	Ne yaptın?	3
	Yardımcı olabilir miyim?	5
	Ne tür....hoşlanırsınız?	1
Toplam		18

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında soru sorup cevap isteyen kalıp ifadelerle ilgili seviye 1,2,5,6 ve 7'deki kitaplarda herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Töre, Gelenek ve Kültürel Ayrıntıları Yansıtan Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) töre, gelenek ve kültürel ayrıntıları yansıtan kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 11

Töre, Gelenek ve Kültürel Ayrıntıları Yansıtan Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
	Bir varmış bir yokmuş	2
2	-	-
3	Ellerinden öperim	1
4	Gel zaman git zaman	1
	Ayıptır günahtır	1
5	El öpenleriniz çok olsun	1

6	Böyle gelmiş böyle gider	1
	Şifayı kapmak	1
	Rıza almak	1
7	Tanrı misafiri	1
	Gözümüz aydın	1
	Kâfi	1
	Güya	1
8	Biliyorum dersem yalan olur	1
	Gözlerinden öpüyorum	1
	Ellerinden öpüyorum	1
Toplam		16

Töre, gelenek ve kültürel ayrıntıları yansıtan kalıp ifadelere Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları seviye 1 ve 2 dışındaki tüm kitaplarda rastlanmaktadır. Bahsi geçen kalıp ifadeler tek bir kalıp ifade ile yer almayıp çeşitli kullanıma sahiptir.

Bir İsteği Kabul veya Reddetme Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) bir isteği kabul veya reddetme bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 12

Bir İsteği Kabul veya Reddetme Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	-	-
3	Ne münasebet	1
4	Ne yazık ki	1
5	Lütfen	1
6	Lütfen	1
7	Lütfen	1
8	Lütfen	7
	Ne yazık ki	1
	Memnuniyetle	2
	Zevkle	1
Toplam		16

Bir isteği kabul veya reddetme bildiren kalıp ifadelere Türkçe ve Türk Kültürü seviye 1 ve 2’de rastlanmazken, diğer seviyelerde ‘lütfen’ başta olmak üzere çeşitli kalıp ifadeler görülmektedir.

Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) sembolik olarak ödüllendirme bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 13

Sembolik Olarak Ödüllendirme Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	Tebrik ederim	1
2	Eline sağlık	1
3	-	-
4	Tebrikler	1
	Aferin	4
	Eline sağlık	1
5	-	-
6	Aferin	1
7	-	-
8	Aferin	2
	Eline sağlık	2
Toplam		13

Sembolik olarak ödüllendirme bildiren kalıp ifadelere Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabı seviye 3,5 ve 7 dışındaki tüm seviyelerde rastlanmıştır. En sık kullanıma sahip olan kalıp ifade ise 'aferin' olmuştur.

Özür Dileme Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) özür dileme bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 14

Özür Dileme Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	Af dilemek	1
	Özür dilemek	1
3	Affedersiniz	1
4	Özür dilerim	5
5	-	-
6	-	-
7	-	-

8	-	-
Toplam		8

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında seviye 2,3 ve 4 haricindeki kitaplarda özür dileme bildiren kalıp ifadelere rastlanmamıştır.

Genel Bir Davranış veya Düşünce Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 15

Genel Bir Davranış veya Düşünce Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	-	-
3	Göz açıp kapayıncaya kadar	1
4	-	-
5	-	-
6	-	-
7	Gece gündüz demeden	1
8	-	-
Toplam		2

Genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp ifadelerin kullanımına yalnızca seviye 3 ve 7'de rastlanmıştır. Diğer seviyelerde ise herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Bir İstek Bildiren Kalıp İfadeler. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki (2019) bir istek bildiren kalıp ifadeler şunlardır:

Tablo 16

Bir İstek Bildiren Kalıp İfadeler

Seviye	Kalıp Söz Örnekleri	Toplam
1	-	-
2	-	-
3	-	-
4	-	-
5	-	-

6	-	-
7	Buyurun	1
8	-	-
Toplam	1	

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları bir istek bildiren kalıp ifadeler yönünden incelendiğinde yalnızca ‘buyurun’ ifadesine seviye 7’de rastlanmıştır. Bunun dışındaki seviyelerde herhangi bir bulgu görülmemiştir.

Türkçe ve Türk Kültürü 2019 Ders Kitaplarında Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı Nasıldır?

Tablo 17

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 1. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Çizin, Boyayın, Konuşun	
	Aybike	1
	Aybike ve Ailesi	1
	Aybike'nin Şiiri	
	Aybike'nin Albümü	
	Benim Albümüm	
	Aybike Parkta	4
	Aybike'nin Parmaklarında Ne Var?	
	Senin Parmaklarında Ne Var?	
	Aybike ile Çizgi Çalışması Yapıyorum	
	Aybike ile 1 Rakamını Öğreniyorum	
	Aybike'nin Aile Müzesi Labirenti	
	Aybike ve Ailesi Kukla Yapıyor	
	Çizin, Boyayın, Konuşun	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşam	Ali	1
	Ali ve Sınıf Arkadaşları	2
	Ali'nin Öğretmeninin Sürprizi	5
	Ali Uçak Yapıyor	
	Rei Origami Yapıyor	
	Ali ve Rei	
	Ali'nin Şiiri	
	Hangi Yoldan Gideceğim	
	Ali ile Çizgi Çalışması Yapıyorum	
	Ali ile 2 Rakamını Öğreniyorum	

	Dünyayı Geziyorum	
	Çizin, Boyayın, Konuşun	
	Ayşe	1
	Ayşe ve Sınıf Arkadaşları	
	Ayşe'nin Piknik Sepeti	
	Ayşe Piknikte	
	Ayşe ile Arkadaşları İstop Oynuyor	
	Ayşe Oyuncak Yapıyor	
	Ayşe ile Eğlenceli Bir Oyun	
	Ayşe ile Mete Zekâ Oyunu Oynuyor	4
	Üç Taş Oyunu	
	Ayşe ile Çizgi Çalışması Yapıyorum	
	Ayşe ile 3 Rakamını Öğreniyorum	
	Ayşe Bilmece Soruyor	
	Uçurtmanın İpini Bul	
	Çizin, Boyayın, Konuşun	
	Kerem	1
	Kerem ve Ailesi	
	Doğum Günü Hazırlıkları	
	Kerem'in Doğum Günü Pastası	
	Kerem'in Doğum Günü	4
	Kerem'e Doğum Günü Hediyeleri	
	Kerem'in Hediye Paketi	
	Berna'nın Kerem'e Şiir Hediyesi	2
	Arkadaşım İçin Resim Çiziyorum	
	Kerem ile Çizgi Çalışması Yapıyorum	
	Kerem ile 4 Rakamını Öğreniyorum	
	Kerem'in Doğum Günü Fotoğrafları	
	Kerem ile Fotoğraf Çerçevesi Yapalım	
	Çizin, Boyayın, Konuşun	
	Zehra	1
	Haydi Başlasın Hazırlıklar	
	Türkiye Yolculuğu Başlasın	
	Zehra ve Ailesinin Yol Macerası	
	Zehra ve Ailesi Fethiye'de	1
	Zehra ve Ailesi Çok Mutlu	
	Şimdi Hediye Zamanı	
	Zehra ve Ailesi Geziyor	
	Zehra ve Ailesi ile Geziyoruz	
	Yumurta Kolisinden Araba Yapıyoruz	
	Tatil Bitti	1
	Zehra ile Çizgi Çalışması Yapıyorum	
	Zehra ile 5 Rakamını Öğreniyorum	
Oyun ve Eğlence		
Bayramlar ve Kutlamalar		
Gezelim, Görelim		

Geçmişe Açılan Kapı

Resimdeki Nesneleri Bulalım
Çizin, Boyayın, Konuşun
Oğuzhan
1
Oğuzhan'ın Gizemli Dolabı
İncele, Boya, Konuş
Oğuzhan ile Geçmişe Yolculuk
Gizli Resmi Bul
Oğuzhan ile Hacivat ve Karagöz'ü
Süsleyelim
Oğuzhan ile Nasrettin Hoca
1
Atatürk ve Ben
Oğuzhan ile 6 Rakamını Öğreniyorum
Farkı Bulalım
Çizin, Boyayın, Konuşun
Rüya
1
Resim Atölyesi
Rüya ile Kırmızı Rengi Tanıyalım
Rüya ile Dikdörtgen Şeklini Tanıyalım
1
Rüya ile Mavi Rengi Tanıyalım
Rüya ile Üçgen Şeklini Tanıyalım
1
Rüya ile Sarı Rengi Tanıyalım
Rüya ile Kare Şeklini Tanıyalım
1
Rüya ile Turuncu Rengi Tanıyalım
Rüya ile Daire Şeklini Tanıyalım
1
Rüya ile Çiçek Çizelim
Rüya ile Cıvıv Çizelim
İncele, Boya (Etkinlik)
Oluş Sırasına Göre Sırala
Rüya ile Resmi Boyayalım
Rüya ile 7 Rakamını Öğreniyorum
Rüya ile Maske Yapalım
İncele, Boya (Etkinlik)
Çizin, Boyayın, Konuşun
Mustafa
1
Resim Atölyesi
Mustafa'nın Bir Günü
İncele ve Kutucukları Boya
Sağlıklı Besinler
Bugün Ne Yiyelim
Resmi İncele ve Resim Hakkında Konuş
Resmi İncele ve Resim Hakkında Konuş
Mustafa ile Çizelim Boyayalım
Mustafa ile 8 Rakamını Öğreniyorum

Sanat ve Edebiyat

İnsan ve Doğa

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 1. seviyede kalıp sözlere dair en çok bulguya Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşam temasında (8) rastlanmıştır. Bayramlar ve Kutlamalar temasında (7), Ben ve Ailem temasında (6), Sanat ve Edebiyat (5), Oyun ve Eğlence (5), Gezelim, Görelim (3), Geçmişe Açılan Kapı (1) İnsan ve Doğa temasında (1) bulguya rastlanmıştır. 1. Seviyedeki rastlanan bulguların tamamı kare kodlardan elde edilmiş olup yazma ve okuma becerilerine yönelik herhangi bir kalıp söze rastlanmamıştır.

Tablo 18

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 2. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Efe ve Ailesi	6
	e/E Harfi	
	l/L Harfi	
	a/A Harfi	
	Türkçe'miz (Dinleme Metni)	
	k/K Harfi	
	i/İ Harfi	
	n/N Harfi	
	Tema Sonu Etkinliği	
	Efe'nin Sınıf Arkadaşları (Dinleme Metni)	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	o/O Harfi	5
	m/M Harfi	
	u/U Harfi	
	Buğday, Un, Ekmek (Dinleme Metni)	
	t/T Harfi	
	ü/Ü Harfi	
	y/Y Harfi	
	Tema Sonu Etkinliği	
	Oyun Zamanı (Dinleme Metni)	
	ö/Ö Harfi	
Oyun ve Eğlence	r/R Harfi	1
	ı/I Harfi	
	Saklambaç (Dinleme Metni)	
	d/D Harfi	

	s/S Harfi	
	b/B Harfi	
	Tema Sonu Etkinliği	
Bayramlar ve Kutlamalar	23 Nisan (Dinleme Metni)	
	z/Z Harfi	
	ç/Ç Harfi	
	g/G Harfi	
	Bayram Şarkısı (Dinleme/ İzleme Metni)	
	ş/Ş Harfi	
	c/C Harfi	
	p/P Harfi	
	Tema Sonu Etkinliği	3
	Akşam Yemeğinde Misafir Var (Dinleme Metni)	5
	h/H Harfi	
	v/V Harfi	
	ğ/Ğ Harfi	
Gezelim, Görelim	Menemen Tarifi (Dinleme Metni)	3
	f/F Harfi	
	j/J Harfi	
	Tema Sonu Etkinliği	
	Serbest Okuma Metni	
	Keloğlan (Dinleme Metni)	4
Geçmişe Açılan Kapı	Padişah ve Tuz (Okuma Metni)	2
	Tema Sonu Etkinliği	
	Bez Bebekler (Dinleme Metni)	
Sanat ve Edebiyat	Sevgi'nin Oyuncakları (Okuma Metni)	
	Kuklanı Oynat	3
	Tema Sonu Etkinliği	2
	Vücudumuz (Okuma Metni)	2
İnsan ve Doğa	Vitaminlerin Ziyareti (Dinleme Metni)	2
	Tema Sonu Etkinliği	

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 2. seviyede kalıp sözlere dair en çok bulguya Gezelim Görelim temasında (8) rastlanmıştır. Ben ve Ailem temasında (6), Geçmişe Açılan Kapı temasında (6), Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama temasında (6), Sanat ve Edebiyat temasında (5), İnsan ve Doğa temasında (4), Bayramlar ve Kutlamalar temasında ise (3) kalıp söze rastlanmıştır. Bu kalıp sözlerin yer aldığı bölümler daha çok tema çalışmalarıdır ve genel olarak metin içerisinde kalıp sözlere yer verilmemiştir. Oyun ve Eğlence temasında ise herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Tablo 19

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 3. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Ailemiz Ahmet'in Günlüğü Ezgi ile Sevgi	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	Gülme Komşuna Gelir Başına Dostluk Yağ Satarım Bal Satarım	
Oyun ve Eğlence	Bülbül Kafeste Zeynep'in Kalemı Oyun Günlüğü	2
Bayramlar ve Kutlamalar	29 Ekim Cumhuriyet Bayramı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı 30 Ağustos Zafer Bayramı Bayrak Sultanahmet Camisi Ayasofya Tarihi Yarımada Topkapı Sarayı	
Gezelim, Görelim	Boğaziçi Kız Kulesi Avrupa'dan Asya'ya Anıtkabir Kurtuluş Savaşı Müzesi Boğaç Han	1
Geçmişe Açılan Kapı	Kabaklı Çınar Hikâyesi Değirmen Çöreği Efsanesi Üzümün Parası Türk Müziği Kopuz Bağlama Kabak Kemane Karadeniz Kemençesi Zurna İlkbahar Yaz	
Sanat ve Edebiyat	Sonbahar Kış Mevsimler ve Hayvanlar	

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 3. seviyede kalıp sözlere dair bulgulara Oyun ve Eğlence (2) ve Gezelim Görelim (1) temasında rastlanmıştır. Ben ve Ailem, Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama, Bayramlar ve Kutlamalar, Geçmişe Açılan Kapı, Sanat ve Edebiyat, İnsan ve Doğa temalarında ise herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Tablo 20

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 4. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Bilge Dedem	
	Otuz Oğlu Olan Hakan	1
	Tema Sonu Çalışmaları	
	Ülkeler, Bayraklar, Diller	1
	Farklı Giysiler	
	Farklı Selamlaşmalar	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	Ortak Nokta	
	Karanlıktaki Fil	
	Dinleme/İzleme: Elif ve Arkadaşları/ Yeni Arkadaş	12
	Farklı Yemekler	
	Renklerin Oyunu	1
	Tema Sonu Çalışmaları	2
	Körebe	
	Seksek	
	Dinleme/İzleme: Rafadan Tayfa/Oyunbozan	10
Oyun ve Eğlence	Mendil Kapmaca	
	Misket	
	İsim Şehir	
	Mızıkçı Keçi Neden Pişman?	
	Tema Sonu Çalışmaları	
	23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	3
	Dünya Çocuk Bayramı	
	Dinleme/İzleme: 23 Nisan Halk Oyunları Gösterisi	
Bayramlar ve Kutlamalar	Dinleme/İzleme: Gençlik Marşı (Kare kod 04)	
	Gençlik Marşı	3
	29.Eki	
	Tema Sonu Çalışmaları	2

	Safranbolu	1
	Yapmadan Dönmeyin	
	Pamukkale	
	Hierapolis Antik Kenti	
	Kapadokya	
Gezelim, Görelim	Dinleme/izleme: Peri Bacaları Efsanesi Yapmadan Dönmeyin	3
	Nemrut Dağı	
	Dinleme/izleme: Kapadokya Sanal Turu	
	Nemrut Dağı Sanal Turu	
	Tema Sonu Çalışmaları	2
	Hacı Bektaş Veli	3
	Mevlana	
	Dinleme/izleme: Mevlana Müzesi Sanal Turu	
Geçmişe Açılan Kapı	Yunus Emre	1
	Dinleme/izleme: Gel Gör Beni Aşk Neyledi	
	Hacı Bayram Veli	
	Tema Sonu Çalışmaları	
	Sultanahmet Camisi	
	Etkinlik: TDK Türkçe Sözlük (Kare kod 10)	
	Dinleme/izleme: Sultanahmet Camisi Sanal Turu	
	Dinleme/izleme: Görmek Gerek/Sultanahmet Camisi	
	Kız Kulesi	1
Sanat ve Edebiyat	Dinleme/izleme: Görmek Gerek/ Kız Kulesi	
	Dolmabahçe Sarayı	
	Dinleme/izleme: Dolmabahçe Sarayı Sanal Turu	
	Dinleme/izleme: Görmek Gerek/ Dolmabahçe Sarayı	2
	Cacabey Medresesi	
	Koza Han	1
	Tema Sonu Çalışmaları	
	Hava Durumu ve Hava Tahmini	
	Üç Günlük Hava Tahmini	2
	Yağmur ve Etkileri	
	Yağmur	
	Fedakâr Şemsiye	
İnsan ve Doğa	Rüzgâr ve Etkileri	
	Es Deli Rüzgâr	
	Kar ve Etkileri	
	Dinleme/izleme: Rafadan Tayfa/Kar Zamanı	10
	Güneş ve Etkileri	
	Tema Sonu Çalışmaları	

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 4. seviyede kalıp sözlere dair en çok bulguya Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama temasında (16) rastlanmıştır. Oyun

ve Eğlence temasında (10), İnsan ve Doğa temasında (12), Bayramlar ve Kutlamalar temasında (8), Gezelim Görelim temasında (6), Geçmişe Açılan Kapı temasında (4), Sanat ve Edebiyat temasında (4), Ben ve Ailem temasında (1) kalıp söze rastlanmıştır. Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşam, İnsan ve Doğa, Oyun ve Eğlence temalarındaki kalıp sözlerin özellikle kare kodlardaki dinleme/izleme bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 21

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 5. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	On Parmağında On Marifet	2
	Oyun Zamanı	
	Sevgili Günlük (Dinleme Metni)	
	Oyun Zamanı: Ben Olsaydım	
	Yine Yol Göründü Gurbete (Dinleme Metni)	
	Hatırlayalım	1
	İnsanlık Ailesi (Dinleme Metni)	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşam	Mesnevi'den	
	MevlanaCelaeddin Rumi (Dinleme Metni)	
	Oyun Zamanı	
	Çocuklar Kardeş Oldu mu? (Dinleme Metni)	
	Boyacı Hüseyin	
	Hatırlayalım	
	Halk Oyunları	
Oyun ve Eğlence	Çayda Çıra (Dinleme Metni)	
	Ata Barı (Dinleme Metni)	
	Dijital Oyun	
	Oyun Zamanı	
	Hatırlayalım	
	Anıtkabir'e Doğru (Dinleme Metni)	
	Bayrak Direğinin Hikâyesi (Dinleme Metni)	
Bayramlar ve Kutlamalar	Dalgalar Ey Şanlı Bayrak	
	Ata'nın Huzurunda Son Bayram	
	İstiklal Marşı	
	Mehmet Akif Ersoy'un Paltosu	
	Hatırlayalım	
	12.000 Yıl Önceden Gelen Ses: Göbeklitepe	
	Kazdağı Milli Parkı	

	Oyun Zamanı	
	Türkiye (Dinleme Metni)	
	Truva Antik Kenti	
	Hattuşa	
	Üsküdar'a Gider İken (Dinleme Metni)	
	Hatırlayalım	
	Bizi Nasıl Tanıyorlar?	
	Avusturya	
	Türk Dostu Bir Müzisyen	
Geçmişe Açılan Kapı	Almanya	
	Fransa (Dinleme Metni)	
	İtalya	
	Hatırlayalım	
	Desenlerin Dili	
	Oyun Zamanı	
	Kilim (Dinleme Metni)	1
Sanat ve Edebiyat	Belçika'da 600 Bin Çiçekten Türk Halısı	
	Ebru Sanatı	
	Minyatür	
	Bakırcılık	1
	Oyun Zamanı	
	Hatırlayalım	
	Güvercinler, Her Yerdeler!	
	Turnalar ve İnsanlar	1
İnsan ve Doğa	Türk Kültüründe Kartal	
	Var Olmak Haktır!	
	Atlar ve Türkler	
	Biz Türkleriz	
	Hatırlayalım	

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 5. seviyede kalıp sözlere dair; Ben ve Ailem temasında (3), Sanat ve Edebiyat temasında (2), İnsan ve Doğa temasında (1) kalıp söze rastlanmıştır. Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama, Oyun ve Eğlence, Bayramlar ve Kutlamalar, Gezelim Görelim, Geçmişe Açılan Kapı temalarında herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Tablo 22

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 6. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Türkiye ile Haberleşme	
	Memleket İsterim- Cahit Sıtkı TARANCI	
	Memleketim- Fikret ŞENEŞ	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	İnsanlarla İletişim Kurmak- Halide YENEN	
	Dünyamız	1
	Ön Yargılar	
	Kabak Tatlısı- Ön Yargı	2
	İnsanlara Değer Vermek- Ahmet Şerif İZGÖREN	
	Tanışma, Tanıma, Yardımlaşma	
	Almanların En Türkü, Türklerin En Anlamı- Kemal YALÇIN	1
	Karagöz ve Hacivat	1
Oyun ve Eğlence	Diş Ağrısı- Suat Batur	6
	Kukla Yapalım- Zeynep KAYA	
	Dini Bayramlarımız	
	Kurbanlık Almak	
	Kurbanlık Hayvana Kına Yakmak	
	Arife Günü	
Bayramlar ve Kutlamalar	Bayram Başladı	2
	Kurban Eti	
	Kurbanın Dini ve Sosyal Yönü	
	Kurban Bayramı'na Özel Yemekler	2
	Kurban Bayramı ve Yardımlaşma	
	Adak Kurbanı	
	Akika Kurbanı	
	Türkiye'nin Kuzeybatısı	
	Türkiye'nin Batısı	2
Gezelim, Görelim	Türkiye'nin Güneyi	1
	Orta Anadolu	
	Türkiye'nin Kuzeyi	2
	Anadolu'nun Doğusu	
	Anadolu'nun Güneydoğusu	1
	Tarih Boyunca Türkler	
Geçmişe Açılan Kapı	Asya Hun Devleti	
	Avrupa Hun Devleti	
	Göktürk Devleti	
	Orhun Abideleri	
	Uygurlar	

	Türklerin Dünya Kültür Mirasına Kattıkları	
	Türklerin İslamiyet'i Kabulü	
	Türkler Anadolu'da	
	Osmanlı Devleti	
	Osmanlı Devleti'nden Türkiye'ye	
	Fransız General Guro'nun Bir Anısı- İbrahim SARI	
	Kadınlar İçin Seçme ve Seçilme Hakkı- Cemile Burcu KARTAL	
	Sanat Nedir?	
Sanat ve Edebiyat	Mehmet Akif ERSOY	1
	İstiklal Marşı- Mehmet Akif ERSOY	1
	Sakarya Türküsü- Necip Fazıl KISAKÜREK	1
	Dünyayı Verelim Çocuklara- Nazım HİKMET	
	Barış Manço	4
	Neşet Ertaş	
	Mimar Kemaleddin Bey	
	Orman ve Biz	
	Orman Yurdun Temelidir- Aşık Veysel	
	Ormanlar	
	Ağaç- İbrahim MİNNETOĞLU	
İnsan ve Doğa	Yürüyen Köşk	
	Osmanlı'nın Çiçekleri	
	Türklerin Çiçekleri	1
	Lale, Avrupa'ya Nasıl Gitti Biliyor muydunuz?	1
	Ortak Evimiz Dünyayı Koruyalım	

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 6. seviyede kalıp sözlere dair en çok bulguya Oyun ve Eğlence temasında (7) ve Sanat ve Edebiyat (7) temasında rastlanmıştır. Gezelim Görelim temasında (6), Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama temasında (4), Bayramlar ve Kutlamalar temasında (4), İnsan ve Doğa temasında (2) kalıp söze rastlanmıştır. Ben ve Ailem ile Geçmişe Açılan Kapı temalarında herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Tablo 23

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 7. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Aile Annem	1

	Ninni	
	Diş Hediği	
	Türkçemiz	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	Çingene Kızı	
	Zebra ile At	
	Toko	
	Bir Dünya Düşünürüm	
	Osmanlı Devleti'nde Birlikte Yaşama Kültürü	2
	Yunus Emre	
	Atalarımızdan Zarif Bir Esinti: Kuş Evleri	
	Karda Aç Kalan Hayvanlar Besleniyor	
	Tarihimizden İlginç Vakıflar	
	Yedi Kiremit	
Oyun ve Eğlence	Çocukluk	
	Eski Oyunlar, Yeni Oyunsuzluklar	
	Gönlüm Çocukluğumda Kaldı	
	Oruç	1
	Diş Kirası	
	Tekne Orucu	
	Oruç Satmak	
	Sahur	
Bayramlar ve Kutlamalar	Ramazan Davulcusu	3
	Mahya	
	İftar	
	Bayram Hazırlığı	
	Arife Günü	
	Ramazan Bayramı	
	Bayram Kutlaması	
	Alı Turnam	
	Ağrı Dağı Efsanesi	
	Van Gölü	
	Uçan Balık İnci Kefali	
	Erciyes Dağı	
	Çukurova	
Gezelim, Görelim	Koşma- Karacaoğlan	
	Toroslar	
	Tuz Gölü	
	Ilgaz Dağları	
	Ilgaz Anadolu'nun Sen Yüce Bir Dağısın	
	Uludağ	
	Telli Otobüsle Uludağ'a Çıkıyoruz	1
	Geçmişten Günümüze Yardımlaşma	
Geçmişe Açılan Kapı	Osmanlılarda Yardımlaşma ve Dayanışma	1
	Tarihten Bir Hikâye	1

	Fatih arşıda	
	Zimem Defteri	7
	Devlet Büyüklerinin Yardımları	1
	Günümüzde Türk Toplumunda Yardımlaşma	
	Askıda Neler Var?	
	Yardım Kumbaraları	
	Bir Şey Yap	
	Türkiye Cumhuriyeti'nin İnsani Yardımları- Kalkınma İnisiatifleri rgt	
	Küresel Yardım Kuruluşumuz Kızılay	
	Gezmeye Nasıl Karar Verdim?	1
	Orhun Yazıtları	
	ifte Minareli Medrese	
	Yunus Emre	
	Mimar Sinan	
Sanat ve Edebiyat	Eğri Minare	1
	Mostar Köprüsü	
	Tac Mahal	
	Taşı Dantel Gibi İőlemek	
	Ömer Seyfettin	1
	Sait Faik Abasıyanık	2
	Burada Hiçbir Şey Boőa Gitmiyor	
İnsan ve Doğa	Kırkyama	
	Köyden ıkan Niőantaşı Markası	
	Orman	
	Aőure	

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 7. seviyede kalıp sözlere dair en çok bulguya Geçmişe Açılan Kapı temasında (10) rastlanmıştır. Sanat ve Edebiyat temasında (5), Bayramlar ve Kutlamalar temasında (3), evre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama (2), Ben ve Ailem temasında (1), Gezelim Görelim temasında (1), Oyun ve Eğlence temasında (1) kalıp söze rastlanmıştır. İnsan ve Doğa temasında ise herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Tablo 24

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı 8. Seviyede Yer Alan Kalıp Sözlerin Tema Bağlamında Kullanım Sıklığı

Tema	Metinler	Toplam Kalıp Söz
Ben ve Ailem	Kitabımla Neler Yapabilirim?	1
	Türkçe Yaz Okulu	
	Hacivat ile Karagöz	
Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	Aşık Veysel	2
	Fatih Sultan Mehmet'in Fermanı	
	Fatih Sultan Mehmet ve Bosnalı Rahipler	
	150 Bin Yahudiyi Kurtaran Osmanlı Padişahı II. Bayezid	
	Albert Einstein'in Atatürk'e Mektubu	
	Kore Savaşı	
	Ayla	
	Türkiye'de 4,5 Milyon Göçmen Yaşıyor	
	Dünyanın En Cömert ve En Çok Sığınmacıya Ev Sahipliği Yapan Ülkesi: Türkiye	
	Fikir Alışverişine Çok Önem Verirdi	
Oyun ve Eğlence	Dünya Barışı	4
	Oyunun Geçmişi ve Etkileri	
	Bir Deyim Hikâyesi	
	Geleneksel Çocuk Oyunlarımız	
	Mendil Kapmaca Oynayalım	
Bayramlar ve Kutlamalar	Nevruz	2
	Kandillerimiz	
	Asya ve Avrupa Arasında Bir Köprü: Türkiye	
	Türkiye'nin Komşuları	
	Dünyadaki Türk İzleri	
Gezelim, Görelim	Mostar Köprüsü	1
	Nizamiye Medreseleri	
	Gül Baba Türbesi	
	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı	
	Başkanlığı (TİKA)	
	Restorasyon Projeleri	
Geçmişe Açılan Kapı	Mete Han	1
	Kaşgarlı Mahmut	

	Osman Bey	
	Fatih Sultan Mehmet	
	Muhteşem Süleyman	
	Atatürk	
	Farabi	
	El-Cezeri	
	Uluğ Bey	
	Cahit Arf	
	Türkiye'de Televizyonculuğun Doğuşu ve Gelişimi	
	TRT Kanalları	
	TRT Çocuk	
	TRT Yayıncılık Tarihi Müzesi	
	TRT Arşivi	3
Sanat ve Edebiyat	İlk Gazete	
	Resmi Gazete	
	Çocuk Dergileri	
	Eğitim Bilişim Ağı (EBA)	
	Yurt Dışında Soydaşlarımızın Yayımladığı	
	Türkçe Gazeteler	
	Gazete Okumanın Yararları	
	Van Kedisi	
	Tiftik Keçisi	
İnsan ve Doğa	Denizli Horozu	
	Kangal Köpeği	
	Sana Bir Şey Öğreteceğim	2

Türkçe ve Türk Kültürü (2019) ders kitabı 8. seviyede kalıp sözlere dair en çok bulguya Bayramlar ve Kutlamalar temasında (6) rastlanmıştır. Sanat ve Edebiyat temasında (3), Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama temasında (2), İnsan ve Doğa temasında (2), Ben ve Ailem temasında (1), Gezelim Görelim temasında (1) kalıp söze rastlanmıştır. Oyun ve Eğlence ile Geçmişe Açılan Kapı temalarında ise herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Sonuç olarak çalışmanın bu bölümünde seviyeler içerisindeki temalarda (içindekilere göre belirlenmiştir) yer alan kalıp sözlerin sıklıkları incelenmiştir. Tüm seviyelerdeki genel toplamlara bakıldığında belirlenen bulgular şu şekildedir;

- Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşam (38),
- Oyun ve Eğlence (34),
- Bayramlar ve Kutlamalar (31),

- Sanat ve Edebiyat (31),
- Gezelim Görelim (26),
- İnsan ve Doğa (22),
- Geçmişe Açılan Kapı (21)
- Ben ve Ailem (18) kalıp sözden oluşmaktadır.

Buna göre sekiz seviye incelendiğinde en fazla bulguya Çevre Farklılıklar ve Birlikte Yaşama, en az bulguya ise Ben ve Ailem temasında rastlanmıştır. Kitapları kullanacak olan hedef kitlenin yaş grubu düşünüldüğünde Oyun ve Eğlence temasındaki kalıp sözlerin fazla olması beklenen bir durumdur. Oyun ve eğlence yoluyla kalıp ifadelerin çocuklara sezdirilmesi etkili bir yöntemdir. Hedef kitlenin profili düşünüldüğünde genellikle tarih ve kültür konularının yer aldığı Geçmişe Açılan Kapı temasındaki kalıp sözlerin az olabileceği öngörülmüştür.

Türkçe ve Türk Kültürü 2019 Ders Kitaplarında Yer Alan Kalıp Sözlerin Seviyelere Göre (1,2,3,4,5,6,7,8) Dağılımı Nasıldır? TTK ders kitaplarında (Seviye 1,2,3,4,5,6,7,8) yer alan kalıp sözler betimlenmiş ve bu sözlerin metindeki kullanımları cümle hâlinde sayfa sayısı ile birlikte gösterilmiştir. Dinleme metinlerinde geçen cümleler 'dinleme' şeklinde belirtilmiştir. Aynı zamanda kalıp sözlerin ders kitaplarındaki kullanım sıklıkları tabloda ifade edilmiştir.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 1 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabı 1.seviyede 34 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba arkadaşlar (s.12) Dinleme

Merhaba Ayşe (s. 20) Dinleme

Merhaba benim adım Ali (s.32) Dinleme

Merhaba benim adım Dikdörtgen (s.131) Dinleme

Hoş geldiniz

Hoş geldiniz (s.34) Dinleme

Çocuklar hoş geldiniz (s.96) Dinleme

Memnun oldum

Memnun oldum Rei (s. 34) Dinleme

Teşekkür ederim

Teşekkür ederim (s.34) Dinleme

Teşekkür ederim Mete (s. 62) Dinleme

Teşekkür ederim Nasrettin Hocam (s.118) Dinleme

Tebrik ederim

Tebrik ederim (s. 62) Dinleme

İyi ki doğdun

İyi ki doğdun Kerem (s.76) Dinleme

İyi ki doğdun (s. 82) Dinleme

Mutlu yıllar

Mutlu yıllar sana (s.76) Dinleme

Nice mutlu yıllara (s. 82) Dinleme

Doğum günün kutlu olsun

Doğum günün kutlu olsun (s.76) Dinleme

İyi ki varsın

İyi ki varsın (s.76) Dinleme

Hoşça kal

Hoşça kal memleketim (s.102) Dinleme

Betimlenen kalıp sözlerin neticesinde 1. seviyedeki kalıp sözlerin yalnızca dinleme metinlerinde yer aldığı, kitap içerisinde yazılı olarak kalıp sözlere yer verilmediği dolayısıyla öğrencilerin yazma ve okuma becerilerine yönelik çalışmaların yapılmadığı görülmüştür.

Örnekler incelendiğinde özellikle başlangıç seviyesi olan 1. seviyede kişileştirme sanatına başvurulduğu görülmüştür. Örneğin, 131. Sayfada rastladığımız “merhaba benim adım Dikdörtgen” cümlesinde çocuklara sunulan konuyla ilgili daha rahat bağ kurabilmeleri için kişileştirme sanatına başvurulmuştur ve bu durum öğrenci profili ile uyumlu bir yapılanıştır.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 2 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabı 2.seviyede 54 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba benim adım Efe (s.14) Dinleme

Merhaba ben Efe (s.37) Dinleme

Merhaba kanalıma hoş geldiniz. (s.122) Dinleme

Merhaba Türkçe okumayı ve yazmayı öğrendin (s. 134) Tema Başı

Merhaba çocuklar, ben Kemal (s.197)

Merhaba ben Şapşık (s.201)

Tanıştığım için mutluyum/ Memnun oldum

Seninle tanıştığım için ben çok mutluyum (s. 204)

Dikkat

Sağlıklı beslenmeye dikkat ederim (s. 187) Dinleme

Mesela

Mesela hayvanların bakımlarını yapabilirsin (s. 197)

Günaydın

Güne günaydın diye başlarız (s. 14) Dinleme

Efe'den arkadaş, günaydın gibi birçok Türkçe kelime öğrendim (s. 37) Dinleme

Günaydın (s. 177)

Kal sağlıcakla

Hadi kal sağlıcakla demiş (s. 141) Dinleme

Bir varmış bir yokmuş...

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken pireler berber iken ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir köyde keloğlan ve annesi yaşarmış (s. 149)

Afiyet Olsun

Kahvaltıdan sonra 'afiyet olsun' deriz (s.14) Dinleme

Şimdiden herkese afiyet olsun (s.122) Dinleme

Teşekkür ederim

Teşekkürler Efe (s. 111) Dinleme

Teşekkürler oğlum (s. 111) Dinleme

Beni kurtardığın için teşekkür ederim (s. 141) Dinleme

Ağzımızın tadı kaçmasın

Arkadaşlar sağlıklı beslenelim, ağzımızın tadı kaçmasın (s. 187) Dinleme

Geçmiş Olsun

Bana geçmiş olsuna geldi (s. 190) Dinleme

İyi Günler

Evden çıkarken iyi günler (s. 14) Dinleme

Kolay Gelsin

Kolay gelsin anne (s. 111) Dinleme

En çok doğru kelime yazan oyuncu oyunu kazanır. Kolay gelsin (s.136) Tema Başı

Af Dilemek

Kızından af diler (s. 150)

Hoşça kal

Evden çıkarken 'hoşça kal' deriz (s.14) Dinleme

Hoşça kal (s. 204)

İyi Eğlenceler

İyi Eğlenceler (s. 180)

Allah'a emanet ol

Allah'a emanet ol (s.204)

Eline Sağlık

Eline sağlık anne (s.111) Dinleme

Görüşmek üzere

Görüşmek üzere (s. 204)

Yaşasın!

Yaşasın! Türkiye'de bir oyuncak müzesine gideceğiz (s.161) Tema Başı

Yaşasın! Türkiye'ye gidiyoruz (s. 179)

Yaşasın sağlık (s. 190) Dinleme

Allah'a ısmarladık

Evden çıkarken 'Allah'a ısmarladık' deriz (s.14) Dinleme

Özür Dilemek

Kurnaz komşu köylülere durumu anlatıp, özür dilemiş (s. 47) Dinleme

Kutlu Olsun

Bayramın kutlu olsun (s. 108) Tema Sonu Etkinliği

İyi bayramlar (s. 108) Tema Sonu Etkinliği

Mutlu bayramlar (s. 108) Tema Sonu Etkinliği

Hoş geldiniz

Kanalıma hoş geldiniz (s.122) Dinleme

Tebrikler

Türkçe okumayı ve yazmayı öğrendin. Tebrikler... (s. 134) Tema Başı

Betimlenen kalıp sözlerin neticesinde 2. seviyede bazı örneklerde gayri resmi kullanımlar görülmüştür. Örneğin, 37. sayfada yer alan “merhaba ben Efe” cümlesi daha çok yakın akran ve akraba ilişkilerinde kullanılan bir yapıdır.

1.seviyede karşılaştığımız kişileştirme sanatına 2.seviyede de rastlanmıştır. Örneğin, “merhaba ben Şapşık” cümlesiyle kişileştirme yapılmış ve öğrenci profiline uygun bir yapılanış sağlanmıştır.

1.seviyenin aksine 2.seviyede kalıp sözlere yazılı olarak da yer verilmiş bunların örneklerine özellikle tema başları olarak adlandırdığımız bölümlerde rastlanmıştır. Tema başları isimlendirilmesi yapılırken kullanılan kalıp sözlerin genellikle tema açılışlarında yani metin içerisinde değil ama metinlerin öncesinde yer alması durumu dikkate alınmıştır. Çoğunlukla selamlaşma bildiren kalıp sözlerin kullanıldığı yerler olduğu ve kalıp sözler metin başlarında bulundukları için böyle bir adlandırma uygun bulunmuştur. Bu tür görünümeleri ayırt etmek için tema başı ifadesi kullanılmış ve örnek cümlelerle gösterilmiştir. Aynı zamanda bu bağlamdaki görsele aşağıda yer verilmiştir.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 3 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü 3.seviyede 26 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba arkadaşlar (s.12) Tema Başı

Merhaba çocuklar, ben Ali (s.28) Tema Başı

Günaydın

Günaydın (s.39) Etkinlik

Görüşmek üzere

Görüşmek üzere (s.43) Tema Sonu

Teşekkür ederim

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim (s.55)

Teşekkürler (s.117) Dinleme

Nasılsın?

Nasılsın? (s.117) Dinleme

İyi günler

İyi günler sevgili kardeşler (s.24) Dinleme

Yaşasın

Yaşasın (s.24) Dinleme

Göz açıp kapayıncaya kadar

Çok değil 9 ay göz açıp kapayıncaya kadar geçer (s.24) Dinleme

Sağ ol

Sağ ol abi(s.117) Dinleme

Ne fena

Ne fena (s.24) Dinleme

Rahmetli

Rahmetli olduğu zaman Ezgi yeni doğmuştu (s.24) Dinleme

Affedersiniz

Affedersiniz siz benim annem olabilir misiniz? (s.24) Dinleme

Ne münasebet

Ne münasebet benim yavrularım öyle çirkin olamaz (s.24) Dinleme

Hoşça kal

Hoşça kalın (s.24) Dinleme

Hoşça kalın (s.26) Tema Sonu

Hayata gözlerini yumdu

Atatürk 10 Kasım 1938'de bir sonbahar günü hayata gözlerini yumdu (s.89) Dinleme

Mutlu günler

Mutlu günler (s.24) Dinleme

Kolay gelsin

-Kolay gelsin(s.117) Dinleme

Yazma ve okuma becerisine yönelik olarak 3.seviyede dinleme metinlerinin yanında yazılı olarak da tema başları ve sonlarında kalıp sözlere yer verilmiştir.

Betimlenen kalıp sözler neticesinde 3.seviyede de bazı gayri resmi kullanımlar görülmüştür. Örneğin , “merhaba çocuklar, ben Ali” cümlesi bu anlatıma örnek bir cümledir.

Başlangıç seviyesindeki öğrenci profillerine uygunluk gösteren kişileştirme sanatına 3.seviyede de başvurulmuştur. Örneğin, “Affedersiniz siz benim annem olabilir misiniz?” cümlesi bu tarz anlatıma örnek bir cümledir.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 4 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü 4.seviyede 76 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba arkadaşlar (s.12) Tema Başı

Merhaba ben Kerem (s.28) Tema Başı

Merhaba canım (s.34) Dinleme

Merhaba Kubilay mektubunu aldım (s.68) Etkinlik

Merhaba ben Gezgin Çelebi (s.74) Tema Başı

Merhaba hepinize (s.82) Dinleme

Merhaba, resimdekiler Mehmet, kardeşi Ayşe ve dedesi Ali (s.90) Tema Başı

Hoşça kal

Hoşça kalın... (s.23) Tema Sonu

Farklı bir temada görüşmek üzere hoşça kalın (s.38) Tema Sonu

Görüşmek üzere

Farklı bir temada görüşmek üzere hoşça kalın (s.38) Tema Sonu

Maşallah

Belli oluyor Mert maşallah turp gibisin turp (s.134) Dinleme

Geçmiş olsun

Geçmiş olsun dedeciğim (s.14) Tema Başı

Sağ ol

Sağ olun (s.14) Tema Başı

İyi akşamlar

İyi akşamlar (s.124)

Dünya varmış

Ahh dünya varmış (s.134) Dinleme

Ellerinden öperim

Amcamın ve yengemin ellerinden öperim (s. 69) Etkinlik

Gel zaman git zaman

Gel zaman git zaman nedense periler arasındaki dostluk bozulmuş (s.82) Dinleme

Örnek olsun/ Örneğin

Örnek olsun diye ben kendi mahallemizin krokisini çizdim (s.86) Tema Sonu

Güzel ahlakı ve yaşantısıyla insanlara örnek olmuştur (s.90) Tema Başı

Batı mimarisi örnek alınarak yapılan saray, üç ana bölüme ayrılır (s.113) Dinleme

Ne yazık ki

Ne yazık ki kehanet gerçekleşti (s. 109)

Hayata gözlerini yumdu

Yatak odası olarak kullandığı 71 numaralı odadaysa 10 Kasım 1938 yılında sabah saat 9.05'te hayata gözlerini yumdu (s.113) Dinleme

Mesela

Mesela Eski Çağ'lardan gelen bir dinozor (s.134) Dinleme

Sabırlı ol

Sabırlı ol biraz (s.134) Dinleme

Hayrola

Hayrola yolculuk nereye? (s.134) Dinleme

İş Çıkarma

Hayri şu güzel günümüzde iş çıkarma durup dururken (s.134) Dinleme

Hoş geldin

Yeni arkadaşımıza hoş geldin demek için... (s.34) Dinleme

Merhaba canım, hoş geldin (s.34) Dinleme

Hoş geldin Ahed (s.34) Dinleme

Sen bilirsin

Siz bilirsiniz (s.34) Dinleme

Sen bilirsin burada öylece dur o zaman (s.134) Dinleme

Tebrikler

Gördük Kerem, tebrikler... (s.34) Dinleme

Dünya kimseye kalmaz

Dünya kimseye kalmaz (s. 99)

Memnun oldum

Çok memnun oldum (s.34) Dinleme

Aferin

Aferin sana Ahed (s.34) Dinleme

İşte şimdi oldu aferin size çocuklar (s.34) Dinleme

Aferin yavrularım (s.92)

Kendini tanıtabilir misin?

Hoş geldin... Bize kendini tanıtabilir misin? (s.34) Dinleme

Teşekkür ederim

Beğendim çok güzel, teşekkür ederim (s. 34) Dinleme

Bana değil Hayri Abi'ne teşekkür et (s.46) Dinleme

Maceramız boyunca bize yardım ettiğiniz için teşekkür ederiz (s.117) Tema Sonu

Kaptırdın kendini

Hayri sen bu işe iyice kaptırdın kendini (s.134) Dinleme

Dikkat

Şiirde renklerin birleşmesine dikkat edelim (s.37) Tema etkinliği

Dikkat et! Fırtına senin Karagöz'ü yutmasın Hayri (s. 46) Dinleme

Dikkat edin ışıltısı gözünüzü almasın (s.46) Dinleme

Gönüllerin şampiyonu

Üzülme Mert, sen gönüllerin şampiyonusun (s.46) Dinleme

Özür Dilerim

Benden özür dilesin (s.46) Dinleme

Bir de özür dileyeceğim öyle mi? (s.46) Dinleme

Özür dilerim istemeden ayağım çarptı taşa Hayri (s.46) Dinleme

Birbirinden özür dilediler (s.92)

Tadım tuzum kaçtı

Hiç kusura bakma Mert, benim tadım tuzum kaçtı (s.46) Dinleme

Eline sağlık

Eline sağlık Kamil Abi (s.46) Dinleme

Saygılarımla

Bir gün Türkiye'yi görebileceğimi umuyorum. Saygılarımla (s.59) Tema Başı

Saygılarımla... (s.72) Tema Sonu Etkinlik

Selam söyle

Mustafa Abi'ne çok selam söyle (s.66) Etkinlik

Selamlar... (s.66) Etkinlik

Rica ederim

Rica etsem bana anlatır mısın? (s.66) Etkinlik

4.seviyede tema başlarında, etkinliklerde, tema sonlarında kalıp sözlere yazılı olarak yer verilmiş, metin içerisindeki kullanım alanı yetersiz bulunmuştur. Kalıp sözler çoğunlukla dinleme metinlerinde yer almıştır.

Betimlenen kalıp sözler neticesinde 4.seviyede de bazı gayri resmi kullanımlar görülmüştür. Örneğin , “merhaba ben Kerem” cümlesi bu anlatıma örnek bir cümledir.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 5 Ders Kitabındaki Kalıp Sözlər

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü 5.seviyede 17 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba. Benim adım Begüm (s.12) Tema Başı

Merhaba. Beni hatırladınız mı? (s.28) Tema Başı

Mia size kendi dilinde 'merhaba' diyor (s.29) Tema Başı

Merhaba ismim Neşe (s.44) Tema Başı

Merhaba ben Begüm ve Batuhan'ın amcasıyım (s.62)Tema Başı

Merhaba ben bir güvercinim (s.132)Tema Başı

Aramızda kalsın

Aramızda kalsın sayfalar ilerledikçe onlar hakkında merak ettiğiniz ne varsa öğreneceksiniz (s.12) Tema Başı

On parmağında on marifet

Onun on parmağında on marifet demiştim ya... (s.13)

Lütfen

Lütfen yazın (s.15) Etkinlik

Nasip

Kültürün, tabiatın, sanatın ve tarihin böylesi herkese nasip olmaz (s.85) Dinleme

Hoşça kal

Hoşça kalın... (s.26) Tema Sonu

Örneğin

Örneğin Avustralya'da turna dansı yapılır (s.135)

Ayıptır günahtır

Ayıptır günahtır diye kilit vurdular dilime (s.119) Dinleme-Türkü

Kişileştirme sanatına 5. seviyede de başvurulmuştur. Örneğin, “Merhaba ben bir güvercinim.” cümlesi bu kullanıma örnek bir cümledir.

Birkaç örnek dışında kalıp sözler metin içlerinde değil genel olarak tema başında ve dinleme metinlerinde yer almaktadır. Bu durum önceki seviyelerde de olduğu gibi yazma becerisine yönelik kalıp söz çalışmalarının yetersiz olduğunu göstermektedir.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 6 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü 6.seviyede 44 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba, benim adım Ahmet (s.87) Tema Başı

Merhaba çocuklar (s.95)

Çocuklar merhaba, benim adım Gül (s.99)

Hoş geldin

Hoş geldiniz (s.20) Etkinlik

Karagöz izlemeye hoş geldiniz (s.54)

Bizleri dinlemeye hoş geldiniz (s.54)

Lütfen

Bana getirmeyin lütfen (s.38)

Teşekkür ederim

Türkiye'ye, Türk halkına, Çorumlulara teşekkür ederim (s.45)

İstiklal Marşımızı coşku ve heyecanla okuyanlara teşekkür ederiz (s.131) Dinleme

Dünya kimseye kalmaz

Dünya kimseye kalmaz (s.33)

Zahmet olmazsa

Zahmet olmazsa bana da kabak tatlısından getirebilir misiniz? (s.38)

Başarılar

Etkinliğin sonuna doğru cevap sayınızı karşılaştırın. Başarılar! (s.43) Etkinlik

Başarılar! (s.81) Etkinlik

Örneğin

Örneğin “Kurban olarak kesilmeyen kanatlı hayvan” denildiğinde cevap A2 oluyor (s.81) Etkinlik

Ege mutfağından birkaç örnek (s. 92)

Örneğin; Bodrum, Didim, Kuşadası, Çeşme (s.91)

Dikkat

Çizdiğiniz resimleri dikkatli bir şekilde makasla kesin (s.53)

Dikkat! (s.68) Etkinlik

Çektiğimi bir ben bilirim

Çektiğimi bir ben bilirim (s.54)

Maşallah

Ooo, maşallah maşallah (s.58) Etkinlik

Vallahi

Vallahi ne diyeyim? (s.104) Tema Sonu

Kolay gelsin

Hadi bakalım, kolay gelsin! (s.63)

Aferin

Aferin size (s.98) Dinleme

El öpenleriniz çok olsun

El öpenleriniz çok olsun (s.75) Etkinlik

Afiyet olsun

Şimdiden afiyet olsun (s.78)

Afiyet olsun! (s.78)

İyi gezmeler

Şimdiden iyi gezmeler (s.102) Tema Sonu

Rahmetle ve minnetle anıyoruz

Büyük şair Mehmet Akif Ersoy'ı rahmetle ve minnetle anıyoruz (s.130)

Böyle gelmiş böyle gider

Bu dünya böyle gelmiş böyle gidecek (s.132) Dinleme

Saygıyla anıyoruz

Büyük usta Barış Manço'yu saygı ile anıyoruz (s.134) Dinleme

Dünya Fani

Unutma ki dünya fani veren Allah alır canı (s.134) Dinleme

Şifayı kapmak

Şifayı kapmak ne demektir? (s.135)

Sonunda şifayı kapıp şaşırınca bana gel, beni dinle, iyi yaz... (s.135) Dinleme

Çok yaşa/ sen de gör

-Çok yaşa

-Sen de gör (s.135) Dinleme

Selam

'Selam' adı verilen çiçek demetleri mektupların yerini alır (s.156)

Tebrik ederiz

Büyüklerimizin ve arkadaşlarımızın bayramını tebrik ederiz (s.74) Dinleme

Betimlenen kalıp sözler neticesinde 6. seviyede kalıp sözlerin yazılı olarak sıkça yer aldığı görülmüştür. Bu seviyede yoğun olarak resmi anlatım şekilleri yer alırken herhangi bir kişileştirme sanatına yer verilmemiştir. Dolayısıyla da öğrenci profiline uygun bir yapılanış biçimi görülmüştür.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 7 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü 7.seviyede 36 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bunlar şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba, ben Hakan (s.13) Tema Başı

Merhaba (s.31) Etkinlik-Dinleme

Merhaba arkadaşlar (s.52) Tema Başı

Paha biçilemez

Yarıyıl tatilinin ilk sabahına böyle uyanmak paha biçilemezdi (s.105)

Rıza almak

Tabii büyüklerin de rızasını alarak (s.13) Tema Başı

Gece gündüz demeden

Gece gündüz demeden her zaman başucumdaymış (s.17)

Dikkat

Bu ülkelerin haritadaki yerine, rengine ve komşularına dikkat edin (s.32) Etkinlik

-Oğlum bak bu minareyi düzeltiyoruz, sen dikkat et, dosdoğru olunca haber ver (s.136)

Örneğin

Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Galata'da yaşayan Hristiyan ve Yahudilere can, mal ve inanç güvenliğini garanti altına alan bir belge verdi (s.38)

Memnun oldum

Sizinle tanışmaktan çok memnun oldum (s.91) Tema Başı

Selamın aleyküm

-Selamın aleyküm Ağa

-Aleyküm selam (s.116) Dinleme

Selamın aleyküm Asım Efendi (s.116) Dinleme

Hayranlık uyandırmak

Osmanlıların kısaca “millet sistemi” olarak adlandırılan Müslüman olmayanlara yönelik düzenlemeleri bugün de hayranlık uyandırmaktadır. (s.38)

İyi eğlenceler

İyi eğlenceler (s.66) Etkinlik

Tanrı misafiri

Çat kapı gelen Tanrı misafiri içeriye alınır (s.76)

Gözümüz aydın

Göz aydın hepimize (s.78)

Mübarek olsun

Ramazanın mübarek ola (s.78)

“Şefaaim hak, seyahatin de mübarek olsun” dedi (s.129)

Hoş geldin

Hoş geldin evimize (s.78)

Teşekkür ederim

Bu güzel gezi için hepinize teşekkür ederim (s.107) Tema Sonu

Hâli vakti yerinde

Hâli vakti yerinde olan insanlar bu taşların üzerlerine sadakalarını bırakırlar (s.112) Dinleme

Lütfen

Bu malı da oradan al lütfen (s.113)

Esen kal

Esen kalın (s.141) Dinleme

Kâfi

-Kâfi midir?

-Dükkânımıza kâfi gönlümüze şafidir. (s.116) Dinleme

Allah kabul etsin

Allah hayrınızı kabul etsin (s.116) Dinleme

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş (s.116) Dinleme

Buyurun

Buyur ne istersen al (s.116) Dinleme

Sana ne

Sana ne dediler (s.142) Dinleme

Güya

Güya men ettiler (s.142) Dinleme

Betimlenen kalıp sözler neticesinde 7.seviyede gayri resmi selamlaşma görülmüştür. Örneğin, “Merhaba, ben Hakan” cümlesi bu yapıda bir özellik göstermektedir. 7.seviyede önceki seviyelere oranla kalıp sözlere metin içlerinde ve etkinliklerde daha fazla yer verilmektedir. Bu şekilde yazma becerisine yönelik de çalışmalar 7.seviyede görülmektedir.

Anadili Olarak Türkçe Öğretimi Seviye 8 Ders Kitabındaki Kalıp Sözler

İncelenen Türkçe ve Türk Kültürü 8.seviyede 119 tane kalıp söz betimlenmiştir. Bu kalıp sözler farklılıklarına ve çeşitlenmelerine göre şu şekilde örneklendirilebilir:

Merhaba

Merhaba (s.15) Tema Başı

Merhaba arkadaşlar! (s.45) Tema Başı

Öğretmenim merhaba!(s.45) Tema Başı

Merhaba Ceren! (s.45) Tema Başı

Tekrar merhaba! (s.66) Tema Başı

Merhaba dedeciğim (s.77) Tema Başı

Merhaba botanik bahçemize hoş geldiniz (s.203) Tema Başı

Kolay gelsin

Sana kolay gelsin (s.50) Tema Başı

Size kolay gelsin (s. 66) Tema Başı

Memnun oldum

Senin gibi bilginin peşinden koşan bir kişiyi tanıdığım için çok memnun oldum Yusuf (s. 26) Tema Başı

Yolun açık olsun

Yolun açık olsun (s. 39) Tema Başı

Nasılsın?

Anne, iyi günler! Nasılsın (s.67) Tema Başı

Sen nasılsın? (s.67) Tema Başı

Merhaba dedeciğim, nasılsın? (s.70) Tema Başı

Görüşmeyeli nasılsınız? (s.113) Tema Başı

Ne yaptın?

Neler yaptın? (s.67) Tema Başı

Neler yapıyorsun? (s.70) Tema Başı

Neler yapıyorsun? (s.71) Tema Başı

Rica ederim

Rica ederim Ceren (s.46) Tema Başı

Rica ediyorum (s.61)

Şimdi sizden bir şey yapmanızı rica edeceğim (s.127) Tema Başı

Lütfen

Lütfen ansiklopedileri ve tarih kitaplarını dikkatlice incele (s.46) Tema Başı

Bir hafta süren olduğunu unutma lütfen (s.66) Tema Başı

İyi günler

İyi günler, tarih dersimdeki proje görevim için araştırma yapacağım (s.47) Tema Başı

Anne, iyi günler (s.67) Tema Başı

İyi günler, canım! (s.67) Tema Başı

Bir başka gün bir başka birinin hayatı hakkında bilgilenmek üzere hepinize iyi günler diliyorum (s.166) Dinleme

Dikkat

Müslüman olmayan halkın canına, malına zarar gelmemesine özellikle dikkat edilmiştir (s.60)

Annem de pür dikkat beni dinledi (s.119) Tema Başı

Lütfen açıklamaların başındaki numaralara dikkat ediniz (s.86) Etkinlik

Görüşmek üzere

Bir hafta sonra görüşmek üzere (s.66) Tema Başı

Görüşürüz (s.72) Tema Başı

Yaşasın!

Yaşasın! Elbette isterim. (s.13) Tema Başı

Memnuniyetle

Büyük bir memnuniyetle yardımcı olurum (s.15) Tema Başı

Aferin

Aferin sana! (s.17) Tema Başı

Aferin sana Yusuf (s.134)

Örneğin

Örneğin, Bağdat'tan Hattat, Buhara'dan kakma ustası, İstanbul'dan kubbe ustası, Semerkant'tan minare yapımcısı, Şiraz'dan çizim ustası getirilmiştir. (s.146)

Hoş geldiniz

Hoş geldiniz (s.25) Tema Başı

Hoş geldin sevgili kardeşim (s.31) Tema Başı

Büyükelçiliğimize hoş geldiniz (s.38) Tema Başı

Hoş geldin, Yusuf! (s.115) Tema Başı

Hoş bulduk

Hoş bulduk (s.25) Tema Başı

Yardımcı olabilir miyim?

Size nasıl yardımcı olabilirim? (s.25) Tema Başı

Bu konuda bana yardımcı olur musunuz? (s.15) Tema Başı

Bana yardımcı olmak ister misiniz? (s.47) Tema Başı

Bana yardımcı olur musunuz? (s.47) Tema Başı

Teşekkür ederim

Verdiğiniz bu bilgiler için teşekkür ederim (s.25) Tema Başı

Teşekkür ederim Müşavir Bey (s.35) Tema Başı

Teşekkür ederim (s.38) Tema Başı

Sana da teşekkür ederim (s.40) Tema Başı

Çok teşekkür ederim (s.49) Tema başı

Yardımlarınız için çok teşekkür ederim (s.50) Tema Başı

Dedeciğim yardımın için çok teşekkür ederim (s.82) Tema Başı

Ceren'e teşekkür etti (s.155)

Ahmet Asım Önce'ye İbn-i Sina'nın hayatı hakkında verdiği bilgilerden dolayı teşekkür ediyorum (s.166) Dinleme

Çok teşekkür ediyorum efendim (s.187) Dinleme

İyi çalışmalar

İyi çalışmalar dilerim (s.25) Tema Başı

Size iyi çalışmalar dilerim (s.35) Tema Başı

Zevkle

Büyük bir zevkle (s.33) Tema Başı

Biliyorum dersem yalan olur

Ama detaylı olarak biliyorum dersem yalan olur (s.33)

Ne yazık ki

Ne yazık ki artık unutulmaya yüz tutmuş bir sanat dalı (s.35)

Saygıyla anıyorum

Onu her zaman saygıyla anıyorum (s.62)

Eline sağlık

Ellerine sağlık, anne! (s.69) Tema Başı

Ellerine sağlık! (s.139) Tema Başı

Selam söyle

Selamlarımı söyle (s.70) Tema Başı

Seni gördüm daha iyi oldum

İyiym Cerenciğim. Seni gördüm daha iyi oldum (s.71) Tema Başı

Gözlerinden öpüyorum

Gözlerinden öpüyorum. Görüşürüz. (s.72) Tema Başı

Ellerinden öpüyorum

Ellerinden öpüyorum (s.82) Tema Başı

İyi akşamlar

İyi akşamlar Ceren! (s.81) Tema Başı

İyi akşamlar! (s.82)Tema Başı

Sizlere iyi akşamlar diliyorum (s.121) Tema Başı

Vay be!

“Vay be! Bu yıl anneme söyleyeyim de mutlaka biz de Hıdırellez’i kutlayalım” (s.119) Tema Başı

İyi geceler

İyi geceler anne! (s.128) Tema Başı

Maşallah

Maşallah sana Yusuf! (s.135)

Afiyet olsun

Afiyet olsun (s.139) Tema Başı

Ne tür... hoşlanırsınız?

Ne tür çizgi filmlerden hoşlanırsınız? (s.185) Etkinlik

Hoşça kalın

Hoşça kalın (s.166) Dinleme

Hepinize her şeyin en güzeli benden olsun hoşça kalınız (s.187) Dinleme

Mesela

Söğüt dalından yaptığın düdükler çok güzel ötüyor mesela (s.224)

Allaha ısmarladık

Allaha ısmarladık efendim (s.187) Dinleme

8.seviye diğer seviyelere göre en fazla kalıp söze rastlanan seviyedir. Başta selamlaşma olmak üzere kalıp sözlerin pek çok çeşidine bu seviyede yoğun olarak hem yazılı hem de dinleme metinlerinde rastlanmıştır. Diğer seviyelerde olduğu gibi bu seviyede de tema başlarında kalıp sözlere yer verilmiş ayrıca bu seviyede metin içlerinde de kalıp sözler yer almıştır.

Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarındaki kalıp sözlerin geçiş sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 25

Kalıp Sözlerin TTK Ders Kitaplarındaki (2019) Geçiş Sıklığı

Seviyeler	1	2	3	4	5	6	7	8	
Merhaba	23	13	6	11	8	-	6	13	80
Teşekkür ederim	3	-	2	4	-	2	1	23	35
Hoş geldiniz	2	1	-	3	-	6	1	6	19
Örneğin	-	-	-	3	2	5	2	3	15
Dikkat	-	1	-	4	-	2	3	3	13
Hoşça kal	2	2	3	3	2	-	-	3	15
Lütfen	-	-	-	-	1	1	1	7	10
Yaşasın	-	5	-	-	-	-	-	2	7
Nasılsın?	-	-	1	-	-	-	-	6	7
Kolay gelsin	-	2	1	-	-	1	-	2	6
Özür dilerim	-	1	-	5	-	-	-	-	6
Aferin	-	-	-	4	-	-	-	2	6
Memnun oldum	1	2	-	1	-	-	1	1	6
Mesela	-	1	-	2	-	-	-	2	5
İyi günler	-	-	1	-	-	-	-	4	5
Görüşmek üzere	-	1	-	1	-	-	-	3	5
Selam söyle	-	-	-	3	-	1	-	1	5
Yardımcı olabilir miyim?	-	-	-	-	-	-	-	5	5
Günaydın	-	3	1	-	-	-	-	-	4
Afiyet olsun	-	3	-	-	-	-	-	1	4
Eline sağlık	-	1	-	1	-	-	-	2	4
İyi akşamlar	-	-	-	1	-	-	-	3	4
İyi çalışmalar	-	-	-	-	-	-	-	4	4
Kutlu olsun	-	3	-	-	-	-	-	-	3
Tebrikler	1	1	-	1	-	1	-	-	4
Maşallah	-	-	-	1	-	1	-	1	3
Sen bilirsin	-	-	-	3	-	-	-	-	3
Ne yaptın?	-	-	-	-	-	-	-	3	3
Bir varmış bir yokmuş	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Geçmiş olsun	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Allah'a ismarladık	-	1	-	-	-	-	-	1	2
Sağ ol	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Hayata gözlerini yumdu	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Ne yazık ki	-	-	-	1	-	-	-	1	2
Dünya kimseye kalmaz	-	-	-	1	-	1	-	-	2
Saygılarımla	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Başarılar	-	-	-	-	-	2	-	-	2

Şifayı kapmak	-	-	-	-	-	2	-	-	2
Selam	-	-	-	-	-	1	-	1	2
Selamın aleyküm	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Mübarek olsun	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Hâli vakti yerinde	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Memnuniyetle	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Hoş bulduk	-	-	-	-	-	-	-	2	2
İyi ki doğdun	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Mutlu yıllar	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Kal sağlıcakla	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Ağzımızın tadı kaçmasın	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Af dilemek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
İyi eğlenceler	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Allah'a emanet ol	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Göz açıp kapayıncaya kadar	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Ne fena	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Rahmetli	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Affedersiniz	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Ne münasebet	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Mutlu günler	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Dünya varmış	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Ellerinden öperim	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Gel zaman git zaman	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Sabırlı ol	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Hayrola	-	-	-	1	-	-	-	-	1
İş çıkarma	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Kendini tanıtabilir misin?	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Kaptırdın kendini	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Gönüllerin şampiyonu	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Tadım tuzum kaçtı	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Rica ederim	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Aramızda kalsın	-	-	-	-	1	-	-	-	1
On parmağında on marifet	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Nasip	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Ayıptır günahtır	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Zahmet olmazsa	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Çektiğimi bir ben bilirim	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Vallahi	-	-	-	-	-	1	-	-	1
El öpenleriniz çok olsun	-	-	-	-	-	1	-	-	1
İyi gezmeler	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Rahmetle ve minnetle anıyoruz	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Böyle gelmiş böyle gider	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Dünya fani	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Çok yaşa/sen de gör	-	-	-	-	-	1	-	-	1

Paha biçilemez	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Rıza almak	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Gece gündüz demeden	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Ne tür...hoşlanırsınız?	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Hayranlık uyandırmak	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Tanrı misafiri	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Gözümüz aydın	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Esen kal	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Kâfi	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Allah kabul etsin	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Buyurun	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Sana ne	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Güya	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Yolun açık olsun	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Zevkle	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Biliyorum dersem yalan olur	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Seni gördüm daha iyi oldum	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Gözlerinden öpüyorum	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Vay be!	-	-	-	-	-	-	-	1	1
İyi geceler	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Doğum günün kutlu olsun	1	-	-	-	-	-	-	-	1
İyi ki varsın	1	-	-	-	-	-	-	-	1
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Toplam	38	49	23	69	17	35	34	115	342

Türkçe ve Türk Kültürü (1,2,3,4,5,6,7,8 Seviye) ders kitaplarında en fazla tekrar edilen kalıp sözler; merhaba (80), teşekkür ederim (35), hoş geldiniz (19), örneğin (15), hoşça kal (14), dikkat (13), lütfen (10) şeklindedir.

İsviçre'deki İki Dilli Çocukların Kalıp Sözleri Kullanım Düzeyi Nedir?

Araştırmanın bu bölümünde öğrencilerin söylem tamamlama testine vermiş oldukları yanıtlar incelenmiştir. Bu yanıtların sıklıkları tabloda gösterilmiş ve kalıp sözlerin kullanım yüzdeleri ifade edilmiştir.

Tablo 26

Türkiye'de Hasta Olan Yakınınızı Ziyarete Gittiğinizde Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Geçmiş olsun	34	79,22
Allah şifa versin	9	20,97
İnşallah geçer	4	9,32
İyi misin?	3	6,99
Selam	3	6,99
Allah yardımcın olsun	3	6,99
Bir şey getireyim mi?	2	4,66
Allah iyileştirsin	2	4,66
Çabucak iyileş	2	4,66
Seni iyi gördüm bugün	1	2,33
İyi günler	1	2,33
Merhaba	1	2,33
İnşallah çok yaşarsın	1	2,33
İnşallah	1	2,33
İlaçlarını düzenli al	1	2,33
Başın sağ olsun	1	2,33
Dikkat et	1	2,33
Bye bye	1	2,33
İyi ki kötü bir şey olmamış	1	2,33
İyisindir inşallah	1	2,33
Kafana takma iyileşeceksin	1	2,33
Lütfen hızlı iyileş	1	2,33

Tablo 26'da öğrencilerin en çok kullandığı geçmiş olsun ve Allah şifa versin kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar arasından yalnızca dikkat et ve iyi günler TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre geçmiş olsun %79,22, Allah şifa versin %20,97 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 27

İsviçre'ye Gelen Babaanne/Anneanne ya da Başka Bir Aile Büyüğünüz Türkiye'ye Dönmek Üzere Yola Çıkarken Ona Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Allah'a emanet olun	16	37,28
Yolun açık olsun	15	34,95
Hayırlı / İyi yolculuklar	12	27,69
Su gibi gidin, su gibi geri gelin	9	20,97
Yakında yine görüşürüz	5	11,65
Dikkatli ol	4	9,32
Bana telefon eder misin?	3	6,99
Görüşürüz	3	6,99
Seni çok özleyeceğiz	3	6,99
Merhaba	2	4,66
Hoş geldin	2	4,66
Yine bekleriz	2	4,66
Kendine iyi bak	2	4,66
Hoşça kal	2	4,66
Güle güle	2	4,66
Allah korusun	1	2,33
Allah yardımcın olsun	1	2,33
Sağ salim varırsın inşallah	1	2,33
Allah'a ısmarladık	1	2,33
Hakkınızı helal edin	1	2,33
Allah yolunu açık etsin	1	2,33
İnşallah bir daha gelirsiniz	1	2,33
Cus	1	2,33
İnşallah uçuşlar iyi gider	1	2,33
Sağ salim git sağ salim gel	1	2,33
Bye bye	1	2,33
Seni çok seviyorum	1	2,33

Tablo 27'de öğrencilerin en çok kullandığı Allah'a emanet olun, yolun açık olsun, hayırlı/iyi yolculuklar kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından Allah'a emanet olun, yolun açık olsun, Allah'a ısmarladık, görüşürüz, hoşça kal, dikkatli ol TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %37,28 Allah'a emanet olun, %34,95 yolun açık olsun,%27,69 hayırlı/iyi yolculuklar yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 28

Türkiye'ye İzne Gittiğinizde Bir Mağazadan Alışveriş Yapıp Çıkarken Kasiyere Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Hayırlı / İyi günler	18	41,94
Teşekkürler	10	23,3
Görüşürüz	10	23,3
Hayırlı / İyi işler	6	13,98
Hoşça kalın	4	9,32
Ne kadar	4	9,32
Kolay Gelsin	4	9,32
Byebye	3	6,99
Merhaba	3	6,99
İyi çalışmalar	3	6,99
Görüşmek üzere	2	4,66
Üstü kalsın	1	2,33
Mağazanız çok güzel	1	2,33
İyi elbiseler	1	2,33
Selamın aleyküm	1	2,33
İyi geceler	1	2,33
Allah'a ısmarladık	1	2,33
Güle güle	1	2,33
Bir dahakine görüşürüz	1	2,33
Çocuğumu / Annemi gördünüz mü?	1	2,33

Tablo 28'de öğrencilerin en çok kullandığı hayırlı/iyi günler, görüşürüz, teşekkürler kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından teşekkürler, hoşça kalın, görüşürüz, kolay gelsin, iyi çalışmalar, Allah'a ısmarladık, iyi geceler, görüşmek üzere TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %41,94 hayırlı/iyi günler, %23,3 teşekkürler, %23,3 görüşürüz kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 29

Türkiye'de Hala, Teyze, Amca ya da Dayınıza Akşam Yemeğine Davetlisiniz Sofradan Kalkarken Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Ellerine sağlık	40	93,2
Çok güzeldi	12	27,96
Afiyet olsun	7	16,31

Teşekkür ederim	5	11,65
Elhamdülillah	5	11,65
Doydum	5	11,65
Sağ olun	2	4,66
Allah bereket versin	2	4,66
Ziyade olsun	2	4,66
Herkese iyi yemekler	1	2,33
Yemek güzel olmuş	1	2,33
Müsaadenizle kalkıyorum	1	2,33
Allah olmayana da versin	1	2,33
Tokum ben	1	2,33
Allah'a şükür	1	2,33
Herşey çok lezzetliydi	1	2,33

Tablo 29'da öğrencilerin en çok kullandığı ellerine sağlık ve çok güzeldi kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından ellerine sağlık, afiyet olsun, sağ olun, teşekkür ederim TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %93,2 ellerine sağlık ve %27,96 çok güzeldi kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözleridir.

Tablo 30

Türkiye'de Komşunuz Kapının Zilini Çalıyor ve Kapıyı Açtınız Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Merhaba	30	69,9
Hoş geldin	14	32,62
Selamın aleyküm	7	16,31
Selam	5	11,65
Nasılsın?	5	11,65
İçeriye buyurun	2	4,66
Ne yapıyorsunuz?	2	4,66
Hayır olsun	2	4,66
Hoş geldiniz sefalar getirdiniz	2	4,66
Buyurun	2	4,66
İçeri gir	2	4,66
Hello	1	2,33
Gel	1	2,33
Hoşça kal	1	2,33
Bir şeye ihtiyacın var mı?	1	2,33
Bir şey içer misin?	1	2,33
Allah'ın selamı üzerine olsun	1	2,33

İyi yolculuklar	1	2,33
İyi bayramlar	1	2,33
Naber?	1	2,33
Aleyküm selam	1	2,33
İyi günler	1	2,33
Ne oldu?	1	2,33
Görüşürüz	1	2,33
Efendim	1	2,33
Seni hangi rüzgâr buraya attı?	1	2,33
Ne istemiştiniz?	1	2,33
Hoş bulduk	1	2,33

Tablo 30’da öğrencilerin en çok kullandığı merhaba ve hoş geldin kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından merhaba, hoş geldin, buyurun, iyi günler, nasılsın? TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %69,9 merhaba, %32,62 hoş geldin kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 31

Türkiye’de Kuzeninizle Oyun Oynarken Hapşırды Ona Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Çok yaşa	39	90,87
İyi yaşa	8	18,64
Sağlıklı yaşa	4	9,32
Güzel yaşa	3	6,99
Git ellerini yıka	2	4,66
Elhamdülillah	2	4,66
Korona	2	4,66
Yerhamükellah	1	2,33
Merhaba	1	2,33
Hayırlı yaşa	1	2,33
Üşüdün mü?	1	2,33
Helal	1	2,33
2020=Korona ama neyse çok yaşa	1	2,33

Tablo 31’de öğrencilerin en çok kullandığı çok yaşa kalıp sözüdür. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından TTK ders kitaplarında herhangi bir unsura

rastlanmamıştır. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre çok yaşa %90,87 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 32

Türkiye’de Bir Yakınınızın Bebeği Oldu ve Annenizle Bebeği Görmeye Gittiniz Bebeğin Annesine Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Gözünüz aydın	12	27,96
Allah analı babalı büyütsün	12	27,96
Maşallah	8	18,64
Adı ne?	5	11,65
Çok tatlı	5	11,65
Hayırlı olsun	4	9,32
Nazar değmesin	4	9,32
Tebrik ederim	3	6,99
Çok güzel	2	4,66
Sağlıklı büyüsün	2	4,66
Yolun açık olsun	2	4,66
Gidip severim	2	4,66
Kilosu ne?	1	2,33
Sevimli	1	2,33
Geçmiş olsun	1	2,33
Ne zaman doğdu?	1	2,33
Bebeği uyutabilir miyim?	1	2,33
Çocuğun ismi ne?	1	2,33
Erkek mi ya da kız mı?	1	2,33
Sağlıklı yaşasın	1	2,33
Gidip öperim	1	2,33
Kucağıma Alırım	1	2,33

Tablo 32’de öğrencilerin en çok kullandığı gözünüz aydın ve Allah analı babalı büyütsün kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından gözünüz aydın, tebrik ederim, maşallah, geçmiş olsun TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre gözünüz aydın ve Allah analı babalı büyütsün %27,96 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 33

Türkiye’de Metrodan İnerken Birinin Ayağına Bastınız, Bu Kişiy e Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Özür dilerim	38	88,54
Pardon	22	51,26
Canınız acıdı mı?	6	13,98
İstemed en oldu	5	11,65
Kusura bakmayın	2	4,66
Affedersiniz	1	2,33
Ayakkabılarınız çok güzelmiş	1	2,33
Size çok yakışmış	1	2,33
Sorry	1	2,33
İyi misiniz?	1	2,33
Ayakkabınız yırtılmış	1	2,33
Yardım edebilir miyim?	1	2,33
Yanlışlıkla oldu	1	2,33
Ayakkabılarınızın bağcıkları çözülmüş	1	2,33

Tablo 33’de öğrencilerin en çok kullandığı özür dilerim ve pardon kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiğı cevaplar arasından özür dilerim ve affedersiniz TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %88,54 özür dilerim, %51,26 pardon kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 34

Türkiye’de Kuzeninizin Doğum Gününe Katıldınız Ona Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Doğum günün kutlu olsun	22	51,26
Mutlu yıllar	5	11,65
Nice yaşlara	5	11,65
Nice senelere	3	6,99
Kaç yaşındasın?	3	6,99
İyi ki varsın	2	4,66
Happybirthday	2	4,66
İyi yıllar	2	4,66
Allah nice yıllar versin	1	2,33

Dileklerin kabul olsun	1	2,33
Seni seviyorum	1	2,33
Yeni yaşıñ kutlu olsun	1	2,33
Bir yaş daha yaşlandın	1	2,33
Ömrün uzun olsun	1	2,33
Nice mutlu yıllara	1	2,33
İyi seneler	1	2,33
Nice yıllara	1	2,33
İyi ki kuzenimsin	1	2,33

Tablo 34’de öğrencilerin en çok kullandığı iyi ki doğdun ve doğum günün kutlu olsun kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından iyi ki doğdun, mutlu yıllar, doğum günün kutlu olsun, iyi ki varsın TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %55,92 iyi ki doğdun ve %51,26 doğum günün kutlu olsun kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 35

Türkiye’ye Gittiniz ve Size Akrabalarınız Hediyeler Aldı Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Teşekkür ederim	35	81,55
Ne gerek vardı	8	18,64
Teşekkürler	7	16,31
Çok güzel	5	11,65
Sağ ol	4	9,32
Zahmet etmeseydin	4	9,32
Kesene bereket	3	6,99
Çok mersi	3	6,99
En sevdiğim şeyi almışsın	1	2,33
Niye zahmet ettiniz	1	2,33
Allah sana daha çok versin	1	2,33
Çok zahmet oldu	1	2,33
Allah razı olsun	1	2,33
Öperim	1	2,33

Tablo 35’te öğrencilerin en çok kullandığı teşekkür ederim kalıp sözüdür. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından teşekkür ederim, teşekkürler, sağ ol TTK

ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre teşekkür ederim %81,55 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözdür.

Tablo 36

Türkiye’de Annenizle Beraber Bir Akrabanıza Davetlisiniz ve Gidemeyecek Durumdasınız İkna Etmek İçin Akrabalarınıza Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Özür dilerim	6	13,98
Vaktim yok	5	11,65
Başka bir gün artık	5	11,65
Bir dahaki sefere	4	9,32
Özür dilerim gelemeyeceğim	4	9,32
Lütfen	4	9,32
Kusura bakmayın	4	9,32
Hastayım	2	4,66
Başka bir işimiz var	2	4,66
Biz hiç zahmet vermeyelim	2	4,66
Çok özür dilerim işim var	1	2,33
Canım istemiyor	1	2,33
Çok üzgünüm	1	2,33
Teşekkür ederim ama hayır	1	2,33
Pardon	1	2,33
Özledim ama gelemiyorum	1	2,33
Üzgünüm	1	2,33
Bugün gelemeyeceğiz	1	2,33
Acil bir işim var	1	2,33
Akşam misafir var	1	2,33

Tablo 36’da öğrencilerin en çok kullandığı özür dilerim kalıp sözüdür. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından özür dilerim, teşekkür ederim, lütfen TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre özür dilerim %13,98 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 37

Türkiye’de Kuzeninize Bir Hediye Aldınız ve Size Teşekkür Etti, Kuzeninize Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Bir şey değil	28	65,24

Rica ederim	16	37,28
Güle güle kullan	9	20,97
Ne demek	3	6,99
İyi günlerde kullan	2	4,66
Zahmet etmişsin	2	4,66
Hiç gerek yok	2	4,66
Eyvallah	1	2,33
Önemli değil	1	2,33
Ne demek tabi ki alacağım	1	2,33
Hayırlı olsun	1	2,33
Beğenmene sevindim	1	2,33
Mutlu musun?	1	2,33

Tablo 37’de öğrencilerin en çok kullandığı bir şey değil ve rica ederim kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından yalnızca rica ederim TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre bir şey değil %65,24, rica ederim %37,28 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 38

Türkiye’de İzin Sırasında Köye Gittiniz ve Yakınıınız Ev Yaptırıyor Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Hayırlı olsun	22	51,26
Güle güle oturun	11	25,63
Kolay gelsin	7	16,31
Hayırlı olsun	4	9,32
Allah kolaylık versin	2	4,66
Huzurlu yaşa	2	4,66
Güzel olmuş	2	4,66
İyi oturmalar	1	2,33
Kime yapıyorsunuz?	1	2,33
İyi işler	1	2,33
Kaç katlı olacak?	1	2,33
Balkon olacak mı?	1	2,33
Kaç oda?	1	2,33
Nasıl gidiyor?	1	2,33
Allah izin verirse evi görmeye geliriz	1	2,33

Tablo 38’de öğrencilerin en çok kullandığı hayırlı olsun ve güle güle oturun kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından yalnızca kolay gelsin TTK ders

kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre hayırlı olsun %51,26, güle güle oturun %25,63 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 39

Türkiye’de Gece Saat 02.00 Kapınızın Zili Çalıyor Panikle Uyandığınızda İlk Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Ne oldu?	11	25,63
Kimsiniz	10	23,3
Hayırdır	5	11,65
Tövbe tövbe	3	6,99
Allah Allah	3	6,99
Bismillahirrahmanirrahim	3	6,99
Kötü bir şey mi var?	2	4,66
Tövbe estağfirullah	2	4,66
Aaaa!	2	4,66
Allah kim geldi?	1	2,33
Allah korusun	1	2,33
Bir şey mi oldu?	1	2,33
Aman Alahım	1	2,33
Parola	1	2,33
Buyurun?	1	2,33
Korktum	1	2,33
Şaka mı?	1	2,33
O ney?	1	2,33
Ne var?	1	2,33
Nedir problem?	1	2,33
Aman Tanrım	1	2,33

Tablo 39’da öğrencilerin en çok kullandığı ne oldu ve kimsiniz kalıp sözleridir. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından hayırdır ve buyurun TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre %25,63 ne oldu, %23,3 kimsiniz kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözlerdir.

Tablo 40

Türkiye’de Bir Arkadaşınızla Tartışma Yaşadınız ve Siz Haklısınız Arkadaşınıza Duygularınızı İfade Etmek İçin Neler Söylersiniz? Sorusuna İlişkin İstatistiksel Bulgular

Öğrencilerin Cevapları	f	%
Haklıyım	14	32,62
Haksızsın	4	9,32
Özür dilerim	3	6,99
Beni dinler misin?	2	4,66
Üzgünüm	2	4,66
Pardon	2	4,66
Kalbim kırıldı	1	2,33
Çok kırıldım	1	2,33
Lütfen beni anla	1	2,33
Hadi unutalım	1	2,33
Özür dilemeyecek misin?	1	2,33
Boş ver takmayalım	1	2,33
Konuşmamız gerekiyor	1	2,33
Kendini benim yerime koy	1	2,33
Sen yanlışsın	1	2,33
Nuh diyorsun peygamber demiyorsun	1	2,33

Tablo 40’ta öğrencilerin en çok kullandığı haklıyım kalıp sözü olmuştur. Öğrencilerin verdiği cevaplar arasından özür dilerim ve lütfen TTK ders kitaplarında geçmektedir. Söylem tamamlama testine verilen cevaplara göre haklıyım %32,62 kullanım yüzdesi en yüksek olan kalıp sözdür.

İsviçre’deki Türk Çocuklarının Yazılı Anlatım Yanlışları

Duygu ve düşüncelerin yazıya aktarılmış şekli olarak ifade edebileceğimiz yazma, dört temel dil becerilerinden biridir. Barın’ın (2006, s. 22) ifadesine göre yazan kişinin yazı ile karşı tarafa verdiği iletinin doğru ve eksiksiz anlaşılması için; iletinin hangi kelimelerle ifade edileceğinin, ileti cümlesinin nasıl düzenleneceğinin ve iletinin yazım kurallarına uygun olarak nasıl yazılacağına bilinmesi gerekmektedir.

Belet’in (2009) çalışmasının sonuçlarına göre iki dilli Türk çocuklarının Türkçeyi öğrenirken en çok yazma alanında sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Şen (2016, s. 2) çalışmasında iki dilli çocukların yazım ve noktalama, ses bilgisi, şekil bilgisi, anlam bilgisi ve sözdizimsel yazım yanlışlarını tespit etmiştir. Buna bağlı olarak da

yurt dışında yaşayan iki dilli çocukların dildeki en sorunlu becerisi yazma becerisi diyebiliriz. Türkçe ve Türk Kültürü dersi alan öğrencilerin ana dillerinde oluşturdukları yazılı metinlerinde yazım kurallarını uygulamaları, noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanmaları, kuralına uygun ve anlamlı cümleler kurmaları beklenmektedir (Şen, 2016, s.3). Bunlara ek olarak iki dilli çocukların iletişim sırasında işlev ve bağlamına uygun kalıp ifadeleri seçmesi ve ona uygun cümleler kurması amaçlanmaktadır.

Çalışmamızda yapmış olduğumuz Söylem Tamamlama Testi sonuçlarına göre İsviçre'deki Türk çocuklarının yazım yanlışları belirlenmiştir. Buna göre araştırmada literatürdeki yazım yanlışlarının tamamına değil yalnızca uygulama sonucu tespit edilen yazım yanlışlarına yer verilmiştir. Bu durumda da çocukların yazım yanlışları sadece dil bilgisi yönünden değil anlam ve bağlam yönünden de örneklendirilmiştir.

1. Konuşma Dilinin/ Ağız Özelliğinin Yazı Diline Yansımasından Kaynaklanan Yanlışlar

Yurt dışındaki göçmen Türk çocuklarının yazılı anlatımlarında kelime veya cümleleri duydukları ve söyledikleri gibi yazma durumları söz konusudur. Uygulama yapılan İsviçre'deki Türk çocuklarının konuşma dilinin etkisi ile ortaya çıkan yanlışlarından bazıları şu şekildedir:

Bişey değil

Sizi özlicem

İ günler

Napiorsunuz

İki doğdun

İğki doğdun

Umarım iğleşirsin

Ben kessinlikle haklıyım

Elinise sahlık

İçeri girmemsisin

Gidim lütfen

Zamet etmesin

Hiç gerek yokdu

Noluyor

Lütfen hızlı iğleş

Allah ileştirsin

Sa olsun

Eline salık olsun

Beni bi dinle

Ev almaya gidecem

Biz bugün gelemiyicez

İmisin

2. İkinci Dilin (Fransızca/Almanca) Etkisinden Kaynaklanan Yanlışlar

İsviçre’de yaşayan Türk çocuklarının yazılı anlatımlarında toplum dilinin etkisi sıkça görülmektedir. Bu yanlışlar alfabe farklılığından, kelime aktarımından ve söz diziminden kaynaklan yanlışlardır (Şen, 2016, s. 5).

2.1. Alfabe Farklılığından Kaynaklanan Yanlışlar

İsviçre, bölgesel olarak Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romanşçanın resmi dil olduğu çok dilli bir ülkedir. Araştırmaya katılan Türk çocukları Fransızca ve Almancanın resmi dil olduğu kantonlarda yaşamaktadırlar. Çocukların Türkçe yazılı anlatımlarında Fransızca ve Almanca alfabesinin etkisi görülmektedir.

Türk alfabesinden farklı olarak Fransız alfabesinde ç,ğ,ş,ü, küçük ı ve büyük İ harfleri bulunmamaktadır. Ayrıca Fransız alfabesindeki bazı harflerin (c,g,h,i,r,u,y,z) okunuşları Türk alfabesinden farklıdır.

İyi günler

Teşekkür ederim

Nazar deymesin

İyiki kötü birşey olmamış

İyi çalışmalar

Afiet olsun
Ezur dilerim
Kechekur ederim
Teschekur ederim
Riga ederim
Ellerine sağlık
Gözümüz aydin
Bakiyim
Bir şey degil
Astayım
Kim zili basti
Büyrün
Gosun aydin
Rıca ederiz
Gule gule oturun
Hayırdır inchalah
Osgeldin
Kösürüma bakmayin

Örneklerden de görüleceği üzere ö-o,ı-i,g-ğ,ç-c harfleri yazılı anlatımlarda en çok karıştırlan harflerdir.

2.2. Kelime Aktarımı/Kavram Yanlışları

Yurt dışında yaşayan Türk çocukları yazılı ve sözlü ifadelerinde karşılıklarını bulamadıkları kelimeler için toplum dillerindeki karşılıkları kullanmaktadırlar. Yani ya kelimenin toplum dilindeki karşılığını olduğu gibi alırlar ya da kelimeyi iki dilin yazım ve ses özelliklerini birleştirerek kullanırlar (Şen, 2016, s. 6).

Evet benim cousineme kanser oldu için

Sorry

Pardon

Bye bye

Cus

Hello

Bay bay

Çok merisi

Çok merci!

Çok pardon

2.3. Söz Diziminden Kaynaklanan Yanlışlar

Türkçenin kurallı söz dizimi “Özne-Tümleç-Yüklem” şeklinde iken Fransızcanın kurallı söz dizimi “Özne-Yüklem-Tümleç” şeklindedir (Şen, 2016, s. 7). Söylem Tamamlama Testi uygulanan öğrencilerde söz dizimi farklılıklardan kaynaklanan hatalar tespit edilmiştir. Araştırmada öğrencilere yöneltilen soruların cevabı kalıp sözlerden oluştuğu ve kurallı cümle kurmayı gerektirmeyen bir test uygulandığı için bu başlık altında çok fazla hata tespit edilememiştir.

Kim çalışıyor bu saatte

Su dolu bardak dökmek arabanın arkasından

3. Yazım Kurallarına Uymayan Yanlışlar

Yukarıda da ifade edildiği üzere öğrencilerden beklenen cevaplar cümle yapısından çok sözcük öbeklerinden oluşmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin yazım ve noktalama işaretleri yanlışlarını tespit etmek araştırmanın birincil hedefi değildir. Buna bağlı olarak öğrencilerin verdiği cevaplar neticesindeki bazı yazım kurallarına uymayan yanlışlar şu şekildedir:

İyiki doğdun

Allaha emanet ol

türk

allahım şifa versin

kimo

merhaba nasıl sınız iyimisiniz

kim çalıyor bu saatte
ne oluyor
dikkat ol
ne oldu
nasılsın
allah şıfa versin
ne istiyorsun sabah sabah
iyimisin
kim bu saatte
canın acıdımı
bir şey iermisin
bir şeye ihtiyacın varmı
canınız acıdımı
Çok zrdileriz
bana telefon edermisin
tabiki

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere öğrenciler; büyük harf yazımında, ayrı yazılması gereken sözcük beklerinde ve yine ayrı yazılması gereken soru eklerinde yazım yanlışları yapmaktadırlar. Özellikle noktalama işaretlerinde de soru işaretini gereken yerde kullanamamaktadırlar.

4. Anlam ve Bağlam Yanlışları

İsviçre'deki Türk çocuklarına yapılan Söylem Tamamlama Testinde bazı öğrencilerin kalıp sözleri kullanırken işlevine, bağlam ve anlamına uygun olarak kullanamadıkları görülmüştür. Herhangi bir dil biriminin anlamından söz edildiğinde akla gelen ilk husus gerçek ve değişmece anlam ayrımıdır. Örneğin, *görüşmek üzere, teşekkür ederim* gerçek anlamlarıyla kullanılan kalıp sözlerdir. Değişmece anlam taşıyan kalıp sözlere ise *buyurun* rnek verilebilir. Aslında bu sözcük bir davet için kullanılmaktadır fakat dil konuşurları buyurun kalıp sözünün gerçek anlamda emir ifade ettiğini belirtirler (Gökdayı, 2020, s. 105).

Kalıplaşmış dil birimleri bir bağlam çerçevesinde gerçekleşir. Bu birimlerden gerekli durumlarda, gerektiği şekliyle hemen her zaman yararlanmak mümkündür. Gökdayı'nın (2020, s.109) ifadesine göre bağlam dil dışı ve dil içi olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci gruptaki sözlerin kullanılması için kesinlikle bir olayın olması gerekir. Örneğin, birine *çok yaşa* diyebilmek için hapşırma eyleminin gerçekleşmesi gerekir. Dil içi bağlamda ise bir olayın oluşması beklenmez.

Uygulamanın yapıldığı öğrencilerin anlam ve bağlamdan kaynaklı yazım yanlışları şu şekildedir:

- Türkiye'de annenizle beraber bir akrabanıza davetlisiniz ve gidemeyecek durumdasınız, ikna etmek için akrabalarınıza neler söylersiniz?

Teşekkür ederim

- İsviçre'ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye'ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz?

Hoşgelsin

Selanün Aleyküm

Mehraba

Bana telefon edermisin

Su dolu bardak dökmek arabanın arkasından

İnşallah uçuşlar iyi gider

- Türkiye'de kuzeninizle oyun oynarken hapşırdı ona neler söylersiniz?

Halal

Elini ağzına tut

Git ellerini yıka her yer pislendi

Üşüdünmü?

Elhamdülillah

yahkemullah

- Türkiye'de izin sırasında köye gittiniz ve yakınınız köye ev yaptırıyor, neler söylersiniz?

İyi işler

O ev bana lazım

Neden?

Niye?

Balkon olacak mı?

Kaç oda?

- Türkiye’de hasta olan bir yakınınızı ziyarete gittiğinizde neler söylersiniz?

Evet benim cousineme hasta oldu için

Bişey getiriyimi?

İnşallah çok yaşarsın

İyiki kötü bir şey olmamış

Allah ileştirsın

Bye bye

Başın sağ olsun

- Türkiye’ye gittiniz ve akrabalarınız size hediyeler aldı neler söyleriniz?

Öperim

- Türkiye’ye izne gittiğinizde bir mağazan alışveriş yapıp çıkarken kasiyere neler söyleriniz?

Mehraba

İyi geceler

Ne kadar

Ne kadar tuttu

Üstü kalsın

Çocumu/annemi gördünüz mü

- Türkiye’de akşam yemeğine davetlisiniz sofradan kalkarken neler söylersiniz?

İyi olmuş

Sa olsun

Doydum

Çok güzel oldu

- Türkiye’de bir yakınınızın bebeği oldu ve annenizle bebeği görmeye gittiniz, bebeğin annesine neler söylersiniz?

Yerim onu

Gidip severim

Yolu açık olsun

Kilosu ne?

Bebeği uyandırabilir miyim?

- Türkiye’de komşunuz kapınızın zilini çalıyor ve kapıyı açtınız neler söylersiniz?
Hayırdır ?
Hoşça kal
- Türkiye’de kuzeninize bir hediye aldınız ve size teşekkür etti, kuzeninize neler söylersiniz?
Hiç gerekli değildi
Mutlulusun

İsviçre’de yaşayan Türk çocuklarının anadillerindeki yazılı anlatımlarında; konuşma dilinin ve ağız özelliğinin yazı diline yansımasından kaynaklanan yanlışlar, ikinci dilin (Fransızca/Almanca) etkisinden kaynaklanan yanlışlar, yazım kurallarına aykırı ortaya çıkan yanlışlar ve anlam ile bağlamdan kaynaklanan yazım yanlışları görölmüşür.

Yazma becerisi ancak yazma çalışmaları yapılarak geliştirilebilecek bir beceridir. Bu nedenle Türkçe ve Türk Kùltürü kitaplarında kalıp sözlere gerektiğı şekilde yazılı olarak da yer verilmelidir. Öğrencilere kalıp sözleri de kapsayacak şekilde yazma çalışmaları ve dikte alıştırmaları yaptırılmalıdır.

Bölüm 5

Sonuç ve Öneriler

Yurt dışında yaşayan iki dilli Türk çocuklarının anadili eğitimi ve öğretimi özellikle son yıllarda önemli bir hâle gelmiştir. Anadiline dolayısıyla kalıp sözlere sınırlı maruz kalabilen ve dili doğal ortamında öğrenemeyen göçmen çocuklar için anadili derslerinde sıkça kullanılacak temel materyal olan ders kitapları daha da önem kazanmıştır. 2019 yılından bu yana kullanılmaya devam eden Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları kalıp sözler bağlamında ele alınmıştır. Kültürlerinden ve anadillerinden uzak olan göçmen çocukların iletişimi gerçekleştirebilmesi için kalıp sözler kolay ve hazır olan ifadelerdir. Günlük yaşam içinde iletişim kolaylığını ve akıcı konuşmayı sağlayan aynı zamanda işlevine uygun kullanımlarıyla dil ve kültür arasındaki bağı açığa çıkaran kalıp sözler; ders kitaplarındaki seviyelere göre dağılımları, çeşitlilikleri ve temalara göre kullanım sıklıkları açısından betimlenmiştir. Çalışmada, İsviçre’de Türkçe derslerine farklı kantonlarda devam eden 10-14 yaş aralığındaki 43 öğrencinin kalıp sözleri kullanım düzeyleri de belirlenmeye çalışılmıştır. Kalıp sözlerin öğrenilebileceği pek çok bileşen bulunmaktadır fakat bu çalışmada yalnızca kitap bileşeninden yola çıkarak çocukların düzeyleri belirlenmeye çalışılmış ve betimlemeler yapılmıştır. Bu betimlemeler ve çalışmalar neticesinde ise aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Kitapta yer alan kalıp sözlerin neler olduğu belirlenirken seviyelerde kullanılan kalıp sözler 15 başlık altında betimlenmiştir. Bunlar; selamlaşma bildiren (101), ayrılık bildiren (44), teşekkür ve minnet bildiren (40), iyi ve kötü dilek bildiren (62), dini inançları bildiren (20), bir isteği kabul veya reddetme bildiren (16), bir istek bildiren (1), duygusal tepkileri dile getiren (22), eleştirme, uyarma ve tehdit etmeyi bildiren (19), genel bir davranış veya düşünce bildiren (2), yüceltme bildiren (21), özür dileme bildiren (8), soru sorup cevap isteyen (18), sembolik olarak ödüllendirme bildiren (13), töre, gelenek ve kültürel ayrıntıları bildiren kalıp ifadeler (16) şeklindedir. Kitaptaki kalıp sözlerin neler olduğu betimlenirken Gökdayı’nın (2008) sınıflandırması ele alınmıştır. Bu sınıflandırmaya göre çalışmamızda beddua ve ilenç, batıl inanç bildiren kalıp ifadelerle rastlanmamıştır. Bu nedenle de çalışmamızda yalnızca 15 kalıp ifade betimlenmiştir. TTK ders kitapları

sekiz seviye incelendiğinde ve kalıp sözler gruplandırıldığında en fazla selamlaşma bildiren kalıp ifadeler (101), iyi ve kötü dilek bildiren kalıp ifadeler (62), ayrılık bildiren kalıp ifadeler (44) tekrar edilmiştir. Bu tekrarlarba bağılı olarak öğrenme pekiştirilmiş ve söylem tamamlama testinde özellikle selamlaşma ve ayrılık bildiren kalıp ifadeler konusunda öğrencilerin birçoğı doğru yanıtlar verebilmiştir. Bu durumda kitapta yer alan kalıp ifadeler ile öğrencilerin kullanım düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki vardır.

- Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları (2019) seviye dağılımlarına göre incelendiğinde; birinci seviyede (34), ikinci seviyede (54), üçüncü seviyede (26), dördüncü seviyede (76), beşinci seviyede (17), altıncı seviyede (44), yedinci seviyede (36), sekizinci seviyede (119) kalıp söze rastlanmıştır. Bu durumda en az kalıp söz beşinci seviyede yer alırken, en fazla kalıp söz sekizinci seviyede gözlenmiştir. Seviye 1’de kalıp sözlere yalnızca kare kodlarda yani dinleme metinlerinde kısıtlı yer verilmiştir. Söylem tamamlama testinin sonuçlarına göre özellikle başlangıç seviyelerinde öğrencilerin bazı kalıp sözleri sözlü ve yazılı olarak bilemedikleri belirlenmiştir. Seviyeler arasında kalıp sözler işlevsel ve bağlamsal açıdan oransal uyumluluk göstermelidir.
- TTK ders kitabı birinci seviyeye kullanılan kalıp ifadelerin tekrarlarını ve aynı kalıp ifadenin farklı çekimlerini dikkate almadan, kalıp ifade çeşitliliğı açısından bakıldığında ise toplam 10 farklı kalıp ifadeye rastlanmıştır. Bu durum ikinci seviyede (25), üçüncü seviyede (17), dördüncü seviyede (34), beşinci seviyede (8), altıncı seviyede (25), yedinci seviyede (24), sekizinci seviyede ise (38) farklı kalıp ifade olarak betimlenmiştir. TTK ders kitabı sekiz seviye incelendiğinde kalıp sözlerin tekrarları ve aynı kalıp sözlerin farklı çekimleri dikkate alınmadığında kalıp söz çeşitliliğı en fazla olan seviye sekiz, en az olan seviye ise beşinci seviyedir. Bir önceki madde de belirtilen sonuçla da desteklendiğı üzere sıklık ve çeşitlilik arasında doğrusal bir ilişki gözlenmiştir. Beşinci seviye en az kalıp söz içermenin yanında en az çeşitliliğe sahipken, sekizinci seviyede hem sıklık hem çeşitlilik en yüksek orandadır.

- TTK ders kitaplarındaki kalıp sözler temalara göre kullanım sıklıkları bakımından incelendiğinde en fazla kalıp söze; Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama (38), Oyun ve Eğlence (34), Bayramlar ve Kutlamalar (31), Sanat ve Edebiyat (31) temalarında rastlanmıştır. Kitapları kullanacak olan hedef kitlenin yaş grubu düşünüldüğünde günlük ve eğlence içeren temalarda kalıp sözlerin daha sık görülmesi beklenen bir durumdur. Oyun ve eğlence yoluyla kalıp sözlerin çocuklara sezdirilmesi etkili bir yöntemdir.
- Ders kitaplarının sekiz seviyesi incelendiğinde en fazla tekrar edilen kalıp sözlerin; merhaba, teşekkür ederim, örneğin, hoş geldiniz, hoşça kal, dikkat, lütfen olduğu görülmüştür.
- Öğrencilere uygulanan Söylem Tamamlama Testi 15 sorudan oluşmaktadır ve yanılgıya düşmemeleri için her soruda Türkiye’de bulunduklarında ne söylemeleri gerektiği özellikle belirtilmiştir. Fakat buna rağmen bazı öğrenciler yaşadıkları kantonun dilinde cevaplar yazmışlardır. Aynı zamanda öğrencilerin yaş grubu düşünülerek onlardan yalnızca üç maddeli cevaplar beklenmiştir ama birçoğu üç maddenin tamamını dolduramamıştır.
- Uygulama yapılan öğrencilere yöneltilen sorularla; iyi dilek bildiren, ayrılık bildiren, selamlaşma bildiren, sembolik ödüllendirme bildiren, dini inançları bildiren, kültürel değerleri yansıtan, özür dileme bildiren, teşekkür ve minnet bildiren, duygusal tepkileri dile getiren ve genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp ifadelerdeki düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. TTK ders kitaplarında da örneklerine az rastlanan kültürel değerleri yansıtan kalıp ifadeler, dini inançları bildiren kalıp ifadeler ve özür dileme bildiren kalıp ifadeler yönünden söylem tamamlama testinde öğrencilerin zayıf oldukları gözlenmiştir. Sarmallık ilkesinden hareketle kitaplardaki kalıp sözler sistematik bir sıklıkta ve çeşitlilikte tekrar edilerek öğretimde pekiştirme sağlanmalıdır. Bu şekilde öğrencilerin tek

yönlü kalıp ifadeleri değil (selamlaşma bildiren gibi) çok yönlü olarak kalıp ifadeleri öğrenebilecekleri düşünülmektedir.

- Genel anlamda TTK ders kitaplarındaki kalıp sözlere bakıldığında iletişim normlarını aktaran kalıp sözlerinin çoğunlukta olduğu görülürken, dilin kültür taşıyıcılığı işlevi kitaplarda etkili olarak kullanılamamış ve kalıp sözlerin kültürel boyutu ele alınmamıştır. Bazı geleneksel durumlarda çocuklardan söylemeleri beklenen kalıp ifadeleri söyleyemedikleri belirlenmiştir. Örneğin; söylem tamamlama testinin 7. sorusuna (Türkiye’de bir yakınınızın bebeği oldu ve annenizle bebeği görmeye gittiniz, bebeğin annesine neler söylersiniz?) öğrencilerin eksik ve yanlış cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu gibi geleneksel ve kültürel durumlar dışında Türkiye’ye izne giden göçmen çocukların birçoğunun; günlük hayatlarında selamlaşmak, hâl hatır sormak ve alışveriş yapmak gibi temel durumları gerçekleştirebilecekleri söylem tamamlama testi sonucunda anlaşılmıştır.
- Her seviye farklı özellik göstermekte olup, genellikle kalıp sözlere metinler içerisinde değil tema başlarında ya da tema arası bazı etkinliklerde yer verilmiştir. Birinci seviyede ise yalnızca dinleme metinlerinde kalıp ifadeler bulunmaktadır ve yazma ile okuma becerisine yönelik hiçbir kalıp ifadeye rastlanmamıştır.
- TTK ders kitapları (2019) sekiz seviyede de yer alan kare kodlar deşifre edilerek, video ve ses kayıtlarındaki kalıp sözlere de çalışmamızda yer verilmiştir. Kalıp sözlere çoğunlukla bu kare kodlarda yer alan halk edebiyatı unsurlarında görülmüştür. Yaş grubu göz önüne alındığında halk edebiyatı unsurlarının kullanılması etkili bir girdi oluşturmaktadır fakat dinleme metinlerine sıklıkla yer verilmesi ve kalıp sözlerin çoğunlukla bu metinlerde yer alması etkili öğretimin önüne geçerken aynı zamanda hedef kitlenin çoğunlukla dinleme becerisine yönelik gelişim gösterebileceği düşünülmüştür. Öğrencilerin konuşma ve dinleme becerilerinin yanı sıra yazma ve okuma becerilerini de geliştirerek öğrenmeyi gerçekleştirebilmeleri için başlangıç

seviyelerindeki kitaplarda ve metin içlerinde de kalıp sözlerin kullanımlarına yer verilmelidir. Kalıp sözler, Mete'nin (2019, s.338) de ifade ettiği gibi değerler eğitimi hususunda önem teşkil etmektedir. Değerler eğitiminde kalıp ifadelerin bilinmesi içselleştirilmesi ve esas olan yeri geldiğinde öğrencilerin kullanması hedeflenmektedir. Öğretim sürecinde ana kaynaklar ders kitapları olduğu için bu durumda değerler eğitimi ve kültürü yansıtan kalıp ifadelerin yazılı olarak da verilmesi ve etkinliklerle desteklenmesi gerekmektedir.

- Öğrencilere uygulanan Söylem Tamamlama Testinde öğrencilerin verdikleri cevaplar neticesinde kalıp ifadeleri yazma becerisi konusunda sorunlar yaşadıkları görülmüştür. İsviçre'de yaşayan Türk çocuklarının anadillerindeki yazılı anlatımlarında; konuşma dilinin yazı diline yansımalarından kaynaklanan yanlışlar, ikinci dilin (Fransızca/Almanca) etkisinden kaynaklanan yanlışlar, yazım kurallarına aykırı olarak ortaya çıkan yanlışlar, anlam ve bağlamla uyumluluk bulunmayan yanlışlar görülmüştür. Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarında kalıp sözlere gerektiği şekilde yazılı olarak da yer verilmelidir ve öğrencilere yazma çalışmaları ile dikte alıştırmaları kalıp sözleri de kapsayacak şekilde yapılmalıdır.
- TTK ders kitapları (2019) sekiz seviye bütün olarak ele alındığında kalıp sözlere kazanım bağlamında doğrudan 1. seviyede dinleme/izleme becerisinde rastlanmıştır. Kalıp sözlere dair doğrudan kazanım diğer seviyelerde yer almazken, kalıp sözlerin söz varlığı başlığı altında öğretim programında kazanımlara sahip olduğu görülmüştür. Söylem Tamamlama Testinden elde edilen sonuçlara göre bazı öğrenciler sorulara (bağlam ve işlevle uyumlu) uygun yanıtları verememiştir. Kalıp sözlerle alakalı olarak doğrudan bir öğretime kitapta yer verilmesi öğrencilerin kalıp ifadeleri işlevine ve bağlamına uygun olarak kullanabilmelerini sağlayacaktır.
- Göçmen çocuklar bulundukları ülkelerin dillerinde Türkçedeki bazı kalıp ifadelerin karşılığını bulamazlar, kolay gelsin gibi ve bu durum ancak anlam kayması sonucunda birebir çeviri ile mümkün olur. Türkçe öğretmenler bu bağlamda konuya özen göstermelidir ve kalıp sözlerin öğretime ilişkin ek çalışma materyalleri geliştirilmelidir.

- Günlük dilde iletişimin büyük kısmı kalıp ifadelerle gerçekleştiği için kalıp sözlerin diğer kalıplaşmış dil birimlerinden ayrı tutulması ve kültürle ilişkisinin önemi üzerinde durulması gerekir. Özellikle Türkçenin söz varlığında önemli bir yere sahip olan ve diğer bazı dillere kıyasla Türkçede daha sık kullanımı olan kalıp sözlere yurt dışındaki Türk ocuklara anadili ğretim programlarında önemli ölçüde yer verilmesi gerekmektedir. Göçmen Türk ocuklar Türkçedeki kalıp sözleri öğrenip bağlama ve işlevlerine uygun şekilde kullanabilmelidirler. Bu durum için anadili ğretimi sürecine kalıp sözlerin etkili bir şekilde dâhil edilebilmesi ve kitapların kalıp söz öğrenimini desteklemesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2001). Türkçenin gücü. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2002). Anadilimizin söz denizinde. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Aksan, D. (2004). Türkçenin sözvarlığı. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksan, D. (2006). Anlambilim. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2009). Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2010). Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını. Ankara: Bilgi Yayınları
- Aksan, D. (2020). Anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1975). Gelişen ve Özleşen Dilimiz. (4. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1978). Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1-2. Ankara: TDK.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2. İstanbul: İnkılâp Kitap Evi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Altıparmak Yılmaz, H. Merve (2020), Avustralya'da Yaşayan Türklerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Bağlamında İncelenmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Ateşal, Zeynep (2018). Tarihten Günümüze Çok Dillilik. İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Aygül, C. (2014). İsviçre göçmen politikaları çerçevesinde vatandaşlarımız, öğretmenlerimi ve din görevlilerimiz(Yayınlanmamış uzmanlık tezi).Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara.
- Baker, C. (1993). Foundations of bilingual education and bilingualism. New York: Multilingualism.
- Baker, C. (2011b). Anne-babalar ve öğretmenler için rehber iki dilli eğitim. İstanbul: Heyamola
- Barın, E. (2003). Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Temel Söz Varlığının Önemi. TÜBAR-XIII. 312-317.

- Barın, E. (2006). Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretiminde Dikte ve Yazılı Anlatımın Önemi. *Belleten*, 1, s. 21-32.
- Baş, B. (2010). Söz Varlığının Oluşumu ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü, *TÜBAR-XXVII/Bahar* s.137–158.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *TÜBAR*, XXIX, 27- 61.
- BAUMANN, Gerd (2006), Çok kültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, Dost Yayınları, Ankara.
- Bayat, A. (2016). *İki dillilik bağlamında İngiltere’de yaşayan Türk çocuklarının anadili Türkçeyi öğrenme durumları* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bayram, Meral (2017), Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Kalıp Sözleri Kullanma Düzeyleri, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- BeeChin, N. &Wigglesworth, G. (2007). Bilingualism: an advanced resources book. Taylor & Francis.
- Belet, Ş. (2009), İki dilli Türk Öğrencilerin ana dili Türkçeyi öğrenme durumlarına ilişkin öğrenci, veli ve öğretmen görüşleri (Fjell ilköğretim okulu örneği, Norveç). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 71-85.
- Bican, G. ve Demir, N. (2018). Danimarka’da Türkçe-Danca konuşan öğrencilerin dil baskınlığının iki dillilik temelinde incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(194), 131-155.
- Bialystok, E. (2006). Bilingualism in development. New York: Cambridge University.
- Bican, Gülşat (2017), Danimarka’da Türkçe-Danca Konuşan Öğrencilerin Dil Görünümlerinin İki Dillilik Temelinde İncelenmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Brizic, K.&Yagmur, K. (2008). Mapping linguistic diversity in multicultural contexts. M. Barni& G. Extra (Eds.), Mapping linguistic diversity in an emigrationandmigrationcontext: Case studies on Turkey and Austria (pp. 245-263). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Büyüköztürk, S. (2010). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canbulat, Mehmet ve Dilekçi, Atilla (2013), Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler ve Öğrencilerin Kalıp Sözleri Kullanma Düzeyleri, *International*

PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic 8/7, p. 217-232, Ankara.

Council of Europe. (2009). Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme-Öğretme Değerlendirme. TC. Milli Eğitim Bakanlığı

Crystal, D. (2010). Dillerin katli (G. Cansız, Çev.). İstanbul: Profil.

Damar, M. (2002). Almanya'daki çok kültürlü ortamlarda Türkçenin anadili olarak kullanımı. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(5), 39-51.

Demir, N. (2016). Türkiye'nin Bekçisi Türkçedir. 10 15, 2016 tarihinde Necati DemirKişiselWebSayfası:http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/turkiye_turkce.pdf adresinden alındı

Dilaçar, A. (1957). Terim Nedir? Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi C. VI. S. 64. s. 207–210.

Dilekçi, A. (2013). *Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Eker, Süer (2003), Çağdaş Türk Dili, 2. bs., Ankara, Grafiker Yay.

Elçin, Şükrü (2001). Halk Edebiyatına Giriş. Ankara, Akçağ Yayınevi.

Emekçi V., &Karadüz A. (2015). Yurt dışında yaşayan iki dilli çocuklar için hazırlanan Türkçe ve Türk kültürü dersi kitabına eleştirel bir bakış. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 10, 361-378.

Ergil, Doğu (1995), "Çokkültürlülük ve Çokdillilik", Ank. Üni. Siyasal Bilg. Fak. Dergisi, C. 50, No. 3, s. 160.

Erol, Çiğdem (2007), Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Erdem, M. D. (2005.)Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. Bilig Dergisi, 33, 189-225.

Ergin, M. (1998). Üniversiteler için Türk dili. İstanbul: Bayrak/ Basım/ Yayıml/ Tanıtım.

FSO,(2012a) Migration andintegration – Data, indicators Populationwith an immigration background, Eylül 9, 2013 tarihinde Web Sistesi:<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/01/07/blank/key/04.html>

- Glaser, Rosemarie (1998), The stylistic potential of phraseological units in the light of genre analysis. A. P. Cowie (ed.), *Phraseology Theory Analysis and Application*. Oxford University Press.
- Gökdayı. H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilig Dergisi*, 44, 89-110.
- Grosjean, F. & Li, P. (2013). *The psycholinguistics of bilingualism*. Oxford: Wiley Blackwell.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. (1. Basım). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Haub, K.; Bolzman, C.; Kugler, A.; Yılmaz, Ö., (2010). *Diaspora und Migrantengemeinschaften aus der Türkei in der Schweiz*, Bundesamt für Migration (BFM), Bern.
- Haznedar, B. (2018). Avrupa'da başka dilleri konuşanlar: Yetişkin yaştaki göçmenler ve göçmenlerle çalışan öğretmenlerin eğitimi. Newcastle upon Tyne: Newcastle Üniversitesi.
- Hengirmen, M. (2002) *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M. (2007). *Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin.
- Hoffmann, C. (1991). *An introduction to bilingualism*. London and New York: Longman.
- Hull, R., Vaid, J. (2007). Bilingual language lateralization: A meta-analytic tale of two hemispheres. *Neuropsychologia*, 45, 1987-2008
- İçduygu A., Erder S. ve Gençkaya Ö. Faruk (2014), Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, MiReKoç Proje Raporları TÜBİTAK 1001_106K291.
- İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Journet, Nicolas (2009), *Evrensel Öze Kültür, Çokkültürlülük*, İstanbul, İz Yayıncılık.
- J. Lyons. *Language and Linguistics: An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981'den akt. Benard Odoyo Okal, "Benefits of Multilingualism in Education". *Universal Journal of Educational Research*, 2(3), 2014, p. 223.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karatay, Halit ve Dilekçi, Atilla (2019), Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kalıp Sözler, *International Journal of Language Academy* 7/2, p. 147-164.

- Karaağaç, G. (2011). Bireysel iki dillilik ve toplumsal iki dillilik. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (717), 222-228.
- Kaya, Ayhan ve Ferhat, KENTEL (2005), Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü Engel mi? Almanya –Türkleri ve Fransa Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kayır, G. (2018). *Türkçe ve Türk Kültürü dersinde görev temelli etkinliklerin İsviçre’de yaşayan Türk çocuklarının akademik başarı ve motivasyonlarına etkisi*(Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). Gramer terimleri sözlüğü. Ankara: TDK.
- Köksal, A. (2005). Bilimsel ve sanatsal yaratıcılık için ana dilinin önemi. H. Atabaş (Dü.), *Dil ve Dilimiz Türkçe içinde* (s. 55-64). TÖMER.
- Kymlicka, W. (2015). Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. İstanbul: Ayrıntı.
- Maftoon, P. &Shakibafar, M. (2011). Who is a bilingual *Journal of English Studies*, 1(2), 79-85.
- Martı, L. (2019). Türkçe öğrenenler açısından kalıp sözler ve işlevleri. *Yabancılarla Türkçe Öğretimi Politika Yöntem ve Beceriler*. Anı Yayıncılık.
- Mete F., Yeşilyurt E. ve Keskin H. (2018). İki dilli Türk Çocukları İçin Hazırlanan “Türkçe ve Türk Kültürü” Kitaplarında Atasözü Öğretimi. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, 6(2), s. 174-183.
- Mete, F. Dağ, M. (2019). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Saygı İfade Kalıpları. *Değerler Eğitimi Dergisi* 17 (38), s. 333-355.
- Mieder, Wolfgang. 2004. *Proverbs: A Handbook*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Özdemir, Emin (2000), *Erdemin Başı Dil*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Bhikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, Çev. Bilge Tanrıseven, Ankara, Phoenix Yay, 2002, s. 7.
- Püsküllüoğlu, Ali (1995). *Türk Atasözleri Sözlüğü*. Ankara, Arkadaş Yayınevi.
- Romaine, S. (1992). *Bilingualism*. Oxford&Cambirdge: Blackwell
- Schader, B. &Maloku, N. (2015). *Förderungdesschreibens in der erstsprache*. Zürich: OrellFüsl.

Skutnabb-Kangas, T. (1981). Bilingualism or not: the education of minorities. (Translated by Lars Malmberg ve David Crane). Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

Stebler, Miriam Zeliha (2014), Türkiye ve İsviçre'deki Ortaokul Öğrencilerinin Ana Dili Öğretimi Ders Kitaplarının Karşılaştırılması, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. Suzanne Romaine, "Multilingualism", The Handbook of Linguistics, Ed. by. Mark Aronoff, Janie Rees Miller, UK, Blackwell Publishers, 2002, p. 516.

Şen, Ü. (2010). Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının anadili eğitimine yönelik Millî Eğitim Bakanlığı bünyesine yapılan çalışma ve uygulamalar. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 2(3), 239-253.

Şen, Ü. (2011). Belçika'da Yaşayan Türk Çocuklarının Türkçeye Yönelik Tutumları ve Yazma Becerileri. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Şen, Ü. (2016). İki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi: İlk öğretmenler ve ilk Türkçe dersi öğretim programı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1023-1036.

Şen, Ü. (2016), Belçika'da Yaşayan Türk Çocuklarının Yazılı Anlatım Yanlışıları Üzerine Tespitler, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13(35), s. 1-18.

Tannen, Deborah ve Öztekin, Piyale C. (1981), Formulaic expressions in Turkish and Greek. Florian Coulmas (ed.), *Conversational Routine*. The Hague, Mouton.

Taylor, Charles (1996), "Tanınma Politikası", Çokkültürcülük, Haz: Amy Gutmann, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s: 42-81.

Tilda Saydı, "Avrupa Birliği Vizyonu ile İki dillilik, Çok dillilik ve Eğitim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 28, Güz 2013, s. 277.

Truniger, M. (1998). Immigranten kinder und die Schule. İçinde Kindsein in der Schweiz. Eine Kultur geschichte der frühen Jahre (Ed. Paul Hugger). Zürich: Offizin.

Toklu, M. Osman (1995), Türkçe ve Almandada Kalıp Sözler, *DTCF Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3, s. 113-140).

Turan, K. (1997). Almanya'da Türk olmak. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Türk Dil Kurumu. (2020). Anadili. Ağustos 2020 tarihinde <https://www.turkedebiyati.org/ana-dil-nedir-ana-dili-nedir/> adresinden erişildi.

Üçok, N. (2004). Genel Dilbilim (Lengüistik). İstanbul: Multilingual Yayınları

Vardar, B. (2002). Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü. İstanbul: Multilingual.

- Yağmur, K. (2009). Batı Avrupa’da anadili Türkçe olan öğrencilere Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi ve kurumsal sorunlar. Babylon, Çok Dillilik Araştırma Merkezi, Tilburg Üniversitesi, Hollanda.
- Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa’da uygulanan dil politikaları kapsamında Türkçe öğretiminin değerlendirilmesi. Bilig, 55, 221-242.
- Yağmur, K. (2013). Yabancılar Türkçe öğretim el kitabı. Ankara: Grafiker.
- Yüceol Özezen, Muna (2001), Türkçe deyimler üzerine birkaç söz, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 600, s. 869-879.
- Zijdeveld, Anton C. (2010), Klişelerin Diktatörlüğü, Çev. Kadir Canatan, İstanbul, Açılım Kitap.
- Zoltan Dörnyei, Kata Csizer, “Some Dynamics of Language Attitudes and Motivation: Results of a Longitudinal Nationwide Survey”, Ed. by. Samuel L. Odom, et. al., *Applied Linguistics*, 23 (4), 2002, 421-462.
- Zülfikar, H. (1991). Terim Sorunu ve Terim Yapma Yolları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

EK-A. Söylem Tamamlama Testi İzin Belgesi

Söylem Tamamlama Ölçeği Kullanım Talebi

3 ileti

Kubra Terme

6 Ekim 2020 17:42

Alıcı:

Sayın Hocam,

Ben Kübra Kaya Terme, Hacettepe Üniversitesi'nde yüksek lisans yapıyorum ve bu yıl tez yazacağım. İsviçre'de anadili öğretiminde Türkçe derslerine devam eden öğrencilere uygulama yapmak üzere geliştirmiş olduğunuz Söylem Tamamlama Ölçeğini kullanmak için izninizi istiyorum.

Saygılarımla,

Kübra KAYA TERME

Atilla DİLEKÇİ

9 Ekim 2020 17:20

Alıcı:

Merhabalar,

Yapacağınız bilimsel çalışmada geliştirmiş olduğum "Söylem Tamamlama Ölçeğini" kullanabilirsiniz. Başarılar dilerim.

Kolay gelsin.

Atilla DİLEKÇİ

Gönderen: Kubra

Gönderildi: 6 Ekim 2020 Salı 17:42

Kime: <>

Konu: Söylem Tamamlama Ölçeği Kullanım Talebi

EK-B. Söylem Tamamlama Testi

Söylem Tamamlama Testi

Yönerge: Sevgili Öğrenciler, kendinizi aşağıda ifade edilen durumlarda varsayarak bu durumlarda söylenebilecek kalıplaşmış ifadeleri boş bırakılan kısımlara lütfen yazınız.

Örnektir: Bir arkadaşınızın dedesi vefat etmiştir. Bu durumda Türkiye’de yaşamakta olan arkadaşınıza neler söylersiniz?

1. Başın sağ olsun
2. Allah rahmet eylesin
3. Mekânı cennet olsun
- 1) Türkiye’de hasta olan bir yakınınızı ziyarete gittiğinizde neler söylersiniz?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 2) İsviçre’ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye’ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 3) Türkiye’ye izne gittiğinizde bir mağazadan alışveriş yapıp çıkarken kasiyere neler söylersiniz?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 4) Türkiye’de hala, teyze, amca ya da dayınıza akşam yemeğine davetlisiniz sofradan kalkarken neler söylersiniz?
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 5) Türkiye’de komşunuz kapınızın zilini çalıyor ve kapıyı açtınız neler söylersiniz?
 - 1.

2.

3.

6) Türkiye'de kuzeninizle oyun oynarken hapşırdı ona neler söylersiniz?

1.

2.

3.

7) Türkiye'de bir yakınınızın bebeği oldu ve annenizle bebeği görmeye gittiniz, bebeğin annesine neler söylersiniz?

1.

2.

3.

8) Türkiye'de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz?

1.

2.

3.

9) Türkiye'de kuzeninizin doğum gününe katıldınız, ona neler söylersiniz?

1.

2.

3.

10) Türkiye'ye gittiniz ve size akrabalarınız hediyeler aldı, neler söylersiniz?

1.

2.

3.

11) Türkiye'de annenizle beraber bir akrabanıza davetlisiniz ve gidemeyecek durumdasınız, ikna etmek için akrabalarınıza neler söylersiniz?

1.

2.

3.

12) Türkiye'de kuzeninize bir hediye aldınız ve size teşekkür etti, kuzeninize neler söylersiniz?

1.

2.

3.

13)Türkiye'de izin sırasında köye gittiniz ve yakınınız köye ev yaptırıyor, neler söylersiniz?

1.

2.

3.

14)Türkiye'de gece saat 02.00 kapınızın zili çalıyor, panikle uyandığınızda ilk neler söylersiniz?

1.

2.

3.

15)Türkiye'de bir arkadaşınızla tartışma yaşadınız ve siz haklısınız arkadaşınıza duygularınızı ifade etmek için neler söylersiniz?

1.

2.

3.

EK-C. İsviçre'deki Türk Çocuklarının Yazılı Anlatım Yanlışları

Türkiye'de izin sırasında köye gittiniz ve yakınınız köye ev yaptırıyor, neler söylersiniz?

1. iyi işber
- 2.
- 3.

İsviçre'ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye'ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz?

1. ~~habe~~ Bey Bey
2. Cus
3. göbeğvr

Türkiye'de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz?

1. sorry
2. özür dilerim
3. pardon

Türkiye'de kuzeninizin doğum gününe katıldınız, ona neler söylersiniz?

1. İyi doğduken
2. doğum günü kutlu olsun
3. dileklerin kabul olsun

İsviçre'ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye'ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz?

1. Bana telefon eder misin
- 2.
- 3.

Türkiye'de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz?

1. Ösüklüden
- 2.
- 3.

Türkiye'de kuzeninizin doğum gününe katıldınız, ona neler söylersiniz?

1. Doğun ~~ku~~tlu olsun
2. Ben' hediyemacı
3. Kar yağmasın

Türkiye'ye gittiniz ve size akrabalarınız hediyeler aldı, neler söylersiniz?

1. Teschkur eder
- 2.
- 3.

Türkiye'de annenizle beraber bir akrabanıza davetlisiniz ve gidemeyecek durumdasınız, ikna etmek için akrabalarınıza neler söylersiniz?

1. Gidmek
2. Teshek ur ederim ama ha'yr
- 3.

Türkiye'de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz?

1. Pardon,
2. Üzürdikenim
- 3.

Türkiye'de kuzeninizin doğum gününe katıldınız, ona neler söylersiniz?

1. Bak doğdu mu
2. Üzürdikenim
3. Ben' hediyemacı

Türkiye'de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz?

1. usur dilirim
2. çok usur dilirim
3. Pardır

Türkiye'de kuzeninizin doğum gününe katıldınız, ona neler söylersiniz?

1. doğum günün kutlu olsun
- 2.
- 3.

İsviçre'ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye'ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz?

1. Haş gelsin
2. Selamün Aleyküm
3. Mehrama

Türkiye'ye izne gittiğinizde bir mağazadan alışveriş yapıp çıkarken kasiyere neler söylersiniz?

1. Mehrama
2. Haş akal
3. alın

Türkiye'de hala, teyze, amca ya da dayınıza akşam yemeğine davetlisiniz sofradan kalkarken neler söylersiniz?

1. B Afiyet olsun
2. Elinize sağlık
- 3.

Türkiye'de kuzeninizle oyun oynarken hıştırdı ona neler söylersiniz?

1. Çok yavaş
2. Ha ha
- 3.

Türkiye’de metrodan inerken birinin ayağına bastınız, bu kişiye neler söylersiniz?

1. Pardon
- 2.
- 3.

Türkiye’de hasta olan bir yakınınızı ziyarete gittiğinizde neler söylersiniz?

1. Evet benim cousineme kanser oldu için
- 2.
- 3.

İsviçre’ye gelen babaanne/anneanne ya da başka bir aile büyüğünüz Türkiye’ye dönmek üzere yola çıkarken ona neler söylersiniz?

1. Sizi özlem,
- 2.
- 3.

Türkiye’ye gittiniz ve size akrabalarınız hediyeler aldı, neler söylersiniz?

1. Teşekkürler.
2. öperim
- 3.

Türkiye’de hasta olan bir yakınınızı ziyarete gittiğinizde neler söylersiniz?

1. İnşallah, iyileşsin
2. geçmi olsun
3. İnşallah çok yaşasın

EK-Ç: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Tarih: 25/12/2020
Sayı: E-35853172-300-00001376873

0001376873

Sayı : E-35853172-300-00001376873
Konu : Kübra KAYA TERME (Etik Komisyon İzni)

25.12.2020

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 04.12.2020 tarihli ve E-51944218-300-00001350708 sayılı yazı.

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Kübra KAYA TERME'nin Prof.Dr.Nermin YAZICI** danışmanlığında yürüttüğü “**TTK Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözcükler ve İsviçre’deki Türk Çocuklarının Kalıp Sözcükleri Kullanım Düzeyleri**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **22 Aralık 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: F69CA561-7D93-4447-AAA3-2E617D6C2E19

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Sevda TOPAL

EK-D: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

27/07/2021

Kübra KAYA TERME

EK-E: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

...../...../.....

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: TTK Ders Kitaplarındaki Sözler: Kalıp Sözlerin Kullanımında İsviçre Örneği

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
26/07 /2021	136	29 316	30/06 /2021	%12	1624166821

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Kübra KAYA TERME

Öğrenci No.: N18221851

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi

Programı: Yurtdışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi

Statüsü: Y.Lisans

İmza

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Nermin YAZICI

EK-F: Thesis/Dissertation Originality Report

...../...../.....

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Turkish and Social Sciences Education

Thesis Title: Phrases in TTK Textbooks: The Swiss Example in the use of Phrases

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
26/07/2021	136	29 316	30/06/2021	%12	1624166821

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Kübra KAYA TERME

Student No.: N18221851

Department: Turkish and Social Sciences Education

Program: Turkish Education

Status: Masters

Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Nermin YAZICI

EK-G: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı(kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına ilişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren... ay ertelenmiştir.⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.⁽³⁾

26/07/2021

Kübra KAYA TERME

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilişkin patent başvurusu yapılması veya patent alınması sürecinde vaktinde vaktinde, tezdanişmanın önerisi ve enstitüün anabilim dalının uyuşuk görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu ikiye ila üç ay süre ile tezin erişime açılmasını ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. Şahıslar veya kurumlar haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tezdanişmanın önerisi ve enstitüün anabilim dalının uyuşuk görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile ertelenmesi veya erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlar yapılış birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uyuşuk görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezlere ilişkin süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilmiş, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tezdanişmanın önerisi ve enstitüün anabilim dalının uyuşuk görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

